

Dr. BLAU LAJOS
70. születésnapját 1931. április 29.-én ünnepelte
az intézet

54.

A BUDAPESTI FERENCZ JÓZSEF
ORSZÁGOS

RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE

AZ 1930/31. TANÉVRŐL

MEGELŐZI:

KÉT KÖZÉPKORI HÉBER
GRAMMATIKÁRÓL

(A PETACH DEBARAI ÉS A MEBÓ HADIKDUK)

IRTA:

Dr. Löwinger Sámuel

BUDAPEST, 1931.

KÉT KÖZÉPKORI HÉBER GRAMMATIKÁRÓL

(A PETACH DEBÁRAI ÉS A MEBÓ HADIKDUK)

IRTA

DR. LÖWINGER SÁMUEL

BUDAPEST 1931.

TARTALOM.

Előszó	—	—	—	—	—	1
A Petach Debarai szövegéről	—	—	—	—	—	4
A Petach Debarai címe	—	—	—	—	—	11
A Petach Debarai szerzője	—	—	—	—	—	12
I. Mózes ibn Gikatilla Hakkohen	—	—	—	—	—	13
II. Kimchi Mózes	—	—	—	—	—	13
III. Mózes ibn Chabib	—	—	—	—	—	14
IV. Ibn Chasz dai	—	—	—	—	—	14
V. Dávid b. Jehuda Messzer Leon	—	—	—	—	—	15
VI. Kimchi Dávid	—	—	—	—	—	17
A Petach Debarai keletkezésének kora	—	—	—	—	—	27
Benjámin „Mebó Hadikduk” című grammatikai munkája	—	—	—	—	—	29

H É B E R R É S Z

III.
XXVIII.

ס' מבוא הרקדוק
באור על ס' פתח דברי

Előszó

Dr. Bacher Vilmos, Intézetünk megdicsőült rektora, „Un abrégé de grammaire hébraïque de Benjamin ben Juda de Rome et le Pétaħ Debarai” című dolgozatában¹⁾ a Petach Debarairól megállapította, hogy nem Kimchi Dávidtól származik, a Mebó Hadikdukról pedig, hogy az Benjámin ben Jehuda római nyelvész munkája. A Mebó Hadikduk, a Hakdamah címen ismeretes grammatikai értekezés teljesebb, az egész grammatikát felölelő feldolgozása.

A Petach Debarai szerzőjére vonatkozólag, különösen az utóbbi években, új lehetőségek merültek fel.

Dr. Hirschfeld Hartwig „Literary History of Hebrew Grammarians and Lexcographers²⁾ (Accompanied by unpublished texts, London 1926)” című művében újra azt a régi feltevést eleveníti fel, mely szerint a Petach Debarai szerzője Kimchi Dávid lenne. Az Encyclopaedia Judaica³⁾, Hebräische Sprache (Grammatische Literatur bei den Juden) című cikkében már mint elfogadott tényt közli, hogy a Petach Debarai Kimchi Dávid munkája és egyetlen szóval sem utal arra, hogy ez a hipotézis még nincs általánosan elismerve.

Hirschfeldtől függetlenül Tauber A. a Kirjath Sepherben (VI. 1930, 525-530) megjelent cikkében azt a feltevést kockáztatja meg, hogy a Petach Debarai szerzője Dávid ben Jehuda Messzer Leon. Az ő feltevését pedig a legújabban megjelent bibliográfiai lexikon⁴⁾ tartja annyira elfogadhatónak, hogy az összes többi lehetőségek elhallgatásával olyan formában közli, mintha ez a feltevés egész közel állana a valósághoz.

Azt hisszük sikerülni fog dolgozatunk folyamán mind-

¹⁾ Különlenyomat a Revue des Études Juives X. (1885 123-144) kötetéből. Lásd még R. E. I. XXIX (1894) 292-97 : Bacher, Remarques sur le Petah Debarai (Grammaire hebraïque anonyme) et sur le Sekhel Tob de Moïse Kimchi.

²⁾ Jews' College Publications, No. 9.

³⁾ VII. 1073. Berlin 1931.

⁴⁾ Friedberg, Bet Eked Sepharim Lexique Bibliographique. Anvers 1928-31.

két feltevés tarthatatlanságát meggyőző módon bebizonyítani. Nem fogunk megelégedni pusztán a két feltevés megvizsgálásával és visszautasításával, hanem a Petach Debar aijal kapcsolatos egyéb kérdéseket is megbeszéljük és megvonjuk azokat a határvonalakat, ameddig e kérdések megítélésében elmehetünk. A régi anyag és az újabban napvilágra jutott adatok alapján igyekezni fogunk a problémákat helyes megvilágításban feltárni.

Érdekes, hogy amíg Bachernek a Petach Debaraira vonatkozó megállapítását nem fogadták el véglegesnek, ámbár kétségtelenül az ő véleménye áll a legközelebb az igazsághoz, addig a Mebó Hadikdukra¹⁾ vonatkozólag szinte egyhangulag az ő felfogása lett uralkodóvá, holott ennek helyességéhez sok kétség fér. Bizonyára hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy a Mebó Hadikduk szövege csak kéziratosan maradt meg. Kutatásaim azt eredményezték, hogy a Mebó Hadikduk szerzője nem azonos a Hakdamah szerzőjével, Benjámin ben Jehudával. Úgy gondolom, hogy a Mebó Hadikduk publikálásával csak elősegíthetem feltevésem helyességének beigazolását, mert így mindkét munka átolvasása után a bírálóknak alkalmuk lesz arra, hogy a két mű szerzőségének azonossága felett döntsenek. Ugyanez a szempont vezetett Méir ben Selomonak a Petach Debaraihoz írt hét fejezetes kommentárjának közreadásában is. A kis terjedelmű munka elolvasása csak meg fogja erősíteni a kutatót abban a hitben, hogy ez a munka nem származhatik Kimchi Dávid unokájától.

A szövegeket két-két kézirat alapján adom közre. A Mebó Hadikduknál a londoni Jews' College 410. számú kéziratát vettem alapul, a jegyzetekben pedig a budapesti kézirat variánsait közlöm. A budapesti kéziratot **Ⲛ** betűvel jelzem.

Méir ben Selomo ben Dávid munkáját a budapesti Petach Debarai (XI.) kéziratban található szöveg alapján nyomatom le, a londoni Jews' College 410. számú kéziratban található eltéréseket pedig a jegyzetekben ismertetem. A londoni kéziratot **ⲟ** betűvel jelzem.

¹⁾ L. az Encyclopaedia Judaica IV. (997-98) Bozocco, Benjamin ben Jehuda cikk végén felsorolt irodalmát.

Nem szándékozom minden pontra nézve kritikailag megállapított szöveget adni, mert ez a jelen esetben nem bir nagy fontossággal. Csak olyan helyeken egészitem ki a szöveget a másik kézirat alapján, ahol ez megkönnyíti az olvasást. A jegyzetekben közölt változat gyakran jobb olvasatokat nyújt, amire több ízben rámutatok.

Jóleső kötelességet teljesitek, midőn hálás köszönetemet nyilvánítom a londoni Jews' College könyvtára vezetőségének, nevezetesen Dr. Büchler Adolf rektor urnak, jeles hazánkfiának és dr. Epstein könyvtárnok urnak, akik lekötelező szivességgel a szükséges kéziratokat ezuttal is rendelkezésemre bocsájtották, Dr. Alexander Marx professzor urnak, aki a new-yorki Jewish Theological Seminary gyűjteményében található kéziratokról volt szives engem tájékoztatni; továbbá Dr. Durchschlag Pinkász urnak. aki a kéziratok összevetésénél nagy készséggel segédkezett.

A Petach Debarai szövegéről

A Petach Debaraihoz füződő kutatások főképen a nyomtatott szövegeken alapultak. Egyedül Bacher foglalkozott a mű egyik kéziratával¹⁾. A mű többi kézirateit nem vették figyelembe, pedig amint látni fogjuk, ezek igen lényegesen hozzájárulnak különböző kérdések megvilágításához és megoldásához. A rendelkezésemre álló irodalomból a következő kéziratok létezéséről sikerült tudomást szereznem.

I. A British Museum (Margoliouth, Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Brit. Mus. London 1915) III 964. számú kézirata, a XV. századból.

II. A British Museum (Marg., Cat. etc.) III. 965. számú kézirata, a XVI.-XVII. századból.

III. A Bodleiana (Neubauer, Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford 1886) 912, 14. számú kézirata. Neubauer szerint: No. 14 on Tuesday the 17 - th of Nisan 5296, a הפליט-ban viszont (p. 23 Codd. 61, 62. ל.), ahol ezt a kéziratot ismertetik, ezt a másolási dátumot olvassuk; נכתב בחודש סיון רצ"ו

IV. A Bodleiana (Neub. Cat. etc.) 1472. számú kézirata.

V. A párisi Bibliothèque Nationale (1871 óta) (Catalogues des Manuscrits Hébreux et Samaritains de la Bibliothèque Imperiale. Paris 1866) 1238. számú kézirata, a XIV. századból.

VI. A párisi Bibl. Nation. (Cat. etc.) 1239. számú kézirata.

VII. A párisi Bibl. Nation. (Cat. etc.) 1240. számú

¹⁾ A londoni Jews' College 409. (R. E. I. XXIX 292-97) számú kézirata

kézirata. Figyelemre méltó a következő megjegyzés: „Le ms. a été achevé le 12 ab 1234 (1474 d. J. C.)”

VIII. A párisi Bibl. Nation. (Cat. etc.) 1241. számú kézirata, a XVI. századból.

IX. A new-yorki Jewish Theological Seminary (Adler, Catalogue of Hebrew Manuscripts in the Collection of Elkan Nathan Adler. Cambridge 1921, p. 50) 1294. számú kézirata. Dr. Alexander Marx professzor úr a következőket volt szives a kéziratról közölni: „Sie ist in schöner italienischer rabbinischer Schrift geschrieben, wohl Ende des 15. oder Anfang des 16. Jahrhunderts.”

X. A londoni Jews' College (Hirschfeld, Descriptive Catalogue of Hebrew Manuscripts of the Montefiore Library. London 1904) 409. számú kézirata. A következő megjegyzést tartjuk fontosnak: „Finished 16 Thammuz 5231 (July 4, 1471) in the seventy-sixth Year of the writer, whose name is, however, not disclosed.”

XI. A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet kézirata, kb. a XV. századból.

XII. Steinschneider által ismertetett¹⁾ kézirat. Nem sikerült megállapítanom, hogy hova került. (LXXXVI. Verzeichniss Hebräischer Handschriften und seltener Drucke aus dem antiquarischen Lager von Ascher et Co. in Berlin 8).

„David Kimchis Wörterbuch Anfang defect bis d. Art. איש.”

B. Grammatik פתח דברי (Unvollst.)

Quarto, Pergament, kleinere und grössere sehr schöne spanische Quadrat, geschrieben von Selomo Jehuda ben Josef ha-Jaari (aus Nismes?) im J. 5087 (1327).“

Steinschneider, Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodlei. c. művében Petach Debarai cimszó alatt (p. 634. n. 4020) emlit egy cod. Bisl. 62. jelzésű kéziratot, amely a Bodl. (III.) 912. számú kéziratával azonos.

¹⁾ Steinschneider, Vorlesungen über die Kunde hebräischer Handschriften, deren Sammlungen und Verzeichnisse (Leipzig 1897) című művében (67) jelzi, hogy a gyűjtemény egyes kötetei hova kerültek: n. 9 gehörte eigentlich Halberstam: n. 11 ist jetzt in München n 8; einige Nummern erwarb Strassburg.

Dolgozatomhoz a X. XI. számú kéziratokat használtam. A többire vonatkozólag meg kellett elégednem a katalógusok leírásával. A párisi kéziratokat Telegdi Zsigmond úr volt szíves kérésemre megvizsgálni, amiért ezúton mondok neki köszönetet. Az említett két kézíraton kívül a דקדוקים című gyűjteményben lenyomatott szöveget használtam, amely Veneziában 1546-ban jelent meg¹⁾.

A budapesti kézirat (XI.) igen gazdag tartalmu gyűjtőmunka. Szép keleti írás. A margón különböző munkákat találunk :

1a : הימים שראוי להקיו בהם

2a : סימן רעמים ורעשים

2a : פתרון הלומות²⁾

5b : שער רפפות.

6a-7b : Üresen maradtak.

8a : שער האותיות למיר משה קמחי

Megjegyezzük a דקדוקים (Venezia 1546) c. gyűjteményben megjelent szöveggel (5a-9b).

9a. Grammatikai megjegyzések.

9b-74b A פתח דברי és toldalékai. Jóval régebbi írással mint az eddigiek. A következő fejezetekből áll :

I. 9b 13b פתח דברי (Bevezetés)

II. 13b - 51b ושער הפעלים

III. 51b-52b שער השמות

IV. 53a-59b שער המלות

V. 59b-65a ושער הכנויים

VI. 65a-68b אני מאיר ביר שלמה kezdetű hét fejezetes kommentár a פתח דברי-hoz. A szövegét teljességében közreadjuk.

¹⁾ L. Steinschneider, Bibliographisches Handbuch über die theoretische und praktische Literatur für hebräische Sprachkunde. Leipzig 1859 75, Friedberg, Bet Eked Sepharim 517/534.

²⁾ A Petach Debarai 1515-ben megjelent konstantinápolyi kiadása mellett egy פתרון הלומות című művet is lenyomtunk. Nem tudtam ezt a kiadást megszerezni és így nem tudom megállapítani, hogy ez a פתרון הלומות című munka azonos-e a Petach Debaraijal együtt megjelent munkával.

VII 69a-70b [שער] הכנויים

VIII. 70b-72b מלות מורכבות

IX 72b-74a מלות זרות יצאות מן ההקש

X 74ab לשון הקדש יפרד לארבעה ראשים
 dő grammatikai megjegyzések.

A 75 ab lap üres. A következő grammatikai megjegyzéseket tartalmazó töredék későbbi másolótól származik. Nyilvánvalóan az üresen maradt lapok kitöltésére szolgál.

Felirata : (76a) העמוד הראשון בדקדוק הלשון מהעברים נקצור וניכ מהנקוד.

Vége (79a) וכל ה' הבניינים תמצאם כתובים כסדרן ופירושו בזה הספר :

בתחלתו הנקרא פתח דברי. ה' יזכנו להנות בו אני וזרעי וזרעי אמן סלה. הכותב הצעיר וידאל משה רפאל בכמ"ד הרופא (מיכאל ?) יוסף בן פורת נייע.

79 b. Fejtegetés Ex. II. 2-höz : ותרא אותו כי טוב הוא

Az eddig felsoroltak a szöveget tartalmazzák, de a margón is találunk több munkát.

a) 1 a : . . . שלשה מיני אילנות ברא הקביה בעולמו . . .

(וזאת ליהודה) ed. Friedman-Löwinger (אלפא ביתא דבן סירא. L. p. 257. Az itt közölt szöveg nem egyezik teljesen Ben Szira szövegével).

1b.-9a : a margón nincs szöveg.

b) 9b.-42a : אותיות ומשלים של בן סירא¹⁾

c) 42a-44b mese egy Cato (קאטו) nevű királyfiról

d) 44b-45a héber nyelvű mesék

e) 45a-63a Szindbad meséje (מעשה סנדבר²⁾)

f) 63a-69a פטירת משה רבינו ע"ה³⁾

g) 69a-79b héber mesék. (Az írás már elmosódott).

A felsorolt kéziratok közül ki kell még emelnünk a (X.) londoni Jews' College kéziratát, mert az egy külön csoportnak a képviselője. Tartalma :

פתח דברי [1a-2b].

I [שער הפעלים] [2b-28a].

¹⁾ Kiadtam a szöveget e kézirat alapján Dr. Friedman Dénessel együtt [וזאת ליהודה] [Hazofeh X] Viennae 1926, 250-281), v ö. Heller cikkét az Encyclopaedia Judaicaban 2. 453-458, idem, Das hebräische und arabische Märchen (Bolte-Polivka, Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm VIII-VIII) 346-349, Löwinger. Hazofeh XII (1928) 192-193.

²⁾ Igen jelentős eltérést mutat a Cassel (Mischle Sindbad, Berlin. 1891) által kiadott szövegtől.

³⁾ V. ö. M. G. W. J. LXXII. 632, 1 jegyzet

II שער השמות [28b-29b].

III שער המלות [30a-35b].

IV שער הכנויים [35b-37b].

V שער (פירוש) הכנויים [38a-39a].

A harmadik szövegcsoportot a nyomtatott kiadások képviselik.

A דקדוקים (Venezia 1546) a következő fejezeteket tartalmazza :

וניד-ניו : פתח דברי

וניו-קיו : שער הפעלים

וקיו-קיו : שער השמות

וקיה-קיו : שער המלות

וקיו-קיו : מלות מורכבות

וקיו-קיו : שער הכנויים

וקיו-קיו : פירוש הכנויים

וקיו-קיו : ענין הדגשין.

Bachernek „Un abrege etc.“ című dolgozatának megírásakor csak a nyomtatott szöveg állott rendelkezésére. Die hebräische Sprachwissenschaft¹⁾ című munkájának megírásakor még mindig azt hitte, hogy a nyomtatott szöveg megbízható, mert így írja le a Petach Debarai tartalmát (86): „Das Capitel über die Nomina ist ganz kurz und enthält nur allgemeine Regeln über die Arten des Nomens. Die Partikel sind mit grosser Vollständigkeit alphabetisch behandelt. Dann kommt ein besonderes Capitel über die zusammengesetzten Verbalformen. Die suffigirten Verbalformen werden in sehr genauen Paradigmen vorgeführt und mit Erläuterungen versehen. Den Schluss machen einige Regeln und Erörterungen zur Lautlehre²⁾ Amint azonban sikerült megszereznie a londoni Jews' College kéziratát³⁾ (S. J. Halberstam, majd Montefiore tulajdona lett), melyet az imént ismertettünk, látván, hogy a מלות מורכבות és az ענין הדגשין című fejezetek ebből a kéziratból hiányzanak, nem tartotta ezeket a fejezeteket eredetieknek.

¹⁾ Trier. 1892. Különlenyomat Winter und Wünsche, Die Jüdische Literatur seit Abschluss des Kanons. II. kötetéből.

²⁾ I. m. 85-86.

³⁾ R. E. J. XXIX, 292-97. Jelenleg a londoni Jews' College Cat. Hirschfeld 409. számú kézírata.

Véleményünk szerint a londoni (X.) kézirat képviseli az eredeti szövegmenyiséget. Ezt bizonyítani fogjuk a kéziratokból és a szövegben található utalásokból.

A ענין הדגשן című (Regeln und Erläuterungen zur Lautlehre) nem található meg a kéziratokban. Sőt a (Nápoly) 1492-iki és (Pesaro) 1507(?)-iki kiadásban sem szerepel még ez a toldalék¹⁾. De magában a műben található utalásokból is láthatjuk, hogy ez a fejezet nem tartozik a munkához. A 58a. oldalon olvassuk: וסדרתי הבנינים אחר הפעל קל המבואר בשערך למה נקרא קל, ואחריו בניתו בנין נפעל לפי שהוא יוצא ממנו כפי אשר אודיעך בסוף החבור.

A פירוש הבנינים című fejezetben meg is találjuk azt a részletet, amelyre az 58a. oldalon utal a szerző (127a): כי הפעל קל הוא אב לנפעל כעבד שהנפעל הוא פעול בעצמו והפעל קל הוא הפועל וכן תמצא בנין פעל הדגוש שבנין פועל יוצא ממנו ובנין הפעיל שבנין הופעל יוצא ממנו גם בנין פועל מרובע נמצא על הרוב יוצא.

A munka végén (בסוף החבור) a פירוש הבנינים című fejezet van és nem az ענין הדגשן című.

A מלות מורכבות című fejezet a londoni (X.) kéziratban kívül még a következő kéziratokban hiányzik. I. (Marg. III 964). V., VI., VII., VIII., (négy párisi kézirat). Továbbá a XI. (budapesti) kéziratban ez a fejezet a פירוש הבנינים című fejezet után áll a másik két toldalékkal együtt, melyeknek kétségenkívül semmi közük sincs a Petach Debaraihoz. Nagyon valószínű, hogy csak azért helyezték egyes másolók a שער המלות, a partikulákról szóló fejezet után, mert ennek címében is megvolt a מלות szó. Nem zavarhatta a nem elég tájékozott másolót, hogy ez nem tartozik ide. Ugyanezt a jelenséget látjuk a XI. (budapesti) kéziratnál is, ahol a מלות זרות יוצאות מן ההקש מלות מורכבות című fejezet következik.

A מלות מורכבות című fejezet tartalmának jelentős része már fel van dolgozva a הפעל tárgyalása után: (74a.) הנה השלמתי לך כל שבנה הבנינים מהשלמים. ומצאנו מלות מורכבות משני בנינים.

A megbeszélésüket így fejezi be (75a.): על כל אלה ההרכבות:

¹⁾ V. ö. Steinschneider, Bibliographisches Handbuch 75, Cat. Libr. Hebr. in Bibliotheca Bodleiana I 634 (4020)

הנמצאות טוב לכלול כל המלות הנזכרות בהרכבה עד יבא מורה צדק ויורה לנו.

A מלות מורכבות című fejezetben nincs semmi utalás arra nézve, hogy már beszélt egyszer erről a tárgyról, holott a szerzőt előadási modora okvetlenül erre készítette volna. Az utolsó fejezetben (פירוש הכנויים) [p. 127b], ahol ilyen, két binjanhoz tartozó igealakokról beszél, idézi műve másik részét: שער התפעל אשר כתבתי בשער התפעל. Látjuk tehát, hogy nem a מלות מורכבות című fejezetre utal, hanem a התפעל után következő megbeszélésre. Nyilvánvaló, hogy ha a szerző előtt egy teljesebb, külön fejezet készen állott volna, úgy azt használta volna fel az utalás céljaira.

Ezek alapján elfogadhatjuk, hogy a Petach Debarainak a bevezetésén kívül csak a következő fejezetei eredetiek.

- I. [שער] הפעלים
- II. שער השמות
- III. שער המלות
- IV. שער הכנויים
- V. פירוש הכנויים

Az előbb bizonyítottakról egyébként a szerző bevezetése is meggyőzhet bennünket, ahol könyvének tartalmát vázolja (55a):

<p>והכרתי בתהלה שמנה הכנויים אשר רוב הלשון נכנס עליהם, ובניתי כל אחד בלוחותיהם, ובסוף כל בנין ובנין בארתי סתומותיהם ומשפטיהם בדרך קצרה, ואחר השלימי השלמים שלחתי יד בנתיים ובהסרים ובכפולים לבאר כל אחד בתבניתו והנחתיו על מכונתו.</p>	}	<p>I שער הפעלים</p>
<p>ומדי דברי בפעלים בארתי השמות בקוצר להתבונן בהם כל משכיל ואחר דברתי</p>	}	<p>II שער השמות</p>
<p>על המלות, והכרתי אותן על הסדר אליף בי"ת, בארתי ענייניהם והפשתי מליהם כפי היכולת, וכפי אשר העתקתי סנדולים ממנו</p>	}	<p>III שער המלות</p>
<p>ואחר בארתי הכנויים כמה יתחברו, וכאי זה מקום יחסרו והיודע ועד יודע כי לא להתגבר באתי ולא להתן לי יצאתי.</p>	}	<p>IV-V שער ופירוש הכנויים</p>

A Petach Debarai címe

Miután láttuk, hogy az ismertetett szövegek közül mit tekinthetünk eredetinek és mit toldaléknak, fel kell vetnünk azt a szokatlan kérdést: mi lehetett a könyv eredeti címe? Általában Petach Debarainak nevezik, de kérdéses, hogy ez a szerzőtől származik-e?

A munka így kezdődik: פתח דברי וכלבני מסלה. De magában a műben is többször előfordul ez az elnevezés:

- 1.) 58a: ועתה אבאר ענייני המקור ומשפטיו כבר הודעתך בפתח המקור דברי מעם לשם המקור למה נקרא כן שעניינו מהשבה והוא מקור המעשה.
- 2.) 77b: ולפי שסבת המקור ידועה לבוא על העבר ועל העתיד ועל הצווי ועל הבינוני כאשר הודעתך בפתח דברי לכן יבוא המקור שלם ברוב הפעלים.
- 3.) 106a: כבר הודעתך בפתח דברי דרכי לשון הקודש הנחלקים על שלשה חלקים פעל שם מלה.
- 4.) 128a: המקור יבואו בו כל העשרה כנויין כאשר הראתך כי הוא מקור כל הפעלים כפי אשר הראתך בפתח דברי.

Ha azonban ezeket az utalásokat közelebbről szemügyre vesszük, látjuk, hogy mind a négy utalás a mű elejére vezet bennünket. Három közülük az infinitivusra vonatkozó megállapítására vonatkozik, egy pedig a bevezetésben található egészen általános, ismert beosztásra utal. Ez a körülmény jogosít fel bennünket, annak föltételezésére, hogy a szerző csak a műve bevezető részletét nevezte Petach Debarainak. Minthogy ezekkel a szavakkal kezdte, a munkáját a bevezető részlet jelölésére is alkalmasnak látszott. Még egy másik kifejezést is használ a bevezető részlet jelölésére (58a): המקור אבארנו בתכלית פתייתי.

A פתייה [bevezetés] illetve פתח דברי az 59b. oldalon végződik: מאת הנותן כה לעשות היל אשאל עור להסיר מכשול מפי ולהצילני ממשונה ושיחי עלי יערב, או איהם ונקיתי מפשע רב, כמו שאמר הנביא יערב עליו שיחי אנכי אשמה בי. וזה ההלי לעשות בעור אלקי.

Hogy nem az egész művet nevezte a szerző

Petach Debarainak, abból is kitűnik, hogy egy helyen, ahol olyan dologra utal, ami nem a bevezető részletben található, nem használja a Petach Debarai elnevezést (58a): כפי אשר אודיעך בסוף ההבור. Ugy látszik, hogy a szerző nem adott nevet a munkájának. Valószínű, hogy csak iskolai használatra készítette és ezért nem is tüntette fel sem a saját nevét, sem a munka címét.

Méir b. Selomo, a szerző unokája, már úgy vélte, hogy a Petach Debarai az egész mű jelölésére alkalmas lesz és így ír: אני מאיר ב"ר שלמה ב"ר דוד הקטן באלפי לבאר עניינים: הוצאתי... והם אשר עוב אדני וקני לא זכרם בחבורו פתח דברי.

A későbbi grammatikusok szintén a Petach Debarai szavakat használták a mű címeként. Helyesebb lenne így jelölni „Petach Debarai” kezdetű munka. Tekintettel azonban arra, hogy a mű általában már Petach Debarai néven ismeretes, a rövidség kedvéért mi is Petach Debarainak nevezük.

A Petach Debarai szerzője

A kéziratok sehol sem tüntetik fel a szerzőt. A másolók eléggé tárgyilagosak voltak abban, hogy, ha a szerzőt nem ismerték, nem is törekedtek arra, hogy bárkit is a mű szerzője gyanánt tüntessenek fel. Ennél a tárgyilagosságnál megmaradtak azok is, akik a művet lenyomatták. A Dikdukim gyűjteményben ezt olvassuk a címlapon: פתח דברי: מהובר זה כמה שנים בספרד על הדקדוק. A későbbi tudósok, akik a művet valamilyen összefüggésben idézték és a bibliografusok jó része azonban, hogy a névtelenség homályát kikerüljék, igyekeztek a Petach Debarait különböző szerzők munkái közé sorozni. Alig van a zsidó irodalomban még egy mű, melyet oly sok szerzőnek tulajdonítottak volna, mint a Petach Debarait.

Mielőtt a különböző hagyományok és föltevések vizsgálatába kezdenénk, nézzük meg, hogy milyen névhez jutunk el a legegyszerűsebb úton. Bacher már rámutatott,¹⁾ hogy amennyiben Méir ben Selomonak a Petach Debarai szerzője atyja részéről volt nagyapja, akkor a szerző neve

¹⁾ R. E. J. X. 140-144.

Dávid. A Dávid név valószínűsége mellett szól az is, hogy a II. (Marg. III 365), XI. (budapesti), V. VI. (párisi) és a III. (cod. Bisl. 62) kéziratokban a כנניים táblázatok után a következőket olvassuk: תמו הכנניים. בארבעה הכנניים. בהם נמצאים. לא בזולתם. הכל נשלם ותם. בעו מעו לדל לאשר אין כח אתם. לרוד מכתם.

Tovább azonban nem mehetünk, mert elfogadható alapunk erre nincsen. A feltevések sorozatát azonban érdemes megvizsgálni és visszautasítani, mert, amint már az előszóban említettük, a legújabb feltevések már gyűjtőmunkákba is belekerültek és így sok félreértésre adhatnak okot. Először a régebben megdöntött hipotéziseket vesszük sorra.

I.

Mózes ibn Gikatilla Hakkohen.

Gunzbourg David a R. E. J.-ben (1894, XXVIII, 186-192) *אשר et אשר* című cikkében veti fel ezt a nevet. Bacher rámutat¹⁾, hogy ez képtelenség, hiszen a Petach Debarai szerzője idézi Ábrahám ibn Ezrát és ha nem is nevezi meg, használja Kimchi munkáit is. Mózes ibn Gikatillát viszont már Ábrahám ibn Ezra sokat idézi. Nem lehet tehát Gikatilla a Petach Debarai szerzője.

II.

Kimchi Mózes

Jechiel Heilprin *סדר הדורות* című művében olvassuk: *סבת דברי דקדוק ד' משה קמחי עם הדורות ד' אליהו בחור*. Sabbatai a *ישנה* című bibliográfiai munkájában szintén Kimchi Mózesnek tulajdonítja. Steinschneider²⁾ rámutat, hogy Kimchi Mózes *מהלך שבילי הדעה* című munkájához irt El. I. e-vita megjegyzéseket és ezzel tévesztik össze a Petach Debarait. a föltevés nem hagyományon, hanem bibliográfiai tévedésen alapszik.

¹⁾ R. E. J. XXIX, 292.

²⁾ Bibliographisches Handbuch 75.

III.

Mózes ibn Chabib

Benjacob¹⁾ föltevése, Steinschneider alapján. Abból indul ki, hogy Mózes ibn Chabib egyik tanítványa korrigálta a Petach Debarai első kiadását. Lehetséges, hogy a szerző: a tanító, Mózes ibn Chabib. Ha azonban a Petach Debarait csak felületesen hasonlítjuk is össze Mózes ibn Chabib grammatikai munkáival, láthatjuk, hogy ez a föltevés sem érdemli meg a tüzetesebb tárgyalást.

IV.

Ibn Chaszdai.

Gabison Ábrahám עומר השכחה című Mislé-kommentárjában Dukas²⁾ egy Petach Debarai idézetet fedezett fel. Ezt az idézetet sem ő, sem a későbbiek nem keresték a Petach Debaraiban gondolván, hogy biztosan megtalálható benne, hanem alapul fogadták el és Ibn Chaszdait (akiről egyébként nem tudjuk, hogy kicsoda) azok között sorolták fel, akik a mi Petach Debaraiunkat írhatták.³⁾

Benjacob már meg is állapította, hogy ez az Ibn Chaszdai nem más, mint Mózes ibn Chabib egyik szerény tanítványa, akinek nevét Abr. Gabison árulja el. Salgó László hallgató úr volt oly szives és lemásolta számomra az עומר השכחה idevonatkozó részletét a boroszlói könyvtár példányából (Livornó 1748) 36b. (Pld. 12, 17) פיה אמונה יניד צדק ועד שקרים ברמה: המאירי ז"ל היא הערה שלא ללמד הלשון לדבר שקר וכיש החכם. ואמונה הוא כמו אמת בדרך אמונה אומן שהוא לשון אמת וקיום ואמונה . . . והפחה היא הפחת הריח

¹⁾ Ozar-Ha-Sepharim (Wilna 1880) 501/1279.

²⁾ Literaturblatt des Orients (1843) IV, 168: „Sabbatai in שפתי ישנים” schreibt dieses Werk Moses Kimchi zu. Allein die Sache ist so gewiss nicht: denn in עומר השכחה (S. 37) lesen wir: „וכבר בספר פתח דברי שחבר” אבן חסדאי ז"ל שאותיות בומ"ף שהם אותיות השפה ישתתף ההומם עמהם ונ"א Es ist nicht zu bestimmen, welcher Chasdai der Verfasser dieses Buches war“.

³⁾ Benjacob Ozar Ha-Sepharim 501/1279.

מנקב האף כמו ויפח באפו נשמת חיים עד שיפוח היום נופח באש (37a) פחם לפי שעיקר הרוח הוא נכנס ויוצא מהאף אבל מהפה הוא יוצא כלבד לפי בששתם האף מצד הולי יש צער לפה אם יצא מהפה כלבד ניכ עיקר הנפיתה הוא מהאף כלו המריח ריח האמונה מחוש הריח שהוא האף גם חוש הפה והשפתים ינידו הצדק דהא כהא תליא שאלו הבי' חושי' הם קרובי השיחות ואעפ"י שהם חושי' כול' משותפים מכה החוש אלו הם משותפים יות' וניכ יש להם מענין אחר נזכר כפי פתח דברי שחבר אבן הסדאי ז"ל שאותיות כומף שהם אותיות השפה ישתתף החושם עמם שאם תסגור החושם בידך ותזכרם על שפתיד לא יצא על נכון ואמר המריח אמונה הוא יניד צדק כלו מי שהוא נאמן ואם יהיה כהפך לא יניד . . .

A Petach Debaraiban azonban ezt az idézetet, vagy ehhez hasonlót hiába kerestem. Ugy látszik tehát, hogy Gabison egy egész más „Petach Debarai“-t idéz, amelynek semmi köze sincs a mi Petach Debaraiunkhoz. Mindenesetre kutatni kell, hogy ki lehet ez az Ibn Chasz dai és hogy milyen lehetett az ő Petach Debarai című műve. Grammatikai mű, vagy esetleg egy biblia-kommentár? Gabison tehát egy *uj munka létezéséről tudósít bennünket*, a mi problémánk megoldásánál azonban ezt nem értékesíthetjük.

V.

Dávid ben Jehuda Messzer Leon.

Tauber A. a Kirjath Sepher hatodik évfolyamában (1930, 525-530) héber ösnyomtatványokhoz fűz megjegyzéseket. A Petach Debarai nápolyi kiadásával foglalkozván nem elégszik meg a nyomtatvány nyomtatási évének megálapításával, hanem annak szerzőségét is igyekszik megálapítani¹⁾. A colophonból indul ki: *תם ונשלם על ידי צעיר תלמידי: עמוד החוק הידיד הנאמן מרנא ורבנא מאיר ישראל. ראיש גלות אריאל. עמוד החוק פטיש הומיני חכם בכל החכמה. שלם בכל תבונה ודעת. הפלוסוף אלהי. מרבה שלמות החכמה בן הביב לשם ולבריות ישמרהו צורהו אמן. ותשלם המלאכה היום יום ראשון לריח אדר שני שנת ופדויי ישי ישובן ובאו ציון ברניה²⁾.*

¹⁾ L. Habermann megjegyzését a Kirjath Sepherben (VII, 1930 31) 166). De nem Steinschneider oldotta דברי שז"ת, ő csak idézi Hochmut^h Ábrahám kísérletét

²⁾ De-Rossi, Annales Hebraeo-Thipographici sec. XV. Parmae CIO 1000, XCV. Pars prima XLII p. 89.

Föltevése szerint az az ifju, aki a művet korrigálta, valószínűleg annak szerzője is. Neve : Dávid ben Jehuda Messzer Leon. A דוד בן ר' יהודה=דבריי. Bizonyítéka ezen kívül, hogy a ידיד נאמן kifejezés Jehuda Messzer Leon sajátos szólásmódja. Minden levelében megtalálni ezt a kifejezést : „ואתה ידיד הנאמן”. Dávid ben Jehuda körülbelül 20 éves korában írta volna ezt a munkát. Nem beszélve arról, hogy a Petach Debarai bevezetéséből világosan kitűnik, hogy egy sokat szenvedett, legalább is jól a férfi korban levő tudós a mű szerzője¹⁾, a kéziratok magától kínálkozó adatait mégis hasznos lett volna megnézni. A kéziratok felsorolásánál szándékosan közöltem a másolási időt, mert ezek minden kommentár és magyarázgatás nélkül bizonyítják Tauber föltevésének lehetetlenségét.

A V. (cod. Páris 1238) a XIV. századból származik, a X. (Jews' College 409) 1471-ből, a VII. (cod. Páris 1239) 1474-ből, a XII. szám pedig 1327-ből származik.

Tauber is elfogadja Bernfeld²⁾ megállapítását, amely szerint Dávid b. Jehuda Messzer Leon 1470 körül született. Ha tehát nem is vesszük tekintetbe az V. számú kéziratot, mert csak általános becslésen alapszik, ha nem vesszük figyelembe a XII. számú kéziratot, mert az csak könyvkereskedői katalógusból származik³⁾, még mindig van két kéziratunk határozott dátummal az 1471-74 évekből. Ilyen fiatalon Dávid b. Jehuda a Petach Debarait mégsem írhatta ! Egyébként azonban a XII. kézirat dátuma tekintettel arra, hogy Steinschneidertől származik a leírás, nagyon valószínű, hogy megbízható.

¹⁾ Petach Debarai (Venetia 1546) 55b : ולא להתגדל יצאתי מדעתי כי אין שלמות אתי להבר דבר בשכלי ולא בינת אדם לי באשר יד הזמן אתי הולך וקשה ובלהות הימים הציקוני מכלי אל כלי הריקוני כי לא שלותי ולא שקטתי ובחשבי כי נחתתי בעזתי אלוה עריכוני וכל מהמר עיני לקחו בידם והלכו שלה הזמן ידו כי וישדי המר נפשי כבודי מעלי הפשיט ויטר עטרת ראשי מן הוא והלאה שבועתי מרודות ותלאות ולא יכולתי לעמוד נגד המוצאות. התבלבלו מהשבותי לנודל דאנותי וזאת התנצלותי גדולה.

²⁾ Kebod chachamin (Berlin 1899) XVIII, 2. jegyzet.

³⁾ LXXXVI. Verzeichniss Hebräischer Handschriften und seltener Drucke aus dem antiquarischen Lager von Ascher et Co in Berlin.

Azt hiszem, az elmondottak minden kétségen felül bizonyítják Tauber föltevésének helytelenségét. Joggal kibáztatjuk Friedberget¹⁾, hogy a sok kínálkozó föltevés közül épen a Tauberét közli olyan formában, hogy az olvasó azt hiheti, hogy a zárójel csak a Friedberg túlzott óvatossága folytán övezi Dávid b. Jehuda Messzer Leon nevét²⁾. Benjacob, ha sok helytelen föltevést kockáztat is meg, mindenesetre helyesebben jár el, midőn minden lehetőséget megemlít.

VI.

Kimchi Dávid

Az előbbi öt feltevéssel szemben a legrégibb multja ennek van. Nagy multja mellett mégis ez a legfiatalabb, mert épen az elmúlt hetekben került ismét nyilvánosságra, komoly tudós tollából, komoly fórumon, határozott formában.

Ábrahám de Balmes, a מקנה אברהם című jeles grammatikai mű szerzője kétszer is idézi a Petach Debarait³⁾.

1.) A אברהם דבריו רבי című fejezetben: ולא דבריו רבי דוד קמחי בתחלת ספר פתח דברי שחשב שסבת היוותו שרש לכל החלקים וקריאת שמו מקור היא לפי שהוא התחלת הדבור ושרש ההגיון וממנו יוצאות כל הפעולות הנזכרות.

2.) A אברהם דבריו רבי című fejezetben: אבל רבי יונה סבר שיש

¹⁾ Bet Eked Sepharim 517/534.

²⁾ Friedberg különben sok hibát követ el. Elég ha rámutatok, hogy megboldogult nagyapám három munkája közül az egyiket [פ"ז שווארץ .1.] שם הגדולים, מארץ הגה, קליינווארדיין תרע"ה, חלק שלישי, מערכת ספרים י"א: בז משכיל תוכחת מוסר מהג"מ יהודה ליב לעווניגר (עמ"ל א"ח ל') ונעתק ללשון ע"ש מהג"מ יהודה ב"ן קרויס אבד"ק לאקענבאך (עמ"י אות רצ"ו) פאקש, תרנ"ט], nem említi, a másik kettőt pedig másoknak tulajdonítja; az אברהם דבריו רבי című munkáját pedig Szófer Mózesnek (Friedberg 33/754), a שאנת אריה című munkáját pedig Zebi Hirsch Hellernek (Friedberg 572/7).

Ha figyelmesen elolvasta volna Friedberg a címlapokat, látta volna, hogy csak a tanítványi hálának akart megboldogult nagyapám eleget tenni, midőn e két munkájának címlapján a maga nevét egyszerű betűkkel szedette, tanítóinak nevét pedig nagy, feltűnő betűkkel nyomatta, azzal a megokolással, hogy az אברהם דבריו רבי-ban a halacha mindig Szófer Mózes tanítása szerint van, a שאנת אריה-ban pedig leközöl tanítójától egy rövid homíliát

³⁾ V. ö. Wellesz Gyula, Ábrahám de Balmes mint nyelvész. Budapest 1895 p. 20-21.

לו עוד דרך שני שהה"א תבא בחירק והח"ו בשו"א והפ"א כפתח והעיין בשו"א והלמ"ד בשורק מושך וזו בתוספת ח"ו בסוף הוא לפי דעתו אחד ואין שני לו והוא התחברות. והרב רבי דוד קמחי בספר פתח דברי והחביב כפרה שושן הודו לדבריו אך אמנם בספר השרשים שהבר הקמחי נראה שהדגיש טעית זה הדעת וכתב שהוא שם וכן נראה מדברי רש"י.

Helyesen állapítja meg Wellesz¹⁾, hogy nem tételezhetjük fel Balmesről, hogy egyszerűen tévedésből tulajdonította volna a Petach Debarait Kimchinek. Megerősíthetjük állítását, ha rámutatunk arra a körülményre, hogy épen ez a két idézett hely, amelyek közül az első jellegzetes, valóban megtalálható, mind a Michlolban, mind a Petach Debarai-ban. Valószínű, hogy épen ez az egyezés készítette a kritikus természetű Balmest arra, hogy az anonym Petach Debarait Kimchi Dávidnak tulajdonítsa. De ezen a két tételen kívül számtalan azon magyarázatok száma, melyek e két műben szinte szószerint megegyeznek. Az is érthető, hogy Balmes nem merült el a két mű oly részletes összehasonlításába, ami rávezethette volna őt arra, hogy ez a két munka nem lehet ugyanazon szerző alkotása. Kimchi Dávid védője, Elisa b. Ábrahám²⁾ szintén azt hitte, hogy a Petach Debarai Kimchi Dávidtól származik.

A Bodleiana egyik kézírata (Opp. 1376 Q. (IV.) elé tévedésből a Michlol előszava került. Hochmuth Ábrahám pedig megelőzvéen Taubert így oldja fel a דברי szót: (דוד בן ר' יוסף קמחי).

Bacher visszautasítja⁴⁾ ezt a feltevést és utal arra, hogy a Petach Debarai szerzője Kimchi Dávid véleményét a Petach Debarai Kimchi Dávidtól származik: *יש מן המדקדקים*

¹⁾ I. m. p. 21 „Ha a munkában előforduló nehézségek K. Dávid szerzősége ellen szólnak is, Balmes állításáról nem tehetjük fel, hogy ez egyszerű tévedés illetőleg összetévesztés, hanem a névtelen munka Kimchi nyelvtanával való összehasonlításából ered.”

²⁾ L. Friedländer-Kohn: Profiat Duran. Maase Efod (Wien 1865) p. 234, Wellesz i. m. p. 21.

³⁾ V. ö. Steinschneider, Cat. Lib. Hebr. in Bibl. Bodleiana I 634 (4020).

⁴⁾ R. E. J, X. 142-143.

מכלול (קביש Rittenberg)

פתח דברי (צני:)

איתן אתם יתם ולא יתם פדיו
(יחזקל מ"ו) ותתם השנה ההיא (ראש'
מ"ו) .. ולגורת פעל אשר לא ימד
(הושע א'), ולשונו חכק (זכריה י"ד) ..
ואקל בעיניה (ראש' י"ו) ותקל נברתה
בעיניה (שם י"י) ... או איתם (תלים
י"ט) נכתב אחר האלף הנח שהוא
היוד שלא כמנהג ואם נרונית יחת
אפרים מעם (ישעי' ו') אל תירא ואל
תחת (הושע ח') ...

האיתן יש מן הסדק דקים
ישאמרו כי גם הוא בא על שלש
גזרות, כי מן נגול נגו תאמר אנו,
יגול כמו וידום אהרן, ותתום השנה
ההיא, ומן נמק, ונמס ימק, ימס
ולשונו חכק בפיהם המס ימס, נימס
לבב העם, ומן נקל, אקל יקל, ומן
תמס, או איתם והדברים האלו אינם
נכודים למכין מכמה טענות גלויות
לכל בעלי עינים ...

Bacher érvéleése nem győzté meg Dr. Hirschfeld Hartwigot, mert Literary History of Hebrew Grammarians and Lexicographers (London 1926) című művében (83-86), újra feleleveníti azt a föltevést, miszerint a Petach Debarai Kimchi Dávid munkája lenne. Az ismert adatokon kívül arra utal, hogy a bevezetésben azt olvassuk (קמתי אני הדל כאלפי ותצעיר בנית אבי (ניה):).
יששפחתי והברתי לתועלת התלמידים אשר להם הורגלתי ללמד ...

A legfiatalabb a családban, tehát Kimchi Dávid. „I therefore suggest that the book represents David Qimhis earliest attempt to compile a manual of Hebrew Grammar“. Előbb írta tehát a Petach Debarait, később ezt átdolgozta és megírta a Michlolt.

Ezt megismétli az Encyclopaedia Judaica VII. kötetének Hebräische Sprache (Grammatische Literatur bei den Juden) című cikkében 1073: „Sein jüngerer Bruder, David Kimchi, Bibelexeget und Grammatiker, verfasste zunächst ein titellooses, nur nach den Anfangsworten „Petach Debarai“ (Anfang meiner Worte) benanntes, wahrscheinlich für den Gebrauch seiner Schüler bestimmtes grammatisches Werk und legte die Resultate seiner Forschungen in dem umfassenden Werke „Michlol“ nieder, das aus einer vollständigen Grammatik nebst einem Wörterbuch (unter dem selbständigen Titel „Buch der Wurzeln“) besteht;“ Itt már nem jelzi, hogy ez csak föltevés.

Néhány sorral a Hirschfeld által idézett sorok előtt olvasuk: וחברו ספרים רבים לא ישקל כסף מחירם, ופשטה ידם לבאר כל שם וכל פעל וכל מלה, אין דבר נעלם מהם, ואהריהם קמו בכל דור ודור שותקים

מי בורם, והיו כמלקט שבליים בשדה הכורם, ומאשר השכילו מדכריהם, חברו ספריהם, והספרים ההם יש מהם ארוכים והקוץ בהם נפש המביט אליהם . . .

Hihető-e, hogy a Kimchi család fiatal sarja egy ilyen kínálkozó alkalommal ne tett volna legalább célzást apjának és bátyjának munkásságára? Elképzelhető-e, hogy az egész műben ne talált volna legalább egy alkalmat arra, hogy tudós atyjának és bátyjának nevét, vagy valamely munkájának címét megemlítse, holott Chajudzot, Abulvalidot és Ábrahám ibn Ezrát többször említi? Feltételezhető-e, hogy az unoka, Méir b. Selomé a szerte elismert Kimchi nevet elhagyta volna? Hét fejezetet kitévő magyarázatában alkalma nyilhatott volna, hogy állítólagos nagyapjának, „Kimchi Dávidnak” valamely más munkájára is utaljon, vagy pedig, hogy a Kimchi család más tagjának a nevét, illetve munkáját is idézze, mint ahogy Ábrahám ibn Ezrát¹⁾ idézi.

Azt hiszem Hirschfeld nem tulságosan megalapozott föltevésének elhárítására ennyi is elegendő lenne, de mivel-hogy a Petach Debarai és a Michlol szerkezete, tartalma és terminológiája között valóban találhatók hasonlóságok, amelyek esetleg valakit arra csábíthatnának, hogy újra azonosítsa e két munka szerzőjét, szükségesnek tartjuk a Petach Debarai néhány jellemző pontját összehasonlitsuk nemcsak a Michlollal, hanem helyenként a ס' השרשים és Kimchi kommentárja megfelelő helyeivel is. Ezek az összevetések egyike-másika maga is elég volna a bizonyításhoz, de többet is felsorolunk, hogy ezzel kapcsolatban minden kétséget eloszlassunk. Különösen ki kell emelnünk azonban egyet, mely igazán meggyőzően bizonyítja nemcsak azt, hogy a Petach Debarai szerzője nem lehet Kimchi Dávid, hanem esetleg azt is, hogy a Petach Debarai szerzője már ismerte Kimchi Dávid felfogását.

s. v. ס' השרשים סל

s. v. סלה (קט"ו): סלה

סלה אמיתותה לא נודע כי יהללוך סלה (תהלי' פ"ד ה') בצערך
אם לפי שקול הדעת ולפי הענין בישימון סלה (שם ס"ה ה'). פירשו בו
תמצא בו יש שפירושה כמו באמת המלה כמו עדי עד. ופירוש בצערך בישימון

¹⁾ L. a heber részt (XXX, 62. sor).

יש ישפירושה כמו לעולם כמו על מי מדיבה סלה כי לא היה אלא פעם אחת לכן פירש לשון באסת ואחרים אמרו כי בעבור שלא תמצא המלה הזאת כי אם בספר תהלות ובתפלת חבקוק המשלמת למנצה בננינותי כי היא מלה נופלת על הננון.

והישר בעיני שזו המלה אין לה ענין דבק בענין אשר היא עליו אך היא מלה נינון כך שהיו המנגנים משלימים במקומות הנינון כן, והראיה כי לא תמצא זאת המלה במקרא כי אם במזמור ונינון, כי רוב הזכרת המלה הזאת בתהלים ובתפלת חבקוק שהיתה בננון ערות יסוד עד צואר סלה (חבקוק ג' י"ג) וכן אמר בסוף התפלה למנצה בננינותי.

Kimchi Dávid kifejezési módjából láthatjuk, hogy ez az ő egyéni véleménye Ábrahám ibn Ezrával ellentétben. az ő kifejezés elég biztosítéka annak, hogy ezt a véleményt határozottan a magáénak vallja¹⁾. Ebben a meggyőződésünkben csak megerősíthet bennünket a Zsolt III. 3.-hoz írt kommentárja is: **ומלה סלה אני אומר כי היא** : לשון הנבחה מן סולו המסילה כלומר באותו המקום שהיא נזכרת זאת המלה היתה הרמת קול המזמור והראיה כי לא תמצא אותהאלא בזה הספר ובתפלת חבקוק שהיתה שיר כמו שכתוב ג"כ שם למנצה בננינותי.

A Petach Debarai szerzője ezzel szemben az a חרים kifejezésével vezet be ugyanazt a véleményt. Elégé kivüláglik tehát ebből az egy, eddig figyelemre nem méltatott adatból is, hogy a Petach Debarai szerzője nem azonos Kimchi Dáviddal.

Ezen az egymagában is döntő érven kívül számtalan helyet találunk a Michlolban és a חרשים-ban, melyek határozottan amellet szólnak, hogy a Petach Debarai nem lehet Kimchi Dávid alkotása. Ragadjunk ki néhány helyet az ígékről szóló fejezetből.

¹⁾ Kimchi Dávid ezt a véleményt már Ábrahám Ibn Ezra Zsolt. III 3-hoz írt kommentárjából ismerhette, ahol ez "והמהרנס ספר תהלות לערלים אמר." szavakkal van bevezetve. Általában Kimchi véleményeként terjedt el ez a felfogás [l. Ben Jehuda Thesaurus s v. סלה, Brill a Biur-kommentárban a Zsoltárokhöz írt bevezetésében ed. Offenbach 1825 p. 30/a] Kimchi határozott hangja valóban azt a benyomást kelti, hogy ő a felfoetés szerzője. Ő csak tekintélyt szerzett a felfoetésnak azzal, hogy magáévá tette. A Pe-

a) A Petach Debarai a **פעל** igét használja paradigmául a Michlol pedig a **פקד** igét.

b) A Petach Debarai megállapítja a következő sorrendet az igék tárgyalásánál (1.) הענר, 2.) הבינוני, 3.) הפעול, 4.) הצוין, 5.) המקור, 6.) האיחין. Ezt a sorrendet tudatosan állapítja meg és ragaszkodik is hozzá (57b-58b)¹⁾. A Michlolban más a sorrend.

c) Petach Debarai (67b) olvassuk : **אמנם מלח טבעתי ביון** : מצולה ואין קִעְקֵד נסכמו עליו רוב המפרשים להיות שם ולא פעול.

והפעול קִעְקֵד במרכבה (מלבי) : **A pedig azt mondja** : א' כיב ליה) טבעתי ביון מצולה ואין מעמד (תהלים ס"ט ג')²⁾.

d) Petach Debarai (80a) : **אם נמצא כי מי בו ליום קטנות** : זכרי ד' י' פתוח אין לנוור להיות מנהי העין אחר שמצאנו ענינו בשלישה שרשים בזה, בון, בוז ואפשר להיותו מפעלי הכפל ומשפטו כפתח.

A : **השרשים** : ezt a verset **בו** **tő** alatt idézi és csak annyit jegyez meg **כמשפט פתח שלא**. Természetesnek veszi hogy a **נהי העיין** igékhez tartozik. Hasonlóképpen nyilatkozik a Michlolban (99b) : **ולתי מעטים נמצאו בנחי העיין כפתח כי מי בו ליום קטנות.**

e) Petach Debarai (94a) : **והם ואהלך מהר אלהים ואבדך** : נוער בים ויבשהו ששתי מלות אלו רוצה לומר **ואבדך**, **ויבשהו** הם מבנין פעל הדנוש וראויים להיות **ואבדך** וייבשהו וכבר הלכנו בהן ראשי הדקדוק החכם הגדול רבי יהודה היוג והחכם הגדול הבא אחריו רבי יונה באות הנחה אם היא שרשית או איתנית.

Mit mond ezekről Kimchi Dávid? Michlol (83b) :

שלא נכתב בו **אלף** השרוש והאלף הכתובה היא אלף המדבר ומשפטו **ואבדך** כמו **ואלפך** חכמה (איוב ל"ג) מפני כונן קריאת שני אלפין ביהר הסרה אלף השרוש והוטלה תנועתה על אלף המדבר ורבי יהודה המדקדק כתב בהפך זה והנכון מה שכתבנו . . . ואדוני אני זיל כתב כי **ואבדך** מבנין הפעיל כמו **ואבדך** בשקל ואציבך ואפילך ומשפטו **ואבדך** ונבלעה האלף כדגש.

נוער בים ויבשהו **ויבשהו** ויד השרוש נגרעה והוטלה : Michlol (88b) **תנועתה על הויד הנוספת ומשפטה וייבשהו** כמו שכתבנו כמלה **ואבדך** ואי זיל כתב כי הוא מבנין הפעיל ומשפטו וייבשהו.

tach Debarai szerzője a valószínűség szerint Kimchi szótárából ismeri ezt a felgógást de azzal a lehetőséggel is számolnunk kell, hogy már Ibn Ezra. kommentárjából idézi ezt a véleményt.

¹⁾ A Mebó Hadikduk szerzője is követi ebben a Petach Debarait **נהה נוכרים על סדר אשר** : XX, 27 : **פרק** (a nyolcadik végén) **הנה נוכרים על סדר העבר, ושני לו הבינוני, ושלישי לו הפעול, ורביעי לו הצוין וחמישי לו המקור, וששי לו העתיד.**

וומעמד : פעול מבנין הפעיל : Kimchi kommentárja e vershez :

ואחללך מהר אלהים ואבדך (יחזקאל כ"ה ט"ו) : אבד s. v. ט' השרשים וכבר כתבנו דקדוקו בהלק הדקדוק.

נוער כים ויבשהו (נחום א' ד') משפטו וייבשהו והיו"ד: יבש s. v. השרשים הכתובה היא יו"ד האית"ן ויו"ד השורש נעדרת וכשנעדרה נשארה תנועתה על היו"ד הנוספת ורבי יהודה אמר בהפך זה. ויש אומרים כי משפטו וייבשהו מבנין הפעיל וכן דעת אדוני אבי ז"ל.

ויבשהו : Kimchi Dávid kommentárja Nachum I, 4-hez : מן הדגוש משפטו וייבשהו בהנעת שני יודי"ן ומפני כונד התנועה הפילו יו"ד השורש והפילו תנועה על יו"ד האית"ן ואא"ל כתב כי הוא מבנין הפעיל משפטו וייבשהו (צ"ל: וייבשהו).

A Petach Debarai szerzője csak Chajudzot és Abulvalidot említi, Kimchi Dávid viszont a Kimchi Dávid-vel kapcsolatban egyszer említi az apja véleményét, de a Petach Debarai-vel kapcsolatban háromszor is utal atyja felfogására. Csak nem képzelhetjük el, hogy fiatal korában még nem ismerte apja véleményét. Az „első kísérletnél“ bizonyára megemlítette volna a két nagy grammatikus felfogása mellett az atyjáét is.

Ez a néhány kiragadott példa csak megerősíti bennünk azt a felfogást, hogy művünk szerzője semmi esetre sem Kimchi Dávid. Meg kell még jegyeznünk, hogy azért sem tekinthetjük a Petach Debarait sem a Michlol kivonatanak, sem előfutárjának, mert az előbbi jóval felülmúlja a Michlolt mind az előadás világos volta, mind rendszeresség tekintében. A Petach Debarai szerzője korántsem dolgozik annyi példával mint a Michlol szerzője, de a feldolgozott anyagot olyan rendszeres és pedagógiai szempontból hatásos módon adja elő, ami annak feltételezésére készlet bennünket, hogy a szerzője gyakorlott tanító, aki nem akar mást elérni, mint azt, hogy a grammatika tanulmányozását tanítványai részére megkönnyítse. Ezt bevezetésében jelzi is.

A Petach Debarai fejezet alig hasonlítható össze a Michlol fejezetével. Ha csak a terjedelmüket tekintjük is, láthatjuk, hogy e két fejezetnek semmi köze sincs egymáshoz. A Petach Debarai ezen fejezete az általunk használt nyomtatványban, nem egészen négy oldalt foglal el, a Michlol hasonló című fejezete a Rittenberg-féle kiadásban több mint száz oldalt tesz ki. A Michlol szerzője a Petach Debarai-vel csaknem teljesen kimeríti, a Petach

מצאנוהו בלתי, ובכנוי נפלה בלתי.
בלתי, בלתי וכולי.

בן יפנה ואף על פי שהי"ד היא מנורת
המלה פעמים תבא לכנוי המדבר ומושיע
אין בלתי כמו מלכדי.

בלעדו הי"ד לרבים ולא נמצא
בלשון יהוד, ועם הכנויים בלעדך.
בלעדו בלעדו כולי, בלעדו רק אשר
אכלו הנערים (ראש' י"ד) הי"ד גם
כן לרבים, ונאה נראית כמו והשופי
שת (ישע' ד). ואורנים הורי (שם
י"ט) וזולתם כמו שכתבנו, ונכנסה
עליו מים לתוספת באור המבלעדו
ה' (שם ל"ו).

בלעדו עניינה כמו בלתי או כמו
הויך, מבלעדו אישר, עם יו"ד הכנוי,
בלעדו אלהים, אך מלת בלעדו רק
אשר אכלו הנערים, השכו בו רבים
כי הוא כמו בלעדו, וכבר פירש החכם
אבן עזרא פירוש נכון אמר אשר
אכלו הנערים בלעדו, פירוש שלא
בפני.

Ha csak ennek a két szónak a kifejtését állítjuk egy-
mással szembe, láthatjuk, hogy ez nem lehet egy szerző
munkája. A Petach Debarai partikula-gyűjteménye külön-
ben jóval gazdagabb, mint a Michlolé. Helyesnek látszik a
nyilvánvalóval való összehasonlítás, mert ezáltal! alkalom
nyílik a Petach Debarai szerzőjét mint szótárírót is bemutatni. A
Michlolé helyenként miként a Michlolé is, talán több idézettel
dolgozik, de meg se közelíti a kifejezés szabatosága és
rendszeressége tekintetében a Petach Debarait.

Legfeltűnőbb eltérés a Petach Debarai és Kimchi Dá-
vid módszere között az, hogy Kimchi minden bevezetés
nélkül a példák felsorolásába fog, szerzőnk pedig eléggé
nem méltányolható helyes szempontból indulván ki, először
definiálja a megbeszélendő címszót és csak azután kezd
a példák rendszeres felsorolásába, illetve tárgyalásába.
Ettől alig tér el. Néhány példa :

א ב ל, מלה משמשת לאמת הענין במקום אמנם.
א ו ל, מלה משמשת על שלשה פנים, האחד לשון תאוה.
ב י ק, מלה מורה על דבר ממוצע בין שני דברים.
ג ס, מלה באה על תוספת. גם הנה עבדך יעקב.
ד ו י, מלה מורה על שפע ההסתפקות ורבוי הענין.
ה י ד ה, מלה ידועה אל בעלי מלאכה להזק איש את רעהו.
י ע ק, מלה משמשת על נתינת טעם לדבר.

Miután helyesen meghatározta a címszót, fog csak
hozzá a kifejtéshez, amiben szintén példás rendszeresség
jellemzi.

Nézzünk meg néhány szót miképen magyaráz az egyik, miképen a másik.

s. v. ס' השרשים או

s. v. פתח דבר או

או מלה מורה על זמן עתיד או ישיר משה (שמות פ"ו א') או
עבר או ישיר עבר, או ימלא שחוק יבנה יהושע (יהושע ח' ל') וכתב
פינו עתיד. החכם רבי אברהם אבן עזרא וכו'.

A השרשים ס' még több példát sorol fel, de nem említi, hogy a jövő idő jelzésére is használható¹⁾.

s. v. ס' השרשים איף

s. v. פתח דברי איפוא

ומלה אחת בזה השורש מענין אחר ומשקל אהר. איפה היית ביסודי ארץ (איוב ל"ה ד') כמו אנה מי איפוא הוא הצד ציד (בראש' כ"ו ל"ג) תחסר ו"ו התוספת ומשפטו מי ואיפוא, וכן שמש ירח עמד וזולה (הבבוק ג' י"א) ... ויש אומרים כי המלה הזאת מורכבת משתי מלות אי פה....

A ס'ban egész értekezés található, csak épen az nincs meg, ami a Petach Debaraiban ránk maradt. A Petach Debaraiban említett המדקדקים véleményéről semmit sem tud, ellenben előad egy maszoretikai szabályt, mely szerint éfót tíz esetben hé-vel, 4 esetben vav-val, egyébként pedig vav-vel és alef-fal írják.

s. v. ס' השרשים אשר

s. v. פתח דבר אשרי

וענין אחר אשרי האיש אשר לא הלך (תהל' א' א') אשריד ישראל מי כמוך (דברים ל"ג כ"ט) ישם בלשון רבים בפלם אחלי אדוני (מלכים ב' ה' ג'). אחלי אשרי ואף על פי שזאת האליף ישרשית ואליף אחלי נוספת.

אשרי מלה סמוכה והיא נכבדת להפליג מן כל המלות בשבכה האדם על מעלותיו הנכבדות ומדותיו הנכבדות לרב הכמה וחסידות. אשרי תמימי דרך, זה על לשון רבים, ועל לשון יחיד אשרי איש ירא י"י.

¹⁾ L. Mechilta א; ישיר י"א-hoz.

s. v. ס' השרשים, נלל

וכן בנלל הדבר הזה (דברים ט"ז)
 (" בסבת הדבר הזה.

פתח דברי, בנלל

בנלל מלה משמשת כמו בעבור.
 כי בנלל הדבר הזה בנלל יוסף, ואין
 נכון להפיל הביית משהי המלות
 האלה כמו שעשו רבים לפי שענינם
 בסבת כך וכך ולא יתכן לומר אעשה
 דבר זה סבת זה רק אעשה דבר זה
 בסבת זה, בין חבין.

Ez és a következő példa mutatja, hogy helyenként a
 Petach Debarai anyaga is bővebb mint a ס' השרשים-é.

s. v. ס' השרשים מתי

מתי. מתי תנהמני (תהלי קייט
 פי"ב) עד מתי עשנת (ישם פ' ה')
 למתי אעתיר לך (ישמות ה' ה').

פתח דברי מתי

מתי מלי שואלת לדעת הזמן,
 מתי אעשה גם אנכי, מתי תבא אלי,
 ויוסיפו בה למד למתי אעתיר לך,
 פירוש לאיזה זמן שתמצא שאעתיר
 לך בעבורך, ומן הדומה כי לא
 נמצאת המלה הזאת כי אם לדעת
 זמן העתיד אבל לזמן העבר אינה
 נמצאת ואין להשיב עד מתי עשנת
 בתפלת עמך, כי מלת עד מורה שהוא
 מדבר על העתיד, שמו המלה להפלתה
 במקום ארוך ואמרו לא תטהרי אחרי
 מתי עוד, פירוש לא תטהרי עוד אחרי
 שום זמן כי אין שאלה נופלת במקום
 הזה.

A Petach Debarai keletkezésének kora.

Bacher többször említett cikkében foglalkozott a
 könyv keletkezésének korával is. Véleménye szerint Kim-
 chi Dávidhoz igen közel állott időbelileg a Petach Debarai
 szerzője. A hybrid igealakokkal kapcsolatban (74b) mond-
 ja a szerzőnk: כל זה על דעת המדקדקים הראשונים אך מדקדקים
 החדשים מקרוב באו הם הכמים אשר הדשו בחכמתם ובפלפולם
 ובדקדוקם ואמרו כי בנין התפעל יוצא מבנין פועל מרובע שנמצא
 יוצא במקומות שזכרנו וזה כלו פעול כמו בנין נפעל היוצא
 מפעל קל ובנין פעל היוצא מן הכבד וגם בנין הופעל יוצא
 מן הכבד הנוסף כי כל אלה האבות הם מתעברים
 ברוב והתולדות היוצאים מהם הם פעולים בעצמם
 ומה יענו במלת אל התלוצצו ובמלת להתנולל אלינו
 שהם יוצאים ואינם פעולים בעצמם.

Kimchi Mózes és Dávid véleményét támadja meg és őket nevezi מדקדקים החדשים újabb grammatikusoknak¹⁾ A *terminus a quo* meg van adva Kimchi Dávid korával. Hogy Kimchi Dávid munkásságát ismerte, azt egyébként bizonyítja egy másik idézett hely is. Amikor a nifal három féle futurumáról beszél szintén Kimchi Dávid véleményének mond ellent, de kitűnik esetleg abból is, hogy אהרים אמרו bevezetéssel a סלה szóról Kimchi Dávid véleményét idézi.

A keletkezési kor *terminus ad quem*je Bacher szerint Benjamin b. Jehuda kora, aki a XIII. század vége felé működött és a Petach Debarait használta. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem a Hakdamah, amely kétségtelenül Benjamin b. Jehuda műve, használja a Petach Debarait, hanem a Mebó Hadikduk című munka, mely csak a Bacher kutatásainak eredménye képen tulajdoníttatik Benjámin b. Jehudának. Dolgozatunk következő részletében foglalkozni fogunk e két munka szerzőségének kérdésével. Vizsgálódásaink odavezettek, hogy a két mű szerzőjét ne azonosítsuk. De ezt a kérdést nem sokban érinti a két mű szerzőjének a nemazonossága, mert ha nem is azonos a két szerző, valószínű, hogy időbelileg elég közel állnak egymáshoz. Az sem lehetetlen, hogy a Mebó Hadikduk szerzője kortársa a Hakdamah szerzőjének, akinek látható befolyása alatt áll.

A *terminus ad quem* megállapításához, még egy segéd-eszköz kínálkozik: a Steinschneider által ismertett kézirat (XII), melynek dátuma 1327. Így tehát Kimchi Dávid munkássága és Benjámin Mebó Hadikdukjának a keletkezési ideje, illetve 1327 közé tehető a Petach Debarai kora.

Összefoglalás: a Petach Debarai kezdetű grammatikai mű szerzője egy Dávid nevű tudós, aki Kimchi Dá-

¹⁾L. R. E. J. X Elősegítené a kor megállapítását, ha ismernők a következő idézet forrását (Petach Debarai 127ab): וזאת טענה אצל המדקדקים החדשים אשר ברוב מלפולם חדשו אצלנו שנים עשר בנינים ועישו השישה אבות והשישה תולדות והארבעה שהוסיפו הם. פועל וְהַתְּפַעֵל, והתפועל, ונתפעל ואמרו כי פועל כמו ורומם תחת לשוני, ונתפעל כמו ונוסרו כל הנשים, ונכפר להם. יוצא מבנין פועל מרובע, והתפעל כמו הִתְּפַקְדוּ יוצא מן התפעל והתפועל יוצא מן המרובע.

vid munkásságát ismeri talán, de nem tartja szükségesnek, vagy nem tartja érdemesnek arra, hogy nevét a három nagy grammatikus Chajudzs, Abulvalid és Ábrahám ibn Ezra mellett megnevezze. Rendszerességében felülmulja Kimchit, mind a grammatika-szerkesztés, mind a szótárírás terén, bár nem dolgoz fel olyan gazdag anyagot mint amaz.

Benjámín „Mebó Hadikduk” című grammatikai munkája.

Ez a tíz fejezetes grammatikai munka csak kéziratos példányokból volt ismeretes. Bacher foglalkozott az egyik kézirattal¹⁾ és ennek alapján megállapította, hogy a Mebó Hadikduk (rövidség kedvéért Mabónak fogjuk nevezni) szerzője, kinek neve a munkát bevezető vers tanúsága szerint Benjamin, azonos a Hakdamah nevű grammatikai értekezés szerzőjével, Benjámín b. Jehuda Bozeccoval. Még két kéziratról sikerült tudomást szereznünk.

I. A londoni Jew's College (Cat. Hirschfeld) 410. számú kézirata. (Bacher által ismertett kézirat)

II. A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet kézirata²⁾.

III. A new-yorki Jewish Theological Seminary kézirata, melyet Dr. Alexander Marx prof. úr így ír le (1931 április 29-ikén keltezett levelében): „Von Mebo Hadikduk haben wir eine sehr schöne italienische Pergamenthandschrift, die ausserdem Ibn Ezras Mosnaim und Zachut, sowie Moses Kimchis Mahlach, enthält. Die Hs. wurde 1482 verborgt“.

Hirschfeld (407, 2.) által leírt kézirat úgy látszik nem a Mabót tartalmazza, hanem a Hakdamaht. A leírása is erre vall: „Fol. 17 v. Benjamin b. Jehudah's Introduction into the Study of Grammar (*printed* cf. Moses Qamhis ןיזחלהך). Ugy látszik, hogy a Hakdamahnak egy kézirata viselhette szintén a Mebó Hadikduk címet. Cassuto az

¹⁾ R. E. J. X. 123-144.

²⁾ Röviden ismertetem ezt a kéziratot (בזראפצישט) ןי דרכי הנקוד והגניית (4). Lásd még megjegyzéseimet, Hazofeh XII, 278, 11. jegyzet és XIII, 186. oldalán.

Encyclopaedia Judaicában (IV, 997-98) Bozecco címszó alatt ezt a kéziratot idézi: „Mebo ha-Dikduk eine kurze Grammatik und zweite Rezension der Einführung (Ms. Montefiore 407, 2.)“. Helyesebb lett volna a 410. számú kéziratot idézni.

Bacher Die hebräische Sprachwissenschaft című művében (91-92) miután Benjámín ben Jehuda Hakdamahja bevezetéséből részleteket mutat be így ír: „Diesem Plane entsprechend, enthält die kurze Abhandlung nur Ausführungen über die Laute der Rede, die Buchstaben und Vocale und Allgemeines über die Redetheile. Nach längerer Zeit verfasste Benjamin ben Jehuda einen vollständigen Abriss der hebräischen Grammatik unter dem Titel „Mebó Ha-Dikduk“, Einführung in die Grammatik, dessen erste zwei Capitel sich zum Theile wörtlich mit dem älteren kürzeren Tractate decken, während die übrigen acht Capitel die Hauptgegenstände der Lautlehre (auch Metrik) und der Wortbildungslehre in kleinen Paragraphen darstellen. Für die Geschichte der grammatischen Anschauungen ist von Interesse die Thatsache, dass Benjamin im älteren Tractate noch die Siebenzahl der Vocale lehrt, während er im Abriss schon die Kimchische Zehnzahl lehrt. Übrigens ist der im Abrisse enthaltene Stoff besonders Ibn Ezra und den Kimchis entlehnt, ferner der als Petach Debarai bekannten Grammatik“. Az idézet megállapításai a Revue d. Etudes Juives tizedik kötetében megjelent cikkén alapulnak, ahol részletesen foglalkozik egyrészt a Hakdamah és Mabó egymáshoz való viszonyával, másrészt pedig a Mabó és a Petach Debarai viszonyával. Bennünket közelebbről a Hakdamah és Mabó egymáshoz való viszonya érdekel. A Mabó első két fejezete valóban sok helyen még stilus tekintetében is egyezik a Hakdamahval. Feltűnő eltérés is van, amit azonban Bacher azzal magyaráz meg, hogy a Hakdamaht előbb írta, mint a Mabót. Ennek feltételezésére semmi sem kényszerít bennünket. Ez csak arra szolgál, hogy megmagyarázza azt a látható ellentétet, ami e két mű között fennáll.

Midőn e két művet Bacher cikkének tanulmányozása után újból összevetettem, arra a meggyőződésre jutot-

tam, hogy e két munkának szerzője nem lehet azonos. A Hakdamah szerzője, akinek nevét ismerjük, egy határozott kritikus természetű tudós, aki olyat akar alkotni, ami eddig nem volt. Ezt a törekvését lépten nyomon érezteti és hangoztatja. Lássuk rögtön a bevezető sorait : אמר בנימין ב"ר יהודה בליב כראותי ספרי המדקקים אשר אתנו אשר עקר דברם וכוננתם אינם כי אם על השמות והמלות והפועלים וקצתם על התנועות ונם באלה לא האריכו רק על הפועלים אך בקולות אשר נכח האדם להוציאם מנינו ומפיו ולמה היו האותיות כ"ב במספר לא פחות ולא יותר ולמה היתה קריאתם בזה הקול ולא בזולתה לא ראיתי בהם ספר מחובר מספיק למעיינים ולכן אנשי מקומינו אשר במדינת רומיא ובסביבותיה ואע"פ שהם המעט כי מלאכת הדקדוק בעיניהם כאבן מעמסה ותהי עליהם למשא ינעו בלמוד השמות והמלות והפועלים ולא יוכלו לדעת תכליתם ויכלו ימיהם בלי תועלת וידמו לנער צעיר ימים אשר שמוהו לפני המלמד חסר דעת וכחסרון לב מלמד תחלה הספרים קשי הלמוד וההבנה טרם למדו אותו הקלי'.

Amint láthatjuk e néhány sorból is, kemény kritikával illeti az előbbi grammatikusok műveit és a tanítás módszerét. Ugyanez a hang vonul végig rövid, de annál erőlyesebb hangú értekezésén. Jellemző kifejezései :

ולא אאריך כדבר שהאריך בו וולתי.

ולא אאריך בביאורם כי האריכו בהם אשים וולתי.

ולא אאריך בהבדל בין תנועה לתנועה כי כבר האריך בהם וולתי

טרם הולדי.

ואין זה מקומו גם האריכו בתנועה מדברים וולתי.

ולא אאריך בזה כי אין זה מקומו.

Itt-ott egészen elrejtve találkozunk egy-egy szerénykedő kifejezéssel is, de ezekkel csak tompítani akarja némileg tulságosan erős kifejezési módját. Jellegzetesek a beféjező szavai is : אמנם אני ראיתי במקומינו הצורך בהם לכן העירני לבבי להזכירם כפי דעתי הקצרה והבנתי המעושה וזאת ההקדמה צריך ללמוד תחלה כל הבא לדרוש ספרי המדקקים והבנתם כי הוא התחלת המבטא ויסודה ואח"כ יעתיקוהו מזה אל ספרים המתווכרים בדקדוק הלשון ולצחותו ואו ישמעון אוננו מה שיצאו מפיו ולא ינעו לריק אך יבינתו מהרה אם יש לו מה בדקדוק.

ואני משביע כל קורא בזאת ההקדמה וימצא בו שגיאה בפרטיו ידיני

לכף זכות כראות כלליו כי אם בפרטיו שגיאות אני יודע באמת כי בכלליו

אמיתיות ואולי קרה זה לחסרון דעתי לשון העברים כי לא למדתי הכמה

ודעת קדושי אדע ונם בער אנוכי מאיש ולא בנת אדם לי ויחקן מעוהי

ויקבל שבר מהנותן בלתי מקבל.

Jegyezzük még meg, hogy a szerző Rómában lakik és a mondanivalója főképen Rómára és a környéken uralkodó viszonyokra vonatkozik.

A Mabó szerzője ellenben egész más hangon beszél. Seholy sem tűnik ki stílusából, hogy ő valami újat akarna mondani: ואני מאשר היו כל ימי מפורדים ומפורדים אנה ואנה עיינית : כנמה ספרים מן המדקדקים ושמתו מהם כללים והשיבותם אל לבי כי הספרים לא היו נמצאים אתי בכל עת ומפני שהשכחה מצויה ולמען יתלמדו בו הנערים השבתי לכתוב אותם על ספר¹⁾.

Egy vándortanító, aki sok helyen megfordult, sok könyvet tanulmányozott és szabályokat betanult. Ez a szorgalommal gyűjtött tudást foglalja össze egy tiz fejezetes értekezésben.

A Hakdamahval való találkozása könnyen megmagyarázható. Ismerte a Hakdamaht, amely határozott hangjánál fogva nagyon alkalmas volt arra, hogy hatást gyakoroljon rá. Ez a hatás épen a hangtannal kapcsolatos fejezetekben mutatkozik főképen. De itt sem követi szolgáló módon. A Hakdamah hét magánhangzóról beszél, a Mabó pedig annak ellenére, hogy sok mindent átvesz tőle, ebben nem követi, hanem a Kimchi-féle tiz-magánhangzós szisztémát veszi alapul. Ha valaki figyelmesen összehasonlítja a közreadott Mabó szövegét a Hakdamah szövegével látni fogja, hogy arról nem beszélhetünk, hogy a Mabó bővebben mondaná el amit a Hakdamah röviden adott elő, hiszen a Hakdamahban igen sok olyan dologról van szó, amiről a Mabóban semmit sem hallunk, hasonlóképen sok olyan dolgot találhatunk a Mabóban, aminek viszont semmi nyomát nem fedezhetjük fel a Hakdamahban.

Mindezenfelül azonban találunk egy olyan részletet a Mabóban, amely annak ellenére, hogy megtévesztően hasonlít a Hakdamah megfelelő helyéhez, mégis határozottan azt bizonyítja, hogy a két szerző nem lehet azonos.

הקדמה

V, 50-55 הדקדוק מבוא

חמש אותיות אהרות כמו הכ"ף ראינו לדבר על אותיות ק ס ן ף
משושה והמ"ם סתומה והגנין והפ"א ין מדוע הושמו באותיות כי נראה שהם

¹⁾ Héber rész III, 12-16.

כלי צורך ותועלת ואומר כי נכון בעיני
שעיקר הכוונה לא היתה רק להיות תועלת
וסימן למלאכת החשבון כי האותיות כולן
עם ך ם ן ף ץ הם כיון במספר: הלקם
לג' הלקים לאחדים ולעשרות ולמאות יגיע
ש' אותיות לכל חלק א ב ג ד ה ו ז ח ט
כלל החשבון האחדים י כ ל ם נ ס ע פ צ
כלל השבון העשרות ק ש ר ת ך ם ן ף ץ
כלל השבון המאות ולא כאותיות בני הודו
אשר אינם רק אותיות ש' וברצותם לכתוב
עשרות ישימו ב' אותיות וכמאות ישימו
לסימן נ' אותיות: ולפי זאת הכוונה היו
ראוי להכתב אחר הכיב אותיות אך נכתבו
כאמצע להדמותם אל קצת האותיות ונכתבו
אצלם כאילו הם כפולות כתובות פעמים
ולא אאריך בזה כי אין מקומו.

ואומר כי נכון. Figyeljük meg a Hakdamah stilusát. Mondja, mert meg van róla győződve. Az ő véle-
ményé. A Mabó szerzője viszont kifejezéssel
vezeti be ezt. Nem képzelhetjük el, hogy egy ilyen elég
ujszerű dolgot, amit először a „rövidebb verzióban” oly
határozottsággal kifejezésre juttatott, a „teljesebb verzióban”,
melyet később irt volna, minden ok nélkül másra háritson.
Hasonló jelenség ez, mint amit a Petach Debarainál lát-
tunk a ס לה szó magyarázatának átvételénél. Kimchi Dá-
vid, aki ezt a véleményt magáénak tekinti, szótárában
és kommentárjában is kifejezésre juttatja ezt. A szótár-
ban így vezette be: והנכון והישר בעיני. A kom-
mentárban pedig: אני אומר. A Petach Debarai szer-
zője viszont a Mabó szerzőjéhez hasonlóan, természetesen
más véleményét, az igazságnak megfelelően אמרו אהרים
kifejezéssel vezette be. Bacher által kimutatott hasonló-
ságok a Hakdamah és Mabó között, ha nem is bizonyítják
a két mű szerzőjének azonosságát, mégis igen értékesek,
mert rávezetnek bennünket a Mabó egyik fontos forrásá-
ra, a Hakdamahra, amint, hogy neki köszönhetjük a Mabó
egy másik forrására, a Petach Debaraira való visszavezere-
tését is.

Miután azonban kimutattuk, hogy az a Benjamin aki

הצד"י הפשוטות אלה לא יבואו
אלא בסוף המלה. יש אומדי" כי
אלו החמש אותיות באו להשלים
מניין המאות כמו שיש בשאר
האותיות האחדים והעשרות עד
חשעה שהוא תשלום החשבון
כיצד מאלוף עד השי"ת אהדים
ומהוי"ד עד הצד"י עשרות ומהקוף
עד התי"ז מאות ואינם אלא ארבע
מאות לכן באו הכף פשוטה והמ"ם
סתומה והגוין והפ"א והצד"י פשוטה
להשלים עד השע מאות.

a Mabónak a szerzője, nem azonos Benjamin ben Jehudával, a Hakdamah szerzőjével, felmerülnek különböző kérdések: Ki a szerző? Mikor élt? A szerző személyének megállapításában a bevezető vers egyik sora ígér a legtöbbit. יהו מורי יואב כמברהם האב ולעולם לא יכאב „Legyen az én tanítóm Joáb, mint Ábrahám az atya, sohasé érje fájdalom”. Kitűnik ebből, hogy a mi Benjámínunk tanítója Joáb volt. Kérdéses, hogy az Ábrahám név, Ábrahám ősatyánkra vonatkozik-e, akinek jelzője. אב המון נרים (Gen. 17, 4. 5.), vagy pedig a szerző atyjára. Benjámín ben Ábrahám lenne a mű szerzője, akinek tanítója Joáb. Találkozunk ugyan egy Benjámín ben Ábrahám nevű tudóssal, akinek egyik tanítója Joáb, de ez nem volt vándortanító, hanem egy sokoldalú, tekintélyes, Rómában élő tudós, aki már 1239-ben irodalmi munkásságot fejt ki¹⁾. Benjámín ben Jehuda Bozeco, akinek Hakdamájából a Mabó szerzője meritett, viszont kb. 1290-1330 között működött²⁾.

Megnehezíti a szerző felfedezését az is, hogy mind a Benjámín, mind a Joáb név igen kedvelt volt Itáliában.

Vogelstein-Rieger, Geschichte der Juden in Rom I 332, 4 jegyzetében megismerkedünk a Beth-el család nevezetesebb tagjaival. (Mutmassliches Stemma der Familie Beth-El), 29 név között 6 Benjámínnal és 9 Joábbal találkozunk. Meg kell tehát elégednünk annak leszögezésével, hogy a szerző neve Benjámín, apja neve esetleg Ábrahám.

Benjamin ben Jehudának vagy kortársa lehetett, vagy nem sokkal utána élhetett. Erre vall az, hogy ámbár sokat használja, nem tartja szükségesnek, hogy a nevét megemlítsen.

¹⁾ Vogelstein-Rieger, Geschichte der Juden in Rom. I 380: „Seine Lehrer waren Meir b. Mose, Joab, Daniel und Jizhak von Camerino, vielleicht auch Selomo b. Sabthai“. „Benjamin trat literarisch zuerst im Jahre 1239 vor.“

²⁾ L. Cassuto cikkét az Encyclopaedia Judaica IV kötetében s v Bozeco

- 200 ברכות הטובה רבו אוכליה אוכלים אותה שהכנינו
שב אל הטובה הנאכלת כל אוכליו יאשמו אוכלים אותו
ורבים בהם אין מספר אבל כל התארים מבניין פעל קל כנון חכמיה
זקניה גדוליה גבוריו ודומיהם באים עימם נפרדים שלה
שלך שלי והמקור הבא בלתי אות השירות נפרד על שני פנים כי
5 לפעמים נפרד פעולו פעול הוא כמו אמרי אשכחה שיחי
אמור אני על אמרך לא חטאתי אמור אתה וביום
פקדי פקוד אני מדי עלותה כית י"י עלות היא כל זה
כנוי הפועל שמכאן המדבר מי הוא ולפעמים כנוי הפועל כמו אשר לא
אויבי עשוהו עשות אותו ולא יכלה עוד הצפינה
10 הצפין אותה דברו לשלום דבר אתו או עמה לא אבה
יבמי יבם אותי וכן בלמד השירות ולתתך עליון לתת אותך
לעשותכם לעשות אתם ובאות המים משומרו את השבועה
משמור הוא מתתי מתת אני מעשותה מעשות אותה.
חס ונשלם תהלה לבורא עולם
15 ברוך הכותב וברוך הקורא מאל הבורא.

200 אוכליה קהלת הי"י 1 יאשמון ירמי בי"ג 3 באים ר שאינם באים.
5 כמון ל כמו אם שיחיו איוב ט' כ"ו 6 וחטאתיו ירמי ב' ל"ה אתה ל
אתה 7 פקדיו שמות ל"ב ל"ד י"ח שי"א א' ז' 8 ולפעמים כנוין וכנוי
לא ל לא יוכל 9 עשותו שמות י"ה י"ח: לא תוכל עשוהו הצפינתו
שמות בי"ג 10 לשלום בראשי ל"ז ד' דבר ל חסר 11 יבמיו דברי
כ"ה ז' עליון ל חסר דברים כ"ז י"ט 12 לעשותכם דברים די י"ד
מיטומרו ל משמרו השבועה דברים ז' ה' 13 מתתיו בראשי כ"ט י"ט
ועוד מעשותה ירמי ג' ז' ועוד: עשותה 14 תהלה ל שבה 15 ברוך
... הבורא ל חסר.

כלם תחלק ש ל ה , ש ל ק , ש ל י . וכנוי הפעל בלתי נקנה כל המקור
 בהצטרפו עם ב"ת בכלים ועם כ"ף השירות של בכלים ב"ת כמו בעשותם
 אחת מכל מצוות י"י בעשותם, בהצותו את אדם 75
 נהרים בהצות הוא, בהראותו את עושר כבוד מלכותו
 בהראות הוא, כ"ף ככלותך מחשא, ככלות אתה וכן כהתימך
 שורד, כהתם אתה מה שלא בא כן כלמיד השירות לנחותם הדרך,
 לנהות אותם זהו כנוי הפעול לעשות כם בארץ לעשות אתם זהו
 כנוי הפועל וכן בכא המקור בלתי אות השירות כלל בא לפעמים כנוי הפועל
 ולפעמים כנוי הפעול כמו שאוסף לבאר וכנוי המצטרף על כל תיבה של
 שם לעולם המדבר נקנה למכונה כמו אהלה אהלך, אהלי,
 ביתה ביתך, ביתה בדירה כליך, כלי חכמיה
 חכמיה, חכמי מלכה, מלכה, כלם נפרדים ש ל ה
 ש ל ק , ש ל י . 85

השער השביעי ביאור מקומות שלפעמים יפול בהם כנוי הפעול
 ולפעמים כנוי הפועל והם בינוני של פעל קל והמקורות ככל הכנינים בבאם
 בלתי אות השירות או בלמד השירות, בינוני של בנין פעל קל כל מקום
 שהם הארים כנון שופטיה ושוטריה, פועליו כלם מדבר
 נקנה למכונה שהוא המפעיל וקראתיו כנוי הפועל לפי שהוא סבתו ותפרידם
 שלה, ש ל ק , ש ל י , פועלים שלה, שופטים שלה,
 המתוארים במלאכתן שוחטיה אוכליה, שופטיה, שומריה,
 פועליו ר"ל שוחטי בהמות לאכילת בני ביתה, צאנו ובקרה אוכלי להם
 שלו שופטי עמו שהם אנשיו וכן שומרי כליו, ופועלי פעולתו נמצא
 שהפעלים והשופטים והשוטרים כלם נקנים למפעיל שהוא 90
 סבתם ומכנה מי הוא מן העשרה וכן כל הבינוני בדרך זה שופטיכם
 ושוטריכם, כל איש ישראל, ישליו אהביך,
 ונגושי פדעה ושוטריה, אוהבים שלך, נוגשים שלו ושוטרים
 שלו וכן לפעמים יפול בהם כנוי הפעול שהוא בלתי נקנה כמו

74 בהצטרפו ל בהצטרף. עם . . . כ"ף ל עם בית וכ"ף. בעשותם ב
 בעשותה. 75 י"ו ויקרא די כ"ו: בעשותה. בעשות הם ל בעשה הוא.
 76 נהרים תהלי סי ב'. מלכותו אסת' א' ד'. 77 מחשא יחזק' מיג כיג בכלותך.
 78 שורד] ישע' ליג א. א. בא ל חסר. הדרך] שמת י"ג כ"א. 79 בארץ]
 דברי ד' י"ד: לעשותכם אתם בארץ. והו' ל חסר. 84 הכמין ל חסר.
 91 שופטים שלול ל מוסף: שוטרים שלו. 92 אוכליו' ל חסר. 93 ר"ל]
 ל חסר. 95 והשוטרים] ל חסר. 96 מן העשרה] ל מה עשה. 97 ושוטריכם]
 דבי' ל"א כ"ח: שבטיכם ושוטריכם. ישראל] שופטים ו' ח'. אהביך] תהלי קכ"ב
 ו'. 98 ושוטריו] שמות ה' י': נוגשי העם ושוטריו, שם י"ד: נגשי פרעה.

10 ל ש ח ק י ם ש ה ו א כ מ ו ת ר ק ע ש ה ר י ה ק ל מ מ נ י י ו צ א ב מ ו ר ו ק ע ה א ר ן
 ו צ א צ א י ה . ו י ס ק ד ה מ ל ך ס ק י ד י ם כ מ ו י ס ק ו ד
 י י א ל ה י ה ר ו ת ו י ש ש ר ש י ם ש פ ע ל ק ל מ ה ם י ו צ א ו ה ה פ ע י ל
 מ י ש ר ש ם א י נ ו י ו צ א ל ש ל י ש י ו ה מ ע נ ה י ד ו ע ה א צ ל נ ו ל ש י ש מ ש מ ע ו ת ם ו פ י ר ו ש ם
 א י נ ם ב ה פ ע י ל כ מ ו ב ק ל כ מ ו א ת י י א ה א מ ר ת ה י ו ם ו כ מ ו
 15 ו י י א ה א מ י ר ך ו כ מ ו ה פ ק י ד מ ע נ י ן ס ק ו ן .
 ה ש ע ר ה ה מ י ש י א ב א ר ב ו מ ק ו מ ו ת כ נ ו י ה פ ע ו ל ע ל ד ר ך כ ל ל ו מ ח ל ו ק ו ת ו י
 י ש מ ה ם ש ה מ ד ב ר נ ק נ ה ל מ כ ו נ ה ו י ש מ ה ם ש א י ן ה מ ד ב ר נ ק נ ה ל מ כ ו נ ה ב י ן
 ש ה ם ש נ י נ ו פ י ם ה מ ד ב ר א ח ד ו ה מ כ ו נ ה א ח ד ו ב י ן ש ה ם נ ו ף א ח ד . ה נ ה
 א ש ב י ל ך ת ח ל ה ב י כ נ ו י ה פ ע ו ל כ ע ב ו ר ש מ ק ו מ ו ת ו י ר ב י ם א ו ד י ע ך א י ך ר א ו י י ם
 20 ל ה פ ר י ד ה מ ד ב ר מ ה מ כ ו נ ה . ד ע כ י כ נ ו י ה פ ע ו ל ב ל ת י נ ק נ ה ת פ ר י ד ה ו ל י ה י ד
 נ ס ת ר א ו ת ו ל נ מ צ א א ו ת ך ל מ ד ב ר כ ע ד ו א ו ת י ל ר ב י ם א ו ת ם
 א ת כ ם . א ו ת נ ו ל נ ק ב ה י ח י ד ה א ו ת ה א ו ת ך א ו ת י ל ר ב ו ת
 א ו ת ך א ת כ ך א ו ת נ ו ו כ ל ז ה ה מ ד ב ר ו ה מ כ ו נ ה ש נ י ם ש ה מ ד ב ר
 ה ו א ה פ ע ו ל ו ה מ כ ו נ ה ה פ ע ו ל א ך ה כ נ ו י ש ה מ ד ב ר ו ה מ כ ו נ ה ת פ ר י ד ה ה ו א .
 25 א ת ה א נ י ה י א א ת א נ כ י ל ר ב י ם ה ם א ת ם א נ ח נ ו
 ה ן א ת ך א נ ח נ ו . ו א ל ו ה ם ה מ ק ו מ ו ת ש ל א ב א ב ה ם ל ע ו ל ם כ נ ו י
 ה פ ע ו ל ר ק כ נ ו י ה פ ע ו ל ה ל א י ד ע ת ש ל א י ס ו ל כ נ ו י כ י א ם ב א ר ב ע ה ה ב נ י י נ י ם
 ה נ ק ר א י ם א ב ו ת ר י ל פ ע ל ק ל . פ ע ל ה ד נ ו ש ו ה פ ע י ל ו פ ע ל מ ר ו ב ע ו נ מ צ א
 כ נ ו י ה פ ע ו ל ב כ ל ל כ ל ה ב נ י י נ י ם ה א ל ו כ ע ב ר ו כ ע ת י ד ו ב צ ו ו י ב פ ע ל י ם ה י ו צ א י ם .
 30 ב פ ע ל ק ל ו ש מ ד ו כ ר ו ע ה ע ד ר ה ו ש מ ד א ו ת ו י י י . י ש מ ר ך
 מ כ ל ר ע . י ש מ ר א ו ת ך . ש מ ר נ י א ל . ש מ ר א ו ת ו י ו ב פ ע ל ה ד נ ו ש
 ד ב ר ו ה נ ב י א ד ב ר א ו ת ו י א מ נ ך י ש ר א ל א מ נ א ו ת ך
 ו כ נ ב ה פ ע י ל ה א ס י ר ך ה א מ י ר א ו ת ך י ש מ י ד ם י כ נ י ע ם י ש מ י ד
 א ו ת ם . י כ נ י ע א ו ת ם י ס ו ב ב ך ה ו י כ ו נ נ ה ה . י ס ו כ ב א ו ת ו י כ ו נ ן
 35 א ו ת ו י ו כ נ ל ע ו ל ם ו ב י נ ו נ י ש ל פ ע ל ה ד נ ו ש ו פ ע ל מ ר ו ב ע מ פ ו ע ל ו מ פ ע ו ל
 א ו ת ו י מ פ ו ע ל י מ פ ע ו ל א ו ת ו י ו כ נ ב י נ ו נ י ש ל ה פ ע י ל ה י ו צ א ל ש ל י ש י
 מ פ ע י ל ך . מ פ ע י ל א ו ת ך ו כ נ כ ל מ ק ו ר מ ה י ו צ א י ם ע ם ל מ ד ב כ ל י ם ש ב
 ה כ נ ו י א ל ה פ ע ו ל כ מ ו ל נ ח ו ת ם ה ד ר ך ל נ ח ו ת א ו ת ם . ל פ ע מ ו

10 [לשחקים] איוב ל"ג י"ח. 11 [וצאצאיה] ישעי מיב חי. [פקידים]
 אסת' ב' ג'. 12 [הרוחות] במדב' כ"ז ט"ז. מהם יוצא] ל יוצא מהם. 14
 היום] ר' חסד' דברים כ"ז י"ז. [האמירך] שם י"ח י"ח. 18 שהם] ל שהוא.
 19 כ"ז ל' חסד'. אודיעך] ל' ואודיעך. 21 נסתרן] ל' חסד'. 24 והמכונתו
 נינבל מוסף: אחד. 26 הן] ל' לרבות הן. בא] ל' יסול. 27 רקן] ל' הך.
 29 רילן] ל' חסד'. 30 עדרון] רמ' ל"א ט". 31 רען] תהל' ק"כא ז'. אל
 תהל' ט"ז א'. 32 הנביא] דבר י"ח מיב. [ישראל] הושע י"א ח. 33
 [האמירך] דבר"י כ"ז י"ח. [יכניעם] דבר"י ט' ג': [ישמידם] והוא יכניעם. 34
 [בוננהו] דבר"י ל"ב י". 35 פעלו] ל' בנין פעל. 38 [הדרך] שמות י"ג כ"א.

- שהפעול והפעול בנף אחד אך נכל לקרוא הפעלים העומדים בודדים ולשון
מתעבר ובלתי מתעבר אין ראוי להקרא כי אם בכניין המרובע שהשרשים 85
הנמצאים בו לפעמים מתעברים ובלתי מתעברים כמו מ"י מצעדי
גבר כוננו שהוא בלתי מתעבר, מצאנו כונן למשפט
כסאו שהוא מתעבר וכן מן יחולל אילות שהוא מתעבר
מצאנו באין תהומות חוללתי בלתי מתעבר, ומן ורומם
תחת לשוני שהוא בלתי מתעבר מרוממי שיערימות 90
מתעבר ולפיכך אין ראוי לכאר לשון עומד ויוצא שהיוצא יוצא בכל מקום
והעומד עומד בכל מקום אבל מתעבר ובלתי מתעבר נשמע בתיבה שלפעמים
נמצאת מתעברת ובלתי מתעברת כמו שאמרתי בתחלת דברי, וזה לא נמצא
רק בכניין זה בשרשים שהזכרתי ודומיהם.
- 95 השער הרביעי אודיע בדרך כלל הנמצאין בכניין הפעיל יוצאים
לשלישי ושאנים יוצאים לשלישי, דע כי בניין הפעיל יוצא על הרוב
לשלישי שהפעיל ראשון לכלם והוא השוכר הפועל והפעל שני לו שהוא
המופעל והפעולה היוצא ממנו הוא הפעול השלישי כמו ויאכילך
מן שהשם היה המאכיל וישראל האוכלים והמן האכול, ויש פעלים שהפעיל
100 מהם אינו יוצא לשלישי וזהו הכלל כל השרשים שפעל קל מהם עומד כמו
העמיד, העלה, הוציא, הושיב, הוליד, הביא
ודומיהם והעמיד את הבהמה אין בזה רק מפעיל ומופעל
שהבהמה עומדת ומועמדת וכן כלם מה שאין כן בפעלים היוצאים כמו
ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך שהמצרים
5 המעבדים וישראל המועבדים ופרעה הנעבד, ומן הפעלים שלא נמצא מהם
פעל קל כמו וישמידם וישבו תחתם, ואת עמי
אזשיע, וישלך אהרן ורבים כאלה כל זה על דרך כלל אין
יוצא מן ההקש אבל מן השרשים היוצאים, אם הרוב יוצאים לשלישי נמצא
ששמשו בהם בכניין הפעיל כמו בכניין הקל כמו תרקיע עמו
- 84 ולשון ל ובלשון. 87 כוננו תהלי ליו כינן מתעבר ל
מוסיף: שהם המכונן והכסא המכונן וכן כוננו חצם על יתר (תהלי יא ב).
88 כסאן תהלי טי ה, אילות תהלי כיש ט, 89 הוללתין משלי ה' כיד. 90
לשונין תהלי סזי יז, סותן תהלי טי יד, 92 והעומד... מקום ל חסר. 98 המופעל
ל חסר, היוצא ל היוצאה השלישין ל הוא השלישי. 99 מן דברי ה' נ:
ויאכלך את המן, 100 עומד ל מוסיף: וכל השרשים שלא נמצא פעל קל
מהם מן הפעלים, 2 הבהמה ויקרא כיו י"א, 4 בפרך שמות א' י"ג,
4-5 שהמצרים... הנעבד ל שישאל המועבדים והעובדים ופרעה (ג'י) המעבד.
6 קל ל חסר, תחתן דברים כי ייב, וישמידם מפניהם וישבו תחתם,
7 אושיען שיב ג' יח: הושיע (אושיע את עמי), אהרן שמות ז' י'

א ת כ ס מ ז ה ו כ נ מ נ י ש ב ה ו ש י ב ו כ ל ס י ו צ א י מ ו ב נ י י ק ל מ ס
לעולם עומד. והנמצאים בשני הביניים האלה ר"ל פעל והפעיל יוצאים מן
הקיש מעטים מהם ונאמר בהם שבאו בדרך זרות כמו שנמצא בבניין פעל
הדנוש באורח צדקה אהלך. קודר הלכתי בלא
60 חמה אסיה לך איש על הנחלים ובבניין הפעיל ופרעה
הקריב הנצו הרמונים אמנם החכם אבן עזרא התחזק והור
על כל צדדין לפעון עליהם שהם יוצאים ופירו' ופרעה ופרעה הקריב
הקריב מהנהו. והנצו הרמונים אמ' כי על עצי הרמונים ספר
65 הכתוב שהעצים מעלים הלהות לצמח הפירות והם הפעלים הנצמחים וכן
הבשילו אישכולות ענבים שהאשכולות מבשלים והענבים
מבושלים וכן ויוצא פרח ויצין ציץ המטה הפועל והפעול
הפחה. סוף דבר שאין ראוי להקרא עומד ויוצא כי אם בבניין פעל קל שבו
נמצאים רבים יוצאים ורבים עומדים ולא כן בבניין פעל הדנוש ובניין
70 הפעיל שהם ברוב יוצאים בלתי מעטים יוצאים מן ההקיש בלתי יוצאים לכן
אין ראוי להקרא עומד ואין צריך להקרא יוצא.

השער השביעי אי זה ראוי להקרא בודד ושתעבר וכלתי מתעבר.
דיע כי לשון בודד נופל בארבע התולדות שהם מורים לכד על הפעול ואם
נמצאים יוצאים מן ההקיש משני הביניים ר"ל בניין נפעל והתפעל. בבניין
75 נפעל מצאנו הנני נשפט אותך. ובהתפעל והתנחלתם
אותם וכל מה שהביא אדוני זקני בחבורו אך ברוב הם בודדים ואין
ראויים להקרא עומדים לפי שבאור לשון עומד שהפעול והפעול בנוף אחד
אבל ראוי להקרא בשתי אלו השמות ר"ל פועל ופעול. פועל ברוב המקומות
שמשו בו בבניני כמו יושב עומד. הולך. יוצא. עולה
80 ובלשון פעול עם גדול ועצום ובין עצומים יפריה.
שובי מלמה סודי הנפן אבל שמשו בהם העברים ברוב
בלשון פועל יותר לפי שכל פועל קודם לפעול לעולם וכי חכמי המלאכה
הואת כשחברו ספרי הדקדוק אחר אשר בנו הבינוני יש להם לעזוב הפעול

57 מזה שמות י"ג ב'. 59 מהם ל' הם. ונאמר ל' ותאמר. בדרך
זרות ל' על דרך הזרות. 60 אהלך משלי ח' ב'. 61 חמה אויב ל'
כ"ח. הנחלים משלי ו' כ"ח. 62 הקריב שמות י"ד י"ג. הרמונים ישעיש ו'
י"א. 63 הקריב השוה פירוש הראב"ע על זה: ופרעה הקריב. מהנהו כי
הקריב בכל המקרא פועל יוצא. 64 הרמונים בהוצאתו של שלמה נעטטער
לא מצאתי פירוש זה ואת הוצאתו של מאשעווס לא האיתתי. 66 ענבים בראשי
מ' י'. הבשילו אישכולותיה (כן נמצא בל'). 67 ציץ במדב' י"ז ב"ג. 67-68
והפעול הפחה ל' והפחה הפעול. 69 רבים ל' ותרבת. 73 שהם ל' שאינם.
75 אותך ירמ' ב' ל"ה. ובהתפעל ל' והתפעל. 76 אותם ויקרא כ"ה מ"ג.
80 ועצום בראשי י"ח י"ח: לנו גדול ועצום. ופיר' משלי י"ה י"ח.
81 מלחמה מיכה ב' ח'. הנפן ירמ' ב' כ"א.

30

35

40

45

50

55

יש בו יעמוד יהלך לא תפול בהם שאילת מה להורות על הפעול
כמו שתצטרך לשאול בכל פועל יוצא אם תרצה לידע הפעול כשיאמר אדם
פלוגי אוכל, שומה, כותב ודומיהם או אכל, שמר, כתב או יאכל, ישמור, יכתוב
תשאל מה כותב או מה שמר או מה יאכל וכן בכל היבט מהבניין מכל
פועל יוצא, ודוק ותמצא בכל המקרא בכל פועל יוצא באור אחריו הפעול
כמו פקוד יפקוד אלהים אתכם, פקד את שרה, תאכל
לחם ויקרא אל משה וכן רבים, ולשון בודד נגזר מלשון בודד
ינחנו ר"ל לשון אחדות כלומר גוף אחד ולפי דעתי לא יקרא בודד כי
אם מי שהוא פעול לבד כמו שאני עתיד לבאר ולשון מתעבר כמו עובר
ומתעבר על ריב לא לו, שהפועל מתעבר מהפעול דומה ללשון
יוצא כמו אשה עוברת שהעובר בכטנה גוף אחד נפרד ממנה לזמן לידה
שהיא יולדת והתינוק הילוד וכן פירוש עובר ומתעבר שהוא מלא המה כאשר
עוברת שהיא מלאה ולפי דעתי לא יפול לשון זה רק בפרוש שנמצא בו
הכתוב פעמים משמש בלשון יוצא ופעמים בלתי יוצא כמו האשה שלפעמים
מעוברת ולפעמים אינה מעוברת כמו שאוסיף לבאר.

השערה השני לבאר אי זה ראוי להקרא עומד ויוצא, דע כי לשון
עומד ויוצא איננו נופל כי אם בבניין פעל קל שיש שרשים שפעל קל
מהם עומד כמו ישב, עמד, הלך, יצא, עלה, נבר ודומיהם
שלא תנזור מהם בבניין פעל קל פעול שבכלל הפועל הוא הפעול ומצאו
בבניין זה ג"כ רבים יוצאים לכן לא אאריך בייצאים ולפי שנמצאו בו
העניינים האלה צריך לבאר בו אם עומד ואם יוצא השורש הנכונה בבניין
זה אבל בבניין פעל הדגוש ובניין הפעיל אין ראוי לבאר בהם אף לקראם
יוצאים אין צריך כי כבר ידוע ומפורסם לכל שהם יוצאים והראיה על זה
כי מן ישב, נבר וכל פועל עומד שנמצא מהם בניין פעל ובניין הפעיל
תעשה בבניינים פעול מן ישב תכנה מישב ומיושב שהמיושב אחד והמיושב
אחר שהמיושב הוא העושה הישוב והבונה, והישוב אחר העשותו הוא המיושב
וכן המנבר אחד והמנובר אחד וכן המעלה והמעולה שנים וכן מן הלך
ערום הלכו מבלוי לבוש פירוש שהצמים הם הלסטים העומדים
על הדרכים מפשיטים העוברים ומהלכים אותם מבלי לבוש, וכן מבניין הפעיל
תמצאהו לעולם יוצא כי מן עמד תאמי העמיד ומן יצא
הוציא כמו זה העמיד הכהן את האשה הוציא י"י

31 אתכם] שמה י"י. שרה] בראשי כ"א א'. 32 להם] בראש'
ג' י"ט. משה] שמות כ"ד ט"ז ועוד. 33 ינחנו] דבריו ל"ב י"ב. 34 מי
שהוא] ל' משהוא. 35 לו] משלי כ"ו י"ז. עבר מתעבר. 39 פעמים משמשו
ל' לפעמים משמשו. בלשון ל' חסר. 41 ראוי] ל' חסר. 41-42 דע...
נופל] ל' חסר. 44 פעלו] ל' חסר. 51 אחר] ל' אחד. 53 לבוש] איוב
כ"ד י"ז. ערום הלכו בלי לבוש. 53-54 פירוש'... לבוש] ל' חסר. 56
האשה] במד' ה' י"ח.

באור על ס' פתה דברין

- אני מאיר ב"ר שלמה ב"ר דוד הקטן כאלפי והצעיר בבית אבי לבאר עניינים הוצרכתי לטרוח הזמן אשר [אתיו] כל תשכיהם ממני לחוסר דעתי ולקוצר יד שכלי וברשות בכתב אמת לנכה פני שמתים כהשגת שכלי בעוד ידעתים והם אשר עזב אדני זקני לא זכרם בחבורו פתה דברי להשענו על חכמתו ואשר בזמנו על נקלה יכינום הבחורים ואני אשר רמות לו חכמות שבתו עליהם ובינותי בספרים ובארתים ושמתים שבעה שערים.
- 5 השער הראשון באור לשון עומד ויוצא ובודד ומתעבר. השני לבאר אי זה ראוי להקרא עומד ויוצא ואשר איננו ראוי. השלישי אי זה ראוי להקרא בודד ומתעבר ובלתי מתעבר. הרביעי אודיע כלל הנמצאים בבנין הפעיל יוצאים לשלישי ושאינם יוצאים לשלישי לעולם.
- 10 ההמישי אבאר בו כנוי הפעול על דרך כלל ומחלקות. יש מהם שהמדבר נקנה למכונה ויש מהם שאין המדבר נקנה למכונה בין שהם שני נופים, המדבר אחד והמכונה אחד ובין ששניהם נוף אחד.
- 15 השישי אבאר בו כנוי הפעול שהמדבר נקנה למכונה וכנוי הפעול נ"כ בין המדבר נקנה למכונה בין שאין המדבר נקנה למכונה. השביעי להודיע מקומות שלפעמים יפול בהם כנוי הפועל ולפעמים כנוי הפעיל שיש מהם מדבר נקנה למכונה ומהם נ"כ בלתי מדבר נקנה למכונה.
- 20 השער הראשון ביאור לשון עומד ויוצא בודד ומהעבר. דע כי לשון עומד ביאורו הפסק והעמדה ועכוב כמו ויעמוד השמש בחצי השמי" וכן אל תעמוד בכל הכבר ר"ל שהפעולה יפסק ויתעכב בפועל ולא יצא ממנו שלא האמר מן יושב ישוב ומן עומד עמוד ומן יוצא יצוא ודומיהם שהפועל והפעול נוף אחד שאם יאמר אדם פלוני יושב אינו צריך לשאול על הפעול מי הוא שהיושב הוא הישוב וכן כשיאמר פעל או יפעל מפעלים העומדים כנון ישב, עמד, הלך או
- 25

2 הוצרכתי ל מוסיף: לבאר. לטרוח ל מוסיף: מכונות הומן. אתיו
 כן נמצא בל. 3 וברשותו נ"כ כל וברשות. כהשגת שכלי ל להשגת משכילי. 4
 עלו ל על רוב. 5 לון ד לי. 10-11 ושאינם . . . לשלישין ל הסר.
 15-16 וכנוי . . . למכונה ל הסר. 20 עומדו ל הסר. השמיסו יהושוע
 י י"ג. 21 הכברו בראשי י"ט י"ז. שהפעולה ל שהפעול. 24 אינו ל אינך.

המקור פקוד ובאותיות בכלים בפקודה בפקוד,
לפקודה מפקוד.

העתיד לשון זכר יחיד נסתר יפקודה נמצא תפקודה
מדבר בעדו אפקודה לשון זכרים רבים נסתרים יפקודה נמצאים
תפקודה מדברי בעדם נפקודה לשון נקבות יהודה נסתרת תפקודה
נמצאת תפקדי ורבות נסתרות ונמצאות תפקודנה.

פקד העבר פעל משקל אחר לו פעל כמו תפיץ.
הפצת הפצתי משקל אחר לו פעול כמו יכול יכולת.
יכולתי.

הבינוני פוקדים פוקדי בסמוך כמו שומרי
פוקדה פוקדת בסמוך ופעמים משמרת אף לא בסמוך.
הפעול פקודים פקודי בסמוך כמו קרואי העדה
פקודה פקודת בסמוך.

הצווי פקודה עוד משקל אחר פקד בפתח כמו שמע
ישראל וכן פקדה שמענה בתוספת היא. העתיד
אפקודה יפקודה תפקודה נפקוד משקל אחר לעתיד
אפקד [תפקד]. יפקד נפקד תפקדי תפקודנה
ובתוספת היא אפקדה כמו אשמעה ובתוספת נוין ישמעון.

הכנויים מן הקל

פקה פקדה פקדך פקדכם פקדני פקדנו
פקדם פקדה פקדך פקדך פקדכן פקדת פקדתה
פקדתני פקדתך פקדתך פקדתנה פקדתה פקדתי
פקדתי פקדתיכם פקדתיך פקדתיה פקדתיים
פקדתיך פקדתיכן פקדתיך פקדה פקדוהו

פקדום פקדוך פקדוכם פקדוני פקדונה פקדוך
פקדה פקדוכן פקדתם פקדתוהו פקדתונה
פקדתוני פקדתוכן פקדתום פקדתוך פקדנו
פקדוהו פקדנוכם פקדנוך פקדנוהו פקדנום
פקדנוך פקדנון פקדנוכן פקדה פקדתה
פקדתם פקדתך פקדתכם פקדתני פקדתנה
פקדתה פקדתך פקדתכן

בריך רהמנא דסיען אמן ואמן
בנל"ך ואע"י

4 לשון זכר יחיד ב ליהוד. נמצא ב למצא. 5 מדבר בעדו ב
למדבר בעדו זכר ונקבה. לשון זכרים רבים ב לרבים. נמצאים ב למצאים. 6
בעדם ב מוסיף זכרים ונקבות. לשון נקבות יהודי ב ליהודה. 7 נמצאת
ב למצאת. ורבות . . ונמצאות ב לרבות נסתרות או נמצאות. 8 פקד העבר
פעל ב העבר פקד פעל. 9 כמו ב חסר. 12 אף לא ב שלא. 13 העדה במדבר
א' שי. 15 אחר ב מוסיף יש לו. 17 לעתיד ב יש לו. 18 תפקדו על הנליון.

70 שלשה טורים כמו העבר וכן תכנה בכל טור הכנויים לנמצא ששה ולמדבר בעדו ששנה ולנסתר עשרה. ויש בעתיד כי תפקוד מורה לסימן זכר נמצא ולסימן נקבה נסתרת לכן יכנה כל אחד במקומו פעם אהת במקום הזכרי לנמצא ופעם אהרת במקום הנקבות לנסתרת. גם יש דבר אחר שהטור השיעי הוא תפקודנה עומד במקום שנים משרת לנסתרות ופעם משרת לנמצאות וכבר ידעת המשל שעשיתי בנינוני וכן דמיתי אלו ששה הלקי הבנין לבית בנוי וכן הוא מצוייר למעלה עם הבנינים. המקור דמיתי ליסודי הבית שהלקו בכל הבית ומחזיק כל הבית והפעול דמיתי לנג הבית שלא יקרא בית בלעדיו כן לא יקרא הפועל בלעדיו הפעול. העבר דמיתי לרוה מורהית כנגד מהלך השמש וכן העתיד בהפכו במערב וכן הבנינוני בדרום הצווי בצפון כי השמש קודם הולך בצד דרום כהורף וכצד צפון בקיץ והנה שאסדר לך משקלי הבנינים השלמים ומשקלם במשקל פקד שמצאנו מסנו בנינים כל הבנינים לכד בנין פועל מרובע שלא נמצא בשלמים אלא מעט כאשר כתבנו.

בנין הקל העבר

85 לשון זכר יהיד נסתר פקדה נמצא פקדה מדבר בעדו פקדה. לשון זכרי רבים ונסתרים פקדו. נמצאים פקדה. מדברי בעדס פקדנו. לשון נקבות יהיד נסתרת פקדה. נמצאת פקדה. ורבות נמצאות פקדה.

90 הבינוני. לשון זכר יהיד נסתר הוא פוקדה. נמצא אהתה פוקדה. מדבר בעדו אני פוקדה. לשון זכרים רבים נסתרים הם פוקדים. נמצאים אהתם פוקדים. מדברי בעדס אנו פוקדים. לשון נקבה יהידה נסתרת היא פוקדה. נמצאת אהת פוקדה. מדברת בעדה אני פוקדה. לשון נקבות רבות נסתרות הן פוקדות נמצאות אהתן פוקדות. מדברי בעדן אנו פוקדות. הפועל לשון זכר יהיד נסתר הוא פקודה. נמצא אהתה פקודה. מדבר בעדו אני פקודה. לשון נקבה יהידה נסתרת היא פקודה. נמצאת אהת פקודה. מדברת בעדה אני פקודה. לשון זכרים רבים נסתרים הם פקודים. נמצאים אהתם פקודים. מדברי בעדס אנו פקודים. לשון נקבות רבות נסתרות הן פקודות. נמצאות אהתן פקודות. מדברות בעדן אנו פקודות. הצווי יהיד פקודה. רבים פקדו. יהידה פקדי רבות פקודנה.

78 הפועל בלעדיו ב פועל בלתי. 79 הצוין ב והצווי. 80 קודם הולך ב הולך קודם. דרום... בקיץ ב צפון בקיץ וכצד דרום כהורף. שאסדר לך ב חסר. 85 לשון זכריין ב חסר. ונסתרים ב רבים ורבות נסתרים. 86 מדברים ב מוסף: ומדברות. 89 לשון זכרים ב חסר. 91 לשון נקבה ב חסר. 92 לשון נקבות ב חסר. 94 לשון זכר ב חסר. נסתר ב חסר. 95 לשון נקבה ב חסר. 97 לשון זכרים ב חסר. 98 לשון נקבות ב חסר. 600 יהיד ב ליחיד. רבים ב לרבים. ויחידה ב ליחידה.

ממעט מבנין נפעל כמו ועמ שא לא נשמר שהוא בעצמו הפועל והפעול
 וכן יקרה לזה הבנין ג"כ שהוא בעצמו הוא הפועל לעצמו כמו והתברך
 בלבבו והתברכו בזרעך, ואתנפל לפני יידי דומיהן, משפט
 התייז הנוספת לבא לעולם נחה בנה נראה והיא שלפניה וכן המ"ם הנוספת בבינוני
 85 ואותיות איתן נקודות בהירק בלתי האליף להיותה מאותיות הנרון שנקודה
 בסגול. באותיות ויש שיין כשבא הפועל מאחת מארבעתם תקדם אות השורש
 והתאחר אות התייז הנוספת כמו ישתחוה מסתולל, מה נצטדק, הדומנתון
 משפטת השוה, מסתולל, נצטדק, הדומנתון וכבר בארנו בשמוש
 90 האותיות שאות התייז מתחלפת בשיית כשפ"א הפועל צד"י ואם פ"א הפועל
 זיין מתחלפת בל"ית. הדל"ית והתייז והשיית ממוצא אחת וקרובים זה לזה כאשר
 ידעת בזה הבנין נכפל בו הלמ"ד בנחי העיין כמו שיקרה לפועל המרובע כמו
 מתקוסם, מתבונן ודומיהן כי זה הבנין מקבל מקרהו בנחים כאשר בארנו. וזה
 הכלל לך כי זה הבנין ובנין פועל המרובע ובנין פיעל הדגוש ובנין פועל
 95 וגם רוב העתידים מבנין נפעל כל אלו יבאו בשלמות ככל הנחים והחסרים
 רק בנחי הלמד וזה כי הפ"א שלהם נקודה בתנועה והעיין דגושה בכלם אלא
 בפועל המרובע שיש יו"ד נחה תהתיו ולא כן בנין הקל ובנין הפעיל ובנין הפעל.
 ראיתי להמשיך אלו שמונה בנינים לארבע חומותים המוקפות בעיר
 מלאה בתים אשר נקראו בינינים להמשיך בו לב הנערים למען יזכרון יותר
 500 בנין הקל ובנין נפעל אדמה לפתח שער מזרה, בנין פיעל הדגוש ובנין פועל
 אדמה להומותים שבדרום, בנין הפעיל ובנין הפעל אדמה להומותים שבצפון,
 בנין פועל המרובע ובנין התפעל אדמה להומותים שבמערב, הנה אצירם הנה
 בשמותם למוישובתם במקומותם

עם שישה חלקי הבנין

והא לך הצורה

הפוך ועיין בראש הדף ושם תמצאנה.

82 נשמרן ב שיב כי יי, 83 יקרה... כמו ב חסר. 84 בלבבון
 ב דברים כ"ב י"ח. בזרעך בראשי כ"ב י"ח, כ"ז ד'. ייז דברי' ט' י"ח, כ"ה.
 85 הנוספת... וכן המ"ם ב חסר. הנוספת ב נוספת. 86 נקודות ב
 כלם נקודות. 87 אות ב חסר. 88 ישתחוה ישיב ט"ז ל"ב ועוד, מסתולל
 שמות ט' ייז. נצטדק בראשי מ"ד ט"ז. הדומנתון דניא ב' ט', 89 משפטם
 . . . הדומנתון ב ודומיהם, 90 בל"ת ב התייז בל"ת. ממוצא ב הם
 ממוצא. אחת ב אחד. 92 נכפל ב נכפלה. הלמד ב למד. בנחי העיין
 ב הפעל עם התייז. המרובע ב מרובע. 93 מקבלו על הגליון. וזה ב זה.
 94 פועל המרובע ב הפועל. ובנין פועל ב חסר. 98 שמונה ב השמונה.
 המוקפות ב המקיפות. 99 אירן ב למען אשר. (ג"כ על הגליון). 2
 אצירם הנה ב הנה לפנינו. 4 עם ששה ב לשישה. הבנין ב מוסף;
 אשר זכרנו לעיל. 5-6 והא . . . תמצאנה ב חסר.

עליו הה"א והנו"ן נבלע בדגש וכן במקור וכן בעתיד הכולע הנו"ן בדגש בין אות אית"ן ופ"א הפועל והיא קמוצה.

55 **בנין פיעל** הדגוש הוא יוצא לשלישי על הרוב כמו ואת בנייהם ילמדו ון שהמלמד הוא ראשון והלמד הוא שני והתורה אשר ילמדו שלישיית וסימן זה הבנין הדגש בעי"ן הפועל ופ"א הפועל נקודה בהירק בעבר ולא תסור התנועה מפני הכנוי בכל זה הבנין והכינוני והפעול יבא בתוספת מ"ם בזה הבנין והיא נקודה בשוא והאל"ף בהטף פתח ולא יבא זה הבנין לעולם כחסרון פ"א הפועל.

60 **בניו פועל** יוצא ממנו ומנורתו הוא ופ"א הפועל נקודה בשורק או בחטף קמין בכל הבנין ובשאר דברים הם בדגש ושוא שכאותיות אית"ן משפטו כמשפט פיעל הדגוש ואין בו לא פעול ולא צווי ואף כינוני אין נמצא לו.

65 **בנין הפעיל** משפטו כמשפט פיעל הדגוש שהוא יוצא לשלישי כמו ויפשו את בניו וזו"מיהן וסימן זה הבנין והיא נוספת ופ"א הפועל נחה בכל הבנין ובעתיד תנקד אות אית"ן בפתח להוראת ההיא והיא סימן הבנין וכן יבא בבנין הפעיל המ"ם נוספת בכינוני ובפעול, בכינוני נקודה בפתח ובפעול נקודה בשורק כי השורק מורה על הפעול.

70 **בנין הפעל** יוצא ממנו וכמעשהו הן בסימן הה"א הנוספת ופ"א הפועל נחה בכל הבנין ולו משפט בנין פועל שפעולתם על ידי אהר אין בו לא פעול ולא צווי ולא כינוני והשורק יבא באות הנוספת להכרת הבנין ובאות הבנין המשרת.

75 **בנין פועל** הכבד המרובע הוא יוצא לשלישי בבנין פיעל הדגוש בבנין הפעיל וסימנו שבא פ"א הפועל לעולם כהולם בכל הבנין והמ"ם הנוספת ואת אית"ן המשרתת לעולם בשוא נע. הבנין הזה מעט נמצא בשלמים ובנחי העי"ן יבא בן ארבע אותיות שנכללה בו למד הפועל כמו משובב ששורשה קו"ם. שוב ובכפול בה למ"ד הפועל הנה הוא בן ארבע אותיות לכן נקרא מרובע.

80 **בנין התפעל** היוצא ממנו בשלמי מקבל מקרה בנין פועל ובנין הפעיל לפי שבנין פועל אינו נמצא בשלמי אלא ומעט כאשר אמרנו ולכן יש לזה הבנין שלשה סימנין הה"א והתי"ו נוספת והדגש. הדגש והה"א בעבור בנין פיעל הדגוש ובעבור בנין הפעיל והתי"ו בעבור המרובע. הבנין הזה משפטו משונה משאר הכינונים שהם פעולתם ע"י אהר שלא נזכר כח פועלם לא

52 נבלעו ב תכולע. 55 ילמדון דכ"ו ד"י. 57 יבא ב יבא.
 58 הבניין ב בזה הבנין. בשוא ב מוסיף: וכן אותיות אית"ן כלם נקודות בש"א. 60 ופ"א ב לפ"א. 64 בנדון במדבר כ" כ"ח: ויפשו משה את אהרן את בנדיו. 65 אית"ן ב הי"ד. 66 והיא ב שהיא. 68 הן ינ"ב הוא. 69 ולו משפטו ב משפטו. 73 מעט ב הסר. 74 יבא ב והוא. משובב ב מוסיף: מקומם ששורשהו ב ששורשם. 77 בנין ב מכנין. 78 אינו ב לא. מעט על הנליון, ובב. 80 המרובע ב בנין פועל מרובע. 81 לא נרסא נכונה בב אלא.

המדקדקים, תחלה העבר ושני לו הבינוני ושלישי לו הפועל ורביעי לו הצווי וחמישי לו המקור וששי לו העתיד.

- 30 **פִּרְק תְּשִׁיעִי** בבאור מנין הכנינים ותכונתם. הבניינים בנויים מן החלקים אשר זכרנו הם ארבע זוגות דהיינו ארבעה יוצאים וארבעה עומדים והם כמו הפועל והפעול שזכרנו כי הבנין היוצא הוא פועל והעומד פעול. ואלו הם הבניינים בשמותם למושבותם [הראשון] בנין הקל והנגזר ממנו בנין נפעל. השני בנין פיעל הדגוש והנגזר ממנו בנין פועל, והשלישי בנין הפעיל והנגזר ממנו בנין הפעל, הרביעי בנין פועל מרובע והנגזר ממנו בנין התפעל.
- 35 **בנין המר נקרא קל שאינו יוצא אלא [לשני] לו כמו וי"י פ ק ד א ת ש ר ה ונקרא קל שאין לו דגש ולא הוספת אות להכרת הבנין כמו שיבא באחרים גם נקרא קל כי כאשר תשים בו הכנוי תאמר מן פ ק ד, פ ק ד ו יתהפך הקמץ לשוא נע בפ"א הפועל וכן בעתיד לעולם פ"א הפועל נחה פעם נעלם ופעם נח נראה וכן בבנינוי ובפעול אין בהם דין תוספת מ"ם כמו שיש באחרים והבינוני כשתשים בו הכנוי שתאמ' מן פ ו ק ד, פ ו ק ד ו מתחלפת התנועה שבעי"ן הפועל לשוא ולא אותה שבפ"א הפועל, מה שאנו אומרים פ"א הפועל או עי"ן הפועל ומפני שהמדקדקים שקלו כל המל' במשקל פעל בין שמו' בין מלות שהם קראו להם כן ואמרו שאין שורש כל מלה שם [או] הפועל פחות משלש אותיות אלא שפעמי' תבולע אות מהם בנה או בדגש כשפ"א הפועל מאותיות אחת'ע תהיה מתנועעת בעתיד כהטף פתח או בהטף סגול ואם למ"ד הפועל נחה פעמי' יחסרו הלמ"ד מכל וכל והשאר התנועה על פ"א [הפועל] כמו אל ת פן שהוא כמו אל ת פנה ואם פ"א הפועל גרונית כלו פתוח כמו ויעל, ויעש—**
- 40
- 45
- 50 **בנין נפעל** הוא דבק אל בנין הקל וממנו יוצאת פעולתו ואין בו פעול כי כלו פעול וסימן זה הבנין להכרתו הוא הנו"ן בתוספת ובציווי הכנס

28 המדקדקים] השוה ס' פתח דברי (נ"ז): ואתר העבר בניתי הבינוני שהוא הווה... ואתר הבינוני בניתי הפעול... הצווי בניתי אלה... המקור... והאית"ן; 28-29 תחלה... העתיד] ב חסר. 30-31 פרק... זכרנו הסו' ב ונמצא שיהיו אם כן, 31 כמו ב חסר. 33 הראשון ב על הגליון. הקלו ב הקל פעל. בנין ב חסר. 35 הפעל ב הופעל. בנין ב חסר. 36 הקלו ב פועל קל. לוו ב לשני לו. 37 שרהו בראשי כיא אי. 39 נעלם ב נח נעלם. 40 מ"ם ב חסר. 42 מה ב ומה. הפועל ב הפעל או עי"ן הפעל או למ"ד הפעל כל אחת משלש אותיות היסודיות המשל שמר השי"ן נקרא פ"א הפעל המ"ם נקר' עי"ן הפעל הרי"ש נקר' למ"ד הפעל (ככ"י ל בתהתית הדף). 44 שהם ב הם. או על הגליון. 45 אות' נינ בב אחת. ננח' ב נו"ן. כשפ"א ב ואם פ"א. 47 התנועה על פ"א ב העי"ן והפ"א. 48 הפועל על הגליון. תפון במדב' מ"ז מ"ז ועוד. 50 הקלו ב הפעל. 51 בתוספתו ב הנוספת.

- שהפעול מקבל מקרה, הבלתי ננזר כיצד האיש הכונה בית יאמר עליו בנה
או בונה או יבנה ועל הבית אשר מקבל הבנין יאמר עליו בית זה
10 נבנה או בית זה בנוי או בית זה יבנה אם עדיין לא הותחל
לבנות. יש חלק אחד בפועל שהוא נקרא מקור הפעולה ויסודה והוא כמו
המחשבה לעשות והוא דומה לשם כי לא תצטרך לשים בו אות לסימ' הזמן
ולא לסימ' מדבר ולא לשום לסימ' אחר לא לכנוי כמו השמות וישרתו בראשי
15 באותיות בכל"ם וזה המקור שאמרנו נכון לשומו במקום עבר או במקום עתיד
או במקום הווה או בלשון רבים או יחיד או יהידה או רבות או נסתר או
נמצא או מדבר בעדו כי בכלם מצאנוהו, והעתיד נ"כ [נחלק] לשני חלקים
ושניהם לעתיד אלא שהחלק אחד נקרא צווי ולא ידבר אלא לעומד כנגדו והחלק
האחר נקרא עתיד וידבר לכל אחד מן החלקים שזכרנו וזה העתיד פעמים
20 ידבר על צווי כמו ואתה ת(פ) א ת י"י ופעמי' על דבר שברצונו לעשות כמו
ואני אתנהלה לא ש"י ופעמי' על דברי העתיד להיות כמו ידין י"י עמו
ופעמי' על דבר שמא כמו לו ישטמנו ופעמים על דבר הלואי כמו מי
יתן כל עם י"י נביאים ופעמים יבא העתיד במקום הווה כמו
ככה יעשה איוב ופעמי' יבא במקום עבר כמו אז ישיר וכן העבר
25 במקום עתיד כמו נתתי כסף השדה. החלקים האלה שזכרנו מהחלקי
הזמן הם ששה חלקים כנגד ששה חלקי הנוף בניינים יחד ממשקל אחד נקראים
בנין כי הם כמו בניין נבנה מורי מורי והנה נזכרים על סדר אשר בנו

9 מקרהו ב מוסף: מהפעול כמו שהנזר מקבל מקרה. הבלתי ב
מהבלתי, ביתו ב הבית, 10 הבנין ב פעולת הבניין, 11 הותחל ב
התחיל, 12 חלקו ב חסר, מקורו השוה ס' פתח דברי (נ"ו): ויש דבור אחד שהוא
שרש לכל אלה החלקים ונקרא מקור לפי שהוא התחלת הדבור ושרש ההניין
וממנו יוצאות כל הפעולות הנזכרות, והיא המחשבה לעשות כשיאמר האדם
הנני הושב לבנות בית זה, טרם המעשה באה המחשבה לעשות ועל זה נקרא
מקור, מקורו ב מוסף: מפני שהוא מקור, כמו ב חסר, 14 מדבר ב
הדבר, 16 או... יחידה ב לרבים ולרבות ליחיד וליחידה, 17 מצאנוהו
ב נמצאנוהו, 17 נחלקו על הנליין וכו', 18 כנגדו ב לנגדו, 19 אחד
. . . שזכרנו ב ואחר מהחלקים שאמרנו, 20 י"י ב מוסף: אלהיך
(דברים ו' ה' ועוד), לעשות ב לעשות כן, 21 לאמין בראשי ליג י"ד,
דברין ב דבר, 21-22 ידין . . . דברו ב חסר, 21 עמו דברים ל"ב
ל"ו, תהלי קליה י"ד, 22 ישטמנו ב מוסף: יוסף (בראשי ג' ט"ו), 23
נביאים במדבר י"א כ"ט, 24 איוב ב מוסף: כל הימים (איוב א' ה'),
ישיר ב מוסף: משה (שמות ט"ו א), במדבר כ"א יז או ישיר ישראל),
25 השדה בראשי בני י"ג, שזכרנו ב אשר זכרנו, 26 ממשקל ב במשקל
27 והנה נזכרים ב והם כאברים.

פרק השמיני כביאור מהו הפועל. הפועל הוא דבר מוסכם על הפעלות ועל הפעולה נכנס תחת הזמן ולא יורה על עצמות דבר לכד כמו השם כי אם תאמר קם מורה על הקימה ועל האישי הקם ועל הזמן ועל המקום אשר קם ממנו, בשם יהיה בשנים הנראות או בשלש כמו ודוד בן איש אפרתי והם די שמות כל אחד מורה עצמו אחד כיצד ודוד הוא שם העצם בן שם המקרה איש שם כולל לאיש ידוע, אפרתי מיוחס אל המקום ששמו אפרת, אבל ודוד קם מארץ הנגב לדוד היה צריך כל הארבע שמות לולי שידוע הוא, וקם כמו שאמרנו מורה קימה ומקום שזוכר ומורה זמן עבר ומורה לשון יחיד נסתר הנה (בי) קם לבדו מורה המש הנראות, הזמנים הם שלשה, עבר ועתיד והווה כיצד שהשלים לבנות בית יאמר עליו פלוני בנה בית זה וזה נקרא עבר, ואם לא השלים לבנותו ועדיין בונה אותו [יאמר עליו] פלוני בונה בית זה, וזה נקרא הווה ואם עדיין לא התחיל אלא רוצה לבנות בית יאמר עליו פלוני יבנה בית זה, וזה נקרא עתיד, והמדבר הם ארבעה יחיד ורבי יחידה ורבו, הלקי המדבר הם שלשה לנסתר ולמצא ולמדבר בעדו וכל הלק והלק מהם אות מושמת לסיי בעבורו כמו שבארנו בפרק שמוש האותיות וכמו שנבאר, יש לך לדעת כו כמו שיש בשמי ננוד ובלתי ננוד כן יש בפועל כדומה להם פועל ופועל

95

400

5

92 הפועל השווה הקדמה; והפועל הוא תיבה מורה ענין ועל הענין הנשלם באחד הזמנים השלשה והם העבר והעתיד והעומד ואין אחד מחלקיו מורה לבדו על מה ישורה עליו כולו, דבר מוסכם ב הדבר המוסכם, 93 ועל ב או, נכנס ב ונכנס, לבדו ב לבדו, 94 קם ב מוסף: שהוא פעל, מורה ב תורה, 94-95 אשר קם ב שקם, 95 כשם ב השם, בשלוש ב יותר, 96 אפרתי ש"א י"ז י"ב, כל, . כיצד ב חסר, ודוד הוא ב דוד, 98 מארין נרסא נכונה כב: מאצל, הננב ש"א כ' מ"א, 99 שידוע הוא ב שהוא ידוע, שאמרנו ב חסר, קימה ב הקימה, 99-400 וממקום שזוכר ב מהמקום שהיה בו, 400 נסתר ב לנסתר, הנה ביקם נרסא נכונה בב הרי כי קם, לבדו ב חסר, 1 הזמנים השווה סי פתח דברי (ויניציאה ש"ז) נ"ז ע"א: דע כי כל דברי האדם נהלק לשלשה חלקים, עבר, עתיד והווה, עבר פלוני בנה בית זה, עתיד, פלוני יבנה בית זה, הווה פלוני בונה בית זה, שהתחיל לבנותו ועתיד להשלימו והוא בונה עכשו, ותחת העבר הוא הפועל כמו שיאמר בית זה בנוי וכיו, ועתיד ב עתיד, כיצד ב כיצד סי, 2 בית זה ב זה הבית, וזה נקרא ב והוה, לבנותו ב חסר, 3 אותו ב חסר, יאמר עליו כן רשום על הגליון, בית זה ב זה הבית, וזה נקרא ב והוה, 4 אלא ב אבל, בית ב הבית, בית זה ב חסר, 5 הם ארבעה ב די פנים, 6 לנסתר... ולמדברו ג"כ נסתר נמצא מדבר, אות מושמת ב יש לו אות מושמת, 7 בעבורו ב בעד מהות החלק ההוא, שבארנו ב שזכרנו, לך ב חסר, 8 כן ב כך,

- 65 ודומיהן. המקרה הוא שם אין מורה על עצמו כלל אלא שמורה על מלאכה או על דעותיו או על טבעו או על מראהו כאשר יתבאר. המקרה נחלק לשני חלקים נגזר ובלתי נגזר ר"ל שאינו נגזר מדבר אחד אלא הוא סבה מקבל המקרה כיצד הרישת עץ וכן הפירה. כתיבה שמות בלתי נגזרים שהם הסבה לעושה אותן המלאכות שנקראין חרש. כותב, תופר והן שמות נגזרים מן הראשונים וכן אכוריות, עזות, נבלות שמות בלתי נגזרים לדעות האדם והאדם המקבל אותם הדעות נקרא אכור, עז, נבל 70 והם שמות נגזרים מן הראשונים וכן חוס, קור, יובש, ולחות שמות בלתי נגזרים לאלו הטבעים והגוף המקבל אותם הטבעים הם, וקר, ולה ויבש וכן במראות לובן, ואדמימות, ושחרות שמות בלתי נגזרים, הדבר המקבל אותם המראות נקרא שורה, אדום, ולבן והן שמות נגזרים, מן העצם נבדל מן הנגזר של מקרי בחמשה דברים ואלו הם ולא יבא כה"א הידיעה לא יכונה, לא יסמך, לא יתפעל, ולא יתרבה, והוא פירושם; לא יבא כה"א הידיעה שלא יתכן לומר האברהם, היצחק, הירושלם, הציון האמת כי מצאנו מקצת שמות הארצות יוצאים מזה הכלל כמו הנלבווע, הרמה אולי כי אין השם שלהם שם העצם, לא יכונה שלא יתכן לומר בשמות העצם אחד מן הכנויים כמו אברהם, אברהם, לא יסמך 80 שלא יתכן שיבא שמות [העצם] סמוכים למלה אחרת או לשם אחר כאשר יבאו שמות המקרה כמו וכתרשת עץ, חכם לב, לא יתפעל שלא יתכן שיבא לבנות פעולה משמות העצם שתאמר אברהם, אברהמת כמו שתאמר חכם, חכמת, לא יתרבה שלא יתכן לרבותם שתאמר מאברהם, אברהמים כמו שתאמר חכם, חכמים וכל אלו החמשה דברים יבואו 85 בשאר השמות בין בשמות המקרה בין בשמות הכלליים אשר זכרנו, והנה באלו השמות אשר זכרנו יפריד האדם בין מין למינו ובין איש לאיש עד אשר ידע שמו ומקומו ותכונתו וטבעו ומלאכתו. והנה ראיתי להפסיק זה הפרק ולהתחיל בכיבור הפועל ומשקלו ועוד אאריך מעט במשקלי השמות אחר משקלי הפעלים 90 אם יסכים השם עלי כי לו לבדו העור והתהלה והוא הנותן כה לעשות חיל יתעלה שמו.

ב חסר. 64 אין ב שאינו. 67 הרישת ב חרושת, שמות ליא ה' ועוד: ובחרשת עץ. וכן הפירה נרסא נכונה כב הפירה. 69 נבלות ב חסר. 70 נגזרים ב מוסף; מן הראשונים. 74 ולבן ב לבן. 75 נבדל ב מובדל. ולא ב לא. 77 שלא ב כי לא. היצחק ב חסר, הציון ב מוסף; ודומיהם. 78 האמת כיו ב זאם. שמות הארצות ב חסר. מזה הכלל ב מהכלל הנלבוועו שיא ליא ה' ועוד. 79 הרמה שופט ד' ה' אולין ב ואולי. אין ב חסר. שם ב הוא שם. 81 שלא ב כי לא. העצם על הנליון ובב. 82 עין שמות ל"א ה' ועוד. לבן שמות ל"א ה' ועוד. ב מוסף; ודומיהם. שיבא ב חסר. 83 אברהם ב מאברהם 84 חכם ב מחכם. 85 חכם ב מחכם. 86 בשאר השמות ב ובשמות הנשארים. הכלליים ב כלליים. אשר זכרנו ב הנל, 88 זהו ב בזה הפרק ב חסר. 90-91 אם . . . שמות ב חסר.

כמו ולא יותן לעבדך ויש וא"ו במקום עם כמו ויוסף
 היה במצרים ויש וא"ו במקום אבל כמו ועבדך באו
 לשבר [אכל] ותשרת הוא"ו לסימ' הרבים בעבר לרבו ולרבים
 נסתרים כמו פקדו ותשרת בעתיד לסימן רבים לנסתרים ולנמצאים.
 45 לנסתרים יפקדו לנמצאי' תפקדו וכן תשרת הוא"ו בכנויים לכנוי הנסתר כמו
 [פקדו] וכן בשמות ידו רנלו ובלשון רבים נסתרי' תבא עם
 יו"ד נחה לפניה והוא"ו במסיק כמו ידיו רנליו פקדיו
 שומרו ופעמים תשרת בכנויים כמו רעהו נכורו ופעמים
 עם מ"ם כמו זכ"ו ופעמים עם הנו"ן והה"א כמו יצרנהו כאישון
 עינו. 50

הפרק השביעי בביאור מהו השם. השם הוא דבור מוסכם על דבר
 ואינו נכנס תחת נדר הזמן כמו הפועל כאשר אכא. יש שם שמורה על עצמו
 לבד ויש שם מורכב [מורה] על עצמו ועל טבעו. השם נחלק לשני חלקים כלל
 ופרט. הכלל הוא שם אשר תחתיו פרטי' רבים כאשר תאמר הי כולל כל ב"ח
 וכ"ש המלאכי' שנקראים חיים וכ"ש השם יתעלה ואם תפרט ותאמר בשר
 55 כולל כל ב"ח מארבע יסודות וכן אדם, ובהמה, ורמש, ושר. והמורה,
 עשב, ארץ, עץ כלם ודומיהם. שם כלל הם שכל אחד מהם שם מין
 שתחתיו פרטי' הרבה [ולכן] נכון לומר בלשון הקדש לאנשים הרבה איש
 כמו איש ישראל וכן לשוורים הרבה שור כמו ויהי לי שור
 והמורה. הפרט הוא שם שאין תחתיו פרטים אחרים כמו אלו הנזכרים והוא
 נחלק לשני חלקים עצם ומקרה. העצם הוא השם המורה על עצמו לבד לא
 על מלאכתו ולא על טבעו והם כמו שמות האדם ורוב שמות הארצות, שמות
 האדם כמו אברהם, יצחק, שמות הארצות כמו ציון וירושלים

ישעי' מ"ה ט"ז. 41 לעבדך מלכים ב' ה' י"ז: ולא יותן נא לעבדך. 42
 במצרים] שמות א' ה', ב מוסיף: שפי' עם יוסף שהיה במצרים.
 43 אכלו בראשי' סיב י', כן רשום על הגליון. 44-43 הרבים . . .
 נסתרים] ב רבים ולרבות נסתרים בעבר. 45 לכנוי' ב בכנוי. 46 וכן
 בשמות] ב ובשמות. תבא] חסר. 48 בכנויים] ב לכנויים, כמו] ב חסר.
 נבורה] נחום ב' ד' ב נבורתו. ופעמים] ב ולפעמים. 49 זבחימו] ב מוסיף:
 יאכלו [דברים ל"ב ל"ח]. וההיא] ב חסר. 50 עינו] דברי' ל"ב י'. 51 השם]
 השוה הקדמה: וביאור שם הוא כל תיבה שהוא מורה על דבר מופשט מן
 הזמן סבלי מורה אחד מחלקיו כשנפרד על חלק מסגנו בין שהיה השם נפרד
 או מורכב. דבור] ב דבר אחד. 53 מורה] רשום על הגליון, ב חסר. 54
 רבים] ב הרבה. 55 המלאכים שנקראים] ב שהמלאכים נקראים. תפרט
 ותאמר] ב ונאמר. 56 מארבע] ב מהארבע. וכן] ב חסר. ושור והמורה] ב
 חסר. 58 נכון] ב יתכן. לאנשים] ב על אנשים. 59 ישראל] במדבר כ"ה
 ה' ועוד. 60 וחמור] בראשי' ל"ב ו'. הפרט] ב הפרטי. 61 השם] ב שם,
 המורה] ב חסר. 62 שמות הארצות] ב שמות המדינות או הארצות. 63 כמון]

15 וא"ו נחה בחלוקה יו"ד וכן בכנין התפעל מן ידע תאמר התודע
וכן כל אותיות מתחלפים זה עם זה. כיצד האל"ף מתחלפת בה"א כמו
הלה היא ברבת בני עמון ואלו בהיא כמו קראן
לי מרא שמשפטו מרה בהיא, והי"ד בוא"ו כבר זכרנו וכן כנתי
העיין פעמים תהיה נחה הוא"ו כמו אקום, יקום ויתחלף בי"ד כמו
20 ומאמר אסתר ק"ס.

אות הנו"ן. הנו"ן תשרת לסימן רבים מדברי בעדם לזכרי ולנקבו
ובעבר ובכנויים ובכל מקום שהסימ' בסוף תבוא נקודה כשורק עם הוא"ו,
אבל בעתידית תשרת בנו"ן לברה, בעבר תשרת כמו פקדנו, שסרנו
וכן בכנויים יפקדנו ובשמות ידינו, דנלינו ובעתיד נפקוד
25 נפקד ותשרת לכנוי המדבר בעדו נקודה בחירק עם יו"ד נחה כמו
שמרני, זכרני ותבא נוספת בפעלים ישמעון, ילמדון
ובעבר צקון לחש וכן בשמות כמו זכרון, אישון ודומיהם
ותפול הנו"ן עם המלה ותבולע עם הדגש בפעלים ובשמות, בפעלים כמו
נניש שהוא כמו נניש ובשמות כמו אמתו שהוא כמו אמנתו
30 ואפו שמשפטו אפפו גם תשרת הנו"ן להכרת כנין. נפעל כמו
נפקד, נשמר.

אות הוא"ו. הוא"ו תשרת לתוספת דבר כמו ונגמליס, וחמוריס
ופעמי' ללא תוספת כמו וישא אברהם את עיניו ופעמי'
תשרת במקו' מלת או כמו ומכה אביו ואמו כמו או
35 אביו או אמו ותבא וא"ו להפך מלשון עבר לעתיד כמו והיה,
ואמר מלשון עתיד לעבר כמו ויאמר, וידבר ופעמים במקום
כאשר וישפתי רננות יהלל פי שפירושו כאשר רננות
ופעמי' תבא במקו' כ"ף הדמיון להשוות כמו ושמועה טובה מארץ
מרחק שהוא כמו כשמועה ויש וא"ו במקום בית העזר כמו י"י
40 אלהים שלהני ורוחו כמו ברוחו ויש וא"ו לשאלה

16 אותיות] ב מוסף: אהוי (גיכ על הנליון). עם זה] ב בזה. 17 עמון] דברי נ'
י"א. ואלו בה"א] ב והיא באלף. קראן] ב קראה. 18 מרא] דת אי כ'. והי"ד] ב וכן
הי"ד. 18-19 כבר... העיין] ב חסר. 20 ומאמר] ב ומאמר מדברי השוה אסתר
ב' כ': ואת מאמר מדברי אסרת עשה. קום] אסתר ט' ל"ב. 21 רבים] ב לרבים
מדברים] ב המדברים. 22 ובכנויים] ב ובכינויני. 23 תשרת] ב חסר. 24
וכן] ב חסר. 25 בעדון] ב בעד עצמו. נחה] ב חסר. 26 זכרנו] ב מוסף:
ותבוא נוספת בכנויים. ינצרוהו כאשר עינו (דברי ל"ב י'). ותבא] ב וכן תבא.
27 להשן] ישע' כ"ז ט"ו. 29 ננשו] ב ינשו. ננשו] ב ינשו. 30 ואפו
שמשפטו אפפו] ב נתן שהוא כמו ונתן. 33 עינין] בראש' כ"ב י"ג.
34 מלת] ב חסר. כמו] ב חסר. ואמו] שמה כ"א ט"ו. כמו] ב שהוא כמו.
34-35 או אביו] ב חסר. 37 פי' תהי' סיג' וי' שפירושו] ב שפירושו הוא.
רננות] ב שפתי רננות יהלל פי. 39 מרחק] משלי כ"ה כ"ה. 40 ורוחו]

כ א ר ו ן ודומיהן ועל הרוב תבא להוראת מקום [הדבר] או להוראת זמן.
 אות האליף. האליף תשרת בעתיד [לסימן המדבר בעדו] בין זכר
 90 בין נקבה ותשרת ג"כ למשך כמו ו ק א ם ש א ו ן ופעמים היא שורש
 כמו ר א ש ופעמי תהסר מן המלה ותכלוע בנה כמו כ י ם ב י ת
 ה ס ו ר י ם שהוא כמו ה א ס ו ר י ם ורבים כן ופעמים היא נוספת
 בראש המלה כמו א ז ר ו ע.

אות הלמיד. הלמיד תשרת במקום אל כמו ל מ ש ה ו ל י ש ר א ל,
 95 ותשרת ג"כ במקום בעבור כמו ו י צ ע ק ה ע ם א ל פ ר ע ה
 ל ל ח ם כלומר בעבור הלחם. ותשרת במקום מן כמו א מ ר י ל י
 א ח י ה ו א כלומר ממני וכן פ ר ע ה ל ב נ י י ש ר א ל כמו
 מ ב נ י י ש ר א ל ופעמי תשרת במקום [א ת] שהוא סימן הפעול
 כמו ה ר נ ו ל א ב נ ר.

אות הוי"ד. הוי"ד תשרת בראש המלה בעתיד לסימן הנסתרים ליחיד
 300 ולרבים, ליחיד י פ ק ו ד, לרבים י פ ק ד ו. ותשרת בעבר לסימן מדבר
 בעדו עם התיז נקודה חירק לפניו כמו פ ק ד ת י ותשרת לעתיד לסימן
 הנקבה לנכה והיא נחה והאות שלפניה נקודה חירק כמו ת פ ק ד י ותשרת
 ג"כ בבנין הפעיל למשך בין העיין והלמיד ופעמים יבא בלא יו"ד עם הצרי
 א פ ק ד, י פ ק ד, ותשרת במקום כנוי המדבר בעדו כמו פ ק ד ג י עם

5 גוין לפניו נקודה חירק ותשרת בלא גוין ג"כ כמו פ ו ק ד י ש ו מ ר י,
 ותשרת לכנוי מדברי בעדם עם יו"ד מפיק פ ו ק ד י ש ו מ ר י ותשרת
 לסימ' רבים עם המ"ם אחריה כמו ש ו מ ר י ם, פ ו ק ד י ם ובסמיכות
 תסיר המ"ם ותשאר הוי"ד נחה עם האות שלפניה בצרי כמו ז ו כ ר י
 ותשרת ביו"ד נחה מתנועעת בחירק עם המ"ם נחה כמו י ד י ם, ר נ ל י ם
 10 ודומיהם וכלם באים לרביי שנים ותשרת הוי"ד עם החירק למשכו כאשר
 זכרנו ותהיה נחה במקום ה"א כנחי הלמד כמו ע ש י ת י ב נ י ת י
 ותפול מהמכתב ותכלוע בנה בעתידים כשהיא פ"א הפועל כמו א ש ב, י ש ב
 ודומיהן ותתחלף בוא"ו כמו בבנין נפעל שתאמר מן י ש ב, נ ו ש ב

88 להוראת . . . הדבר] ב חסר. 89 בעתידו ב לעתיד. לסימן . . .
 בעדו על הגליון. זכר] ב בזכר. 90 נקבה] ב נקבה. שאון] הושע י"ד.
 91 ותכלוע . . . כמו] ב חסר. 92 הסורים] קהלת ד' י"ד. ופעמים] ב
 ולפעמים. 93 בראש המלה] ב כמלה בראשה. 94 כמו] ב חסר. ולישראל]
 שמות י"ה א', ב מוסוף: אל הוא ודומיהם. 95 ג"כ] ב חסר. ויצעק
 העם] ב חסר. 96 ללחם] בראש מ"א נ"ה. 97 הוא] בראש כ"י י"ג. ממני]
 ב אמרי ממני. וכן] ב וכן ואמר. ישראל] שמות י"ד ג'. 98 אתו] רשום
 בין השורות. 99 לאנבר] ש"ב ג' ל', ב מוסוף: ודומיהם. 300 לסימן
 הנסתרים] ב ולסימן בנסתרים. 1 בעבר] ב לעבר. 2 התיז] ב ה"ז. 5
 המדבר] ב למדבר. 9 חסיר] ג"כ חסר. 10 ביו"ד נחה] ב חסר. בחירק] ב
 חסר. 12 כנחי הלמד] ב חסר. 14 שתאמר] ב ותאמר.

הַגְּלוּיָהּ, רַגְלֵיהָ, וְתִשְׂרַת בְּמִקּוֹם לְמִיד שֶׁבְּרֹאשׁ הַמְּלָחָה כְּמוֹ אֲרָצָה
כְּנַעַן שֶׁהוּא כְּמוֹ לְאָרֶץ כְּנַעַן וּפְעָמִים הִיא נֹסֶפֶת וְהוּא מְלַעֵל
בְּשִׁנָּהּ כְּמוֹ לֵילָה.

65 **אות הכ"ף.** הכ"ף תשרת כמו להדמות דבר לדבר כמו אשר
בגובה ארזים נבחרו וכן תשרת להשוות דבר לדבר כמו מי
כמוך כפרעה ותשרת בסוף המלה לכנויי המדבר לנכת בין זכר
בין נקבה בין לשון יהוד בין לשון רבים לזכר פקדן הכ"ף בקמץ אם
לא בהפסק ולנקבה הכ"ף נחה בין בהפסק בין שלא בהפסק, לרבים פקדום
ידיכם עם המים אחריהו ולרבות עם הנוץ פקדון ידיבן
(ידיהן).

75 **אות התי"ו.** התי"ו תשרת בשמות בראשם ובסופם כמו תפארת
אמת, שפת ודומיהן ותשרת להכרת הבניי בכנין התפעל ואם יודמן
עמה זיין או צדי מתחלפת בטי"ת כמו ומה נצטרק או בדלית
כמו הודמנתון ותשרת לסימן המדבר לנכת בין לזכר בין לנקבה
בין לרבים בין לרבות בין בעבר בין בעתיד, ליחיד עבר פקדת, לרבים
פקדתם, ליחידה פקדת, התאי"ו בשוא לרבות פקדתן עם
נוץ, ובעתיד ליחיד תפקודה, ליחידה תפקדי עם יוד, לרבים
תפקדו עם זאי"ו שורק, בסוף לרבות תפקודנה עם הנוץ והתי"א.
80 ותשרת ניב בעתיד לנקבה שלא לנכת כמו לזכר תפקודה ותפקודנה
ישאמרנו משרת גם לנסתרות כמו לנמצאות ותשרת תחת הה"א שהיא סימ'
לנקבה בשמו ובפעלים כשיבאו כסמיכות וכבר זכרנו זה באות הה"א, ותשרת
גם לסימן מדבר כעדו נקודה בחירק עם יוד נחה בפעלים כמו פעלת, ו
נסעלתי.

85 **אות הבית.** הבית תשרת במקום עם כמו הרק אך במשה
ותשרת כמו במקום בעבור כמו בזאת יכופר עון
ישראל ותשרת כמו מלת בקרב, כמצריים, ביהודה.

62 רגליהו ב ודומיהם, ותשרתו ב גם תשרת, המלה ב התיבה,
63 כנען בראשי מ"ה י"ו. 64 לילה ב הסר. 65 הכף ב הסר. כמו
ב במקום כמו להדמותו ב לדמות. 66 נכהו עמוס ב' ט', וכן ב הסר,
67 כפרעה בראשית ט"ד י"ח, לכנויי המדבר ב בכנויים במדבר. 70 ידיכם
ב בשמות ידיהם. 73 הכנין ב הסר. בכנין ב בנין. 74 מתחלפתו ב התיין
מתחלפת. בטי"ת ב מוסף: בהיותה במלת צדי. כמו ב מוסף: מלת נצטרק,
נצטרק בראשי מ"ד ט"ו. 74-75 או... הודמנתון ב במלת זיין מתחלפת
התיין לדלית כמו נודמן לו... מדומיהם. 75 הודמנתון דניאל ב' ט',
76 עברו ב הסר. 80 בעתיד ב ליחיד. 81 משרתו ב תשרת. 82
באותו ב במקום. 83 מדברו ב המדבר, כמו ב הסר. 84 ונפעלתו ב
נפעלתו. 85 במשהו במדבר י"ב ב'. 87 ישראלן גרסא נכונה בב יעקב
ישעיה כ"ז ט', מלתו ב הסר.

ובפעולים פקודים, שמורים, אבל כאשר יסמכו יחסרו המים
וישארו עם יו"ד נהה וההירק יהפך לצר, כיצד בשמות תאמר אנשי,
עבדי, בכנויים פוקדי, שומרי, ופעולים פקודי, שמורי
ותשמש ניכ המים לתוספת בשמות ופעולים ובכנויים ובמקור, בשמות
כמו מצנפת, משא, מרכבת ובכנויים כמו מדבר, מאבד,
ממאס, מתברך ופעולים כמו מדוכה, מעמד, ובמקור ולמסע
את המהנות ותשרת ניכ בכנויים בין בלשון רבים בין בלשון נסתר
בין בלשון נמצא, בלשון רבים נמצא" חכא עם כ"ף לפניו כמו ידיכס
[ובלשון] רבים נסתרים כמו ידיהס עם ה"א לפניו.

אות השי"ן. השי"ן תשרת במקום מלה אשר כמו בשנים הוא
בשה, שהוא כמו באשר גם, שלמה אהיה שהוא כמו אשר למה.
אות הה"א. הה"א תשרת לידיעה [כמו] הקטון, הגדול,
הגמה ודומיהם ותשרת לקריאה כמו הקהל הקה אחת כלומר
אתם [הקהל], הדור אתם כלומי אתם הדור גם
תשרת לתמה ולשאלה כמו החיות כל נקבה, השמע עם,
הכמהנים אם במצרים, הלא אצלת לי ברכה
וה"א התימי במלה לא יהפכנה לאמת על הרוכ כמו הלא את אשר
ישים י"י בפי רובם כן, גם תשרת הה"א, לתוספת להכרת בכנייני
כציווי מבנין נפעל ובמקור מבנין הפעיל ובבנין התפעל ובבנין הפעל בכל
הלקיחה אלא בעתידים שברוב יבא בלא ה"א, גם תשרת בסוף בשמו
ובפילים לסימן לשון נקבה בשמו כמו תפארה, חכמת לב ופעלים
פקדה, פוקדה, פקודה וכלם בסמיכות או בכנויים יתהפכו לתאי"ו.
גם תשרת עם הכנויים בכל דבור נסתר כמו פקדה, ידיהו, ידיהן

41 [כנויים] ב פעלים כינויים (גרסא נכונה). **42** [בכנויים] גרסא
נכונה כב ובינוניים. **43** [בכנויים] גרסא נכונה כב ובכינוניים. **44** ממאס
מתברך] ב מרומם מברך ודומיהם מהפעולים. מעמד] ב מוסף: ודומיהם.
45 [מהנות] במדבר י כ. **45-46** בין בלשון נסתר... [נמצא] ב בנסתרים
[וב]נמצאים. **45-46** בלשון... לפניה] ב כמו [סו]נאים ודומיהם ותשרת
גיכ בשמות עם כ"ף... כמו ידכס הנליהם ודומיהם. **48** מלת] ב הסר. **49**
בשר] בראש ו' ני. [נס] ב מוסף: הוא כשר. אהיה] שה"ש א' ו'. שהוא] ב
הסר. **50** [כמו] ב הסר. ונמצא רשום, על גליונו של כ"י ל'. **51** לקריאה]
ב במקום הקריאה. אהת] במדבר שיו שיו. **52** הקהל] כן נמצא בב. אתסו
ירמי' ב' ל"א. **53** נקבה] במדבר ל"א שיו. **54** אם במכצרים] ב הסר.
במכצרים] במדבר י"ג ו"ט, ברכה] בראש כ"ז ליו. **55** וה"א] ב והה"א.
במלה... לאמת] ב בתיבה לאמת הדבר, **56** בפיו במדבר כיכ ל"ה. כן...
בכניינים] ב ותשרת גיכ לתוספת להכרת הבניינים. **58** בשמות] ב הישמות.
59 חכמת לב] שמות ל"ה ל"ה, גרסא נכונה כב חכמה ובסמיכות תתחלף
לחיו ויאמר תפארת, חכמת לב (גיכ על הנליון). **61** ידיהו] ב הסר.

15 שישלימו הבית באותיות שוות ובתנועות שוות והשוא עם התנועה הבאה אחריו יקרא יחד והנה משקל אחד שהוא מרובע מארבעי הרזוי ומיתד וארבעה תנועות אחריו והוא המובחר שבמשקלים והנה אזכור התרוז שחברתי מזה המשקל בראש זה הקונטרס והוא התרוז: ב ע ז ר ת ך ע ל י ו ן ב י ד ך ר ו ם ח ב י ו ן ו והו פירושו ב ע ז הרי יחד והשוא נה אינו נחשב לכלום ר ת ך שתי תנועות ע ל י ו ן שתי תנועות אחרות הרי יחד וארבע תנועות. ויש מי שלא יעישה אלא יחד ושליש תנועות לכל הרוז ויש מי שישים השוא לכל שתי תנועות ויש מי שיתחיל בשתי התנועות קודם ואח"כ ישים השוא ויש מי שישים השוא ואח"כ השתי תנועות והמשקלים כבר זכרם בן עזרא במספר צחות שלו ואמר שהם י"ז במספר ועליהם אין להוסיף ואין לנרוע לפי דבריו.

25 פרק ששי בשמושי האותיות. דע כי לשון האדם נחלק לשלשה חלקים שם ומלה ופעל. המלה באה לשרת השם והפעל להפריד ביניהם ולהבחין הפועל מן הפעול כמו אם האמר ד א ו ב ן מ ל מ ד ש מ ע ו ן , לא ידענו מי המלמד ומי הלומד בלתי מלת א ת וכאשר תאמר א ת ש מ ע ו ן או ידענו כי שמעון הפעול וכן האותיות המשרתות אשר זכרנו אותם ישרתו בשם בפועל וכמלה לסימן הומנים ולסימן המדבר ולסימן הפועל ולסימן הפעול ולשאר הדברים כאשר נזכר אותם בע"ה. כבר זכרתי למעלה כי האותיות המשרתות הם אחד עשר וסימנם משה כתיב אלינו ועל סדר זה הסימן אפרט פירושו.

35 אות ה"ם. ה"ם תשרת בראש המלה במקום מן כמו ס א ר ן כ נ ע ן שהוא כמו מן ארץ כנען ותשרת במקום סימי הרבי בשמות וככנויים שלא במסוף, בשמות כמו א נ ש י ם , ו ע ב ד י ם ודומיהם. ככנויים כמו י פ ק ד ו ם , י ש מ ר ו ם , ככנוניים כמו פ ו ק ד י ם , ש ו מ ר י ם ,

15 שישלימו ב שישלמו. 18 התרוז ב הסר. 19 והו פירושו ב ופירושו. הרי ב זהו. 24 צחות צחות (ויניציאה ש"ו) קמ"א—קמ"ב. אולי יטעון פוען לאמר מה טעם להיות המשקלים כאשר אמרת והנה אעשה משקלים אין קץ להם כי אישים יחד אחר יחד ואוסף או אנרע מהם. אולי זה הפוען יקיץ משנת אולתו וילמד הכמת הערביים אז ידע בראיות נמורות למה נבחרו אילו השקלים ולא אחרים ותנח דעתו עליו. 27 המלה השונה הקדמה: והמלה היא תיבה שלא תורה על דבר נמצא ולא על זמן אולם היא מטעמת הדיבור ומחברם בין השם והפועל ובלעדה לא יהכרו חיבור שלם כי לא יוכר הפועל והפעול כמו אבנים שהקו מים כי יעקב בהר לו י"ה ודוסייהם עד שתחבר אל הפועל מלת את או אות הלמיד כלמד לסיחון מלך האמורי. 28 הפועל מן הפעול ב מי הוא הפועל. תאמר ב נאמר. 30 אז ב הסר הפעול ב הוא הפעול. אשר זכרנו ב שזכרנו. 32 כיו ב א"ך. זה הסימן ב סימן זה. 34 אפרט ב אפרט מה. 35 כמו ב הסר. 36 כנען בראשי מ"ה ו' ועוד. 38 ישמרו ב מוסף: ודומיהם וגם. בכנוניים ב וגם בכנוניים.

התנועות הם שלשה והם הפתח והחירק וההולם וכל האחרים מורכבים מאלה
כיצד הקמץ מורכב מפתח ומהולם ולכן תנועתו קו ונקודה. הקו בעבור הפתח
והנקודה ישלמטה בעבור ההולם וגם בקריאתו דומה לשניהם. הצר"י מורכב מן
90 הקמץ והחירק ולכן באו שתי נקודות אחת בעבור הקמץ ואחת בעבור החירק
וכן יתחלף זה עם זה הצרי עם החירק והחירק עם הצרי כיצד א ת ה
תו מ יך גו ר ל י הוא כמו תומך. ה נ נ י יו ס יף ל ה פ ל י א
כמו יוסף הרי שהצרי מתחלף בחירק והחירק בצרי כמו שיבא בנחי הפ"א
95 שהוא א ש ב, י ש ב שהיה משפטו בחירק. הסגול מורכב מן הצרי ומן
הפתח ולכן תנועתו שלש נקודות השנים של מעלה בעבור הצרי והאחד
ישלמטה בעבור הפתח וכבר בארנו שהפתח מתחלף עם הסגול. השורק מורכב
מן החירק ומן ההולם ולכן תנועתו באמצע להורות על שניהם וכשיבוא שלש
נקודות בחלופו תבא נקודה אחת בעבור השורק ואחת בעבור ההולם ואחת
200 בעבור החירק וכן ההולם מתחלף בשורק ושורק בהולם השורק כמו ל א
ת ע ב ו ר י מ ז ה י ש פ טו ה ס שמשפטם בהולם ומלעיל ונהפכו
להיות בשורק ומלדע. והשורק בהולם כמו מן א שו ב, י שו ב שמשפטם
בשורק האמר ממנו י שו ב בהולם י לך ו י שו ב ל ב י תו וכן
הרבה וכן החירק מתחלף בו כמו א ס ו ר י ס, ו א ס י ר י ס שמתחלפים
5 זה עם זה וכן ו י ש פ טו ב א ר נ שהוא כמו ו י ו ש פ טו. החטף קמץ
מורכב מן השוא והקמץ ומן השורק וכבר זכרנו שמתחלף בשוא וקמץ אבל
עם השורק מתחלף מאד. וכל נחי העי"ן שמשפטם בשורק כמו מן י קו ס,
י שו ב כשתוסיף עליהם הוא"ו יתהפכו לקמץ חטוף ו י ק ס, ו י ש ב,
ו י ס ר ולא יכתבו אלא הקמץ לבד ולא החטף כי ידוע שהוא חטוף וכן
מתחלפים זה עם זה בכל המלות כמו ו ל ק ר ב נ העצ"ם שמשפטו
10 בקמץ חטוף וכן בבנין הפעל ובבנין פועל מתחלפים זה עם זה הרבה. כלל
זה יהיה בידך כי לא תוכל להוציא שתי תנועות זה אחר זה מבלתי נח
ביניהם או נח נראה או נח נעלם והדגוש הוא בכלל נח נראה.

למעלה בסוף המלה שלא יתערב עם הנקודה הנקראת רביעי. 89 קו ונקודה
ב הא והנקודה. 92 אתה ב הסר. 93 נזול"י תהל' טיו ה. להפליא
ישע' ב"ש י"ד. 94 יוסף ב להפלא. 200 ושורק ב והשורק. השורק
ב ההולם בשורק. 1 מזה רות ב ה. הם שמות י"ח כ"ו. ומלעיל ב
ספר. 3 לביתו דברי כ' ה' ועוד. 14 בו כמו ב בשורק. 5 זה עם זה
ב זה בזה. בארון בראשית ג' כ"ו. 6 מן השוא והקמץ ב ששוא וקמץ.
ומן השורק ב ומשורק. בשוא וקמץ ב השוא והקמץ. 7-8 מן יקום
ישונו ב אקום. 9 ידוע ב ידוע הוא. 9-10 וכן מתחלפים ב ומתחלפים.
10 עם זה ב בזה. כמו ב כגון. העצ"ם נחמ' י"ג ל"א. 11 הפעל ב
נפעל. 14 שומרים ב שומר החרוזות. כמשקליו ב כמשקל. הבתים ב
התיבות.

- רצים ולא סמוכים בצרי. וכל שמות שהם במשקל פ ע ל כלם בסגול אלא מעטים כמספר כמה פעמים יבא הסגול תחת פתח והפתח תחת סגול וכבר נתבאר למעלה בסוף הפרק שלפנינו איך יבא הפתח תחת סגול, אבל הסגול תחת הפתח יקרה בעתיד מבנין הפעיל בנחי הלמיד שתאמר בעתיד א נ ל ה י נ ל ה ובחסרון ההיא א נ ל י נ ל בסגול תחת פתח וכן כלם בסגול כאשר באים בחסרון ההיא אם לא יהיו מאותיות אהייע. השמות שהן עלעיל כמו חרש ורקן ודומיהם הם בסגול וכאשר הם מלרע הם בצרי והובם הם שמות התאר או מן הבינוני כמו שומר וזכר והשם כמו הורב. הירק נגזר מלשון ויחרקו שן כי תנועתו דומה למי שהורק בשניו וכאשר יבא יויד אחריו הוא תנועה כבר הארכנו בפרק שלישי בהפרש שיש בין התנועה הגדולה לקטנה ואין צריך לשנותו יותר. אותיות בכלים המישימים בראש המלה כשיבא אחריהם יויד שהיא ראויה בשוא נע כמו יהודה. ישראלי ירושלים ודומיהן תשאר היויד נחה ואות בכלים הנקד כהירק תאמר ביהודה ויהודה. כיהודה. ליהודה. מיהודה וכן כלם. החלם התנועה גדולה מכל התנועות לכן קראוהו מלאפוס כלומי שתנועתו כפה מלא ונס הולם לשון שלמות הוא. על הרב תבא עם תנועת החלם אליף או ואיו נחה במכתב ואם לא יבואו במכתב יבואו אחד מהם במכתב לעולם אע"פ שלא יכתבו וההטף היא תנועתו הקטנה הנכנסת תחתיו כדברים המכילים התנועה הגדולה כמו דגש ושוא נח כאשר בארנו. שורק נגזר מלשון ישריקה שיפולאך בלעז כי כן תנועתו דומה לו והוא עם הואיו לעולם והוא תנועה גדולה וישימו השלש נקודות תחת השורק לתנועה קטנה כבר בארנו לפנינו בענין השורק וההטף קמין איזה מהם משרת ואיזה מהם תנועה יצטרך לשנותו.
- 64 בצרי] ב נקודים. 65 הסגול. . . פתח] ב חסר. והפתח] ב ופתח. 66 נתבאר] ב התבאר. סגולו] ב הסגול. 67 מבנין הפעיל] ב מפני אפעיל יפעיל. שתאמר] ב שנאמר. 69 השמות] ב והשמות. 72 הירק] היורה ראביע צהות קליד ע"ב (ויניציאה ש"ו): ונגזר כן מנורת ויחרקו שן. מאזני לשון הקדש ר"ב ע"א (ויניציאה ש"ו): הירק פירושו מן ויחרקו שן. שן איכה ב' ש"ו. שהורק] ב שהוא הורק. 73 תנועה] ב מוסיף: גדולה וכלא יויד הוא תנועה קטנה. 74 התנועה הגדולה] ב תנועה גדולה. צריך לשנותו] ב צורך להאריך בו. 75 בשוא] ב לשוא. 77 ליהודה] ב חסר. 78 וכן כלם] ב חסר. 81 תנועתו] ב התנועה. 83 שיפולאר] ב ציפולרי. sibilare. כי כן] ב חסר. לו] ב לוח. 85 בענין השורק] ב מהשורק. 86 יצטרך] נ"ב ואין צורך. 87 אמר . . . עורא] ב איך אביע זיל. עורא] היורה צהות קליד ע"א (ויניציאה ש"ו): וכאשר הפשתי דברי התנועות הנקראים שבעה מלאכים מצאתי המוסדים מהם הם שלשה הולם וחרק ופתח גדול והארבע הנשארים מורכבים מאלה. והנה תנועת ההולם למעלה על כן צורתו נקודה

המשמשין בראש המלה ואחריהן אחת מאותיות אע"ר ינקדו בכ"ל בקמץ ולא
בפתח כאשר יבואו בהוראת ה"א הידיעה. כל שמות התאר שהם לקמץ כגון
צדיק, נמל, חמור פתחים באות ראשונה מפני הדגש ואחריהן קמוצין כפני
הנה נעלם כאשר אמרנו בשמות ששה דברים מכפלים הקמץ ויבא פתח תחתיו
והם מיוסדים על הכללים שזכרנו ואלו הם, הדגש, והשווא נח, והניי, והרץ,
ומפ"ק וי"ד, ועיין או הי"ת באמצע המלה. הדגש והשווא כבר התבאר בפנינו.
הניי כיצד כגון פקדני שמרני ודומיהן האות שלפני הניי פתוחין אם לא
יבא בהפסק אתנה או סוף פסוק. הרץ כיצד כגון מקנת כספו שמקנת רץ
אחרי כספו הנייין של מקנת פתחה אף נחלת שפרה עלי וכן עזי
וזמרת יה, מפיק יי"ד כיצד אזני, ידי, רנלי הם ודומיהם פתחים לפני
המפיק יי"ד [אם לא יבואו] בהפסק וכן אדני שהוא לשון חול פתוח וכשהוא לשון
קדש קמוץ. עיין או הי"ת באמצע המלה כיצד נחל, נעל, מעל כלן פתוחין כשהן
בלעיל וכן צמה, בצע וחביריהם פתוחין כי היו בתהלה ראויים בסגול על
משקל נפן, כרם ודומיהם שהם בסגול (וכשיבא) ומפני אות אהה"ע נפתחו
וכן ויאמר שמשפטו בסגול וכשיבא במקום הפסק יהפך לפתח הסגול וכן
וילך תאמר סמנו במקום הפסק וילך בפתח. בשמות שהם על משקל פעל
כמו נפן, כרם, עבד, כסף בכלם יהפך האות הראשונה שהיתה בסגול
לקמץ במקום הפסק אתנה או סוף פסוק שתאמר נפן, כרם, עבד, כסף
וכן כלם אלא מעטים יצאו מן הכלל.

פרק רביעי בבאור שאר התנועות. הצרי נקרא קמץ קטן והסגול
נקרא פתח קטן, והצרי דומה לקמץ שלא יבא אחריו דגש ויבא אחריו נח
נעלם וכן הסגול דומה לפתח שיבא אחריו דגש ונה נראה כמו הפתח, וכן
השווא שאחרי הסגול נח אלא אם יבא עם מאריך כאשר זכרנו הרץ מוליד
נח נעלם בזאת התנועה הפך מן הקמץ המכטלו כיצד מקנה ה ש ד ה
שהוא רץ נקודה הנייין בצרי ה ש ד ה שאינו רץ נקודה הדלי"ת בסגול.
כל א ל ב ג א ת שהם בלתי הטעם כשהם סמוכים נקודים בסגול וכשהם

38 אע"ר ב הסר. בכ"ל ב הסר. 39 כנון ב כמו. 40 צדיק
... חמור נ"ג בב ציד, נמל, המר. 41 נעלם ב הנעלם. 44 כיצד ב
הסר. פתוחין ב פתוחה. 45 כיצד ב הסר. כספו בראש י"ו כינ. 46
עליו תהלי טיו וי. 47 ייין שמות טיו ב. כיצד ב כמו. ודומיהם ב וכל
דומיהם. 48 לשון חול ב חול הוא. 50 וחביריהם ב ודומיהם. בתהלה
ב הסר. 51 נפן כרם ב הסר. אהה"ע ב העה"א או אעה"ה או אהה"ע
שתאמר. 52 לפתח הסגול ב הסגול לפתח. 53 וילך בראש כ"ד ס"א
ועוד. תאמר סמנו ב שמשפטו בסגול. 54-55 בכלם. . . כספו ב הסר.
58 והצרי ב כי הצרי. 59 וכן ב מוסיף: השוא שאחר הצרי הוא כמו
הפתח הוא נע כמו הפתח. (על נליונו של כ"י ל: הצרי הוא נע כמו הפתח
והשווא שאחרי הסגול). 60 השוא שאחרי ב והשווא שאחר. 61 בזאת
נ"ג בב בהיות. הישרה בראש מ"ש ל"ב. 63 אל כן אתו ב אלה. שהם ב שהן.

ואם יבא עם השוא נעיא נוטה לפתח רחב, משפט הנעיא להרהיב התנועה ולכן נקרא מאריך וכשיבא עם שוא שלפני אות אהה"ע יאריך יותר בתנועת השוא להקרא בתנועת האות של אהה"ע וכן אם המאריך עם השוא שלפני היו"ד בכל תנועה שהיתה השוא נרחב יותר להקרא כמו החירק וכשיבא בשוא שלפני שאר האותיות נרחב להקרא כמו הפתח כאשר זכרנו וכן אות שהיתה ראויה להקרא בקמץ חטף אם יבא הנעיא עם הקמץ אז נקראהו בקמץ רחב ולא חטוף כי המאריך מרהיב אותו וכן אם יבא המאריך עם אחת מן התנועות הקטנות כמו הפתח והסגול והחירק בלא יו"ד וישלוש נקודות ויבא אחריהם שוא יתנועע השוא ויקרא שוא נע בעבור המאריך שלפניו.

פרק שלישי בבאור הקמץ והפתח. דע כי הקמץ הוא אסיפה וקבוץ ופתח מלשון פתיחה כי כן תנועתם. הפתח פתוח עם נח נראה והקמץ מקובץ עם נח נעלם. הקמץ הוא התנועה גדולה והפתח תנועה קטנה כי מפני שיבא אחר הקמץ נח נעלם התנועה מתארכת יותר וכן כל שאר התנועות הגדולות כן. אחר התנועה הגדולה לא יבא דגש ולא שוא נח כי הם מקצרים את התנועה ולכן באים הדגש והשוא נח אחרי התנועה הקטנה, כאשר תבא המלה בטעם מלעיל כמו למה, רוני אלה ודומיהם אע"פ שהם תנועות גדולות יבא דגש אחריהן, הרי יש אחר התנועה נח נעלם לפני הדגש כאשר תבא המלה לעיל, כל מלה שאחריה נח נראה כגון פקד, שמר ודומיהם האות הראשונה קמוצה כי אחריה נח נעלם והשנייה פתוחה כי אחריה נח נראה אך כאשר תבוא המלה באתנה או בסוף פסוק שאדם מאריך התנועות ויש אחריהן נח נעלם קודם הנח הנראה יהיה כולו קמץ [וכן] השמות העומדים בפני עצמן ולא ירצו אחרי מלה אחרת כולן קמוצים בסוף המלה ואפילו אם יבא אחריהן נח נראה כשכתב אחרי המלה א' או ה' נחה כמו קדא, בנה, עשה כלם קמוצים וכן אזניו, ידיה הם ודומיהם כלם קמוצים שהרי אחריהן נח נעלם. לעולם היא הידיעה פתוחה עם דגש אחריה כמו הגדול הנכור אבל באותיות אהה"ע שאין מקבלין דגשות היא הידיעה הבאה לפניהם קמוצה אבל היא התעמה היא נקודה בהטף פתח [כגון] השימע עם, או הנסה ואם יבא אחרי הה"א דגש או שוא נע פתוחים כמו הבמהנים, הייטב בעיני י"י וכן אם יבא אחריה אות מאותיות אהה"ע פתוחה, כל בי"ת ולמיד וכ"ף סימן בכל

11 אם ב הסר. **12** שהיתה ב שיהיה, נרחב ב נרחיב. החירק ב חירק. **16** ושלוש ב והשלוש. **19** ופתח ב והפתח, תנועתם ב תנועת. **21-22** הגדולות כן ב כן היינו התנועות גדולות. **22** נח ב הסר. **23** אחרי ב אהר, **24** יבא ב ויבא. **26** נראה ב הסר. האות ב הסר. **27-28** כאשר תנוה ב כשתנוה. **28** המלה ב התיבה. שאדם ב שהאדם. **29** הנראה ב נראה. **31-32** כלם... הם ב הסר. **33** הנכור דבר' י' י"ו ועוד, אבל ב אמנם. **34** שאין ב שאינם. **35** כגון על הגליון. ב כמו, עם דבר' ד' ל"ג. הנסה שם שם ל"ד. **36** נע ב הסר. הבמהנים במדב' יג י"ט. י"י ויקרא י' י"ט.

- בהחילת החיבה ואחריה אחת מאותיות בומ"ף או משאר [אותיות] בשוא תנקד הוא"ז
שורק ואותו השורק אינו משרת אלא תנועה כי לא יבא אחר המשרת שוא
נה כיצד ומראה כבוד י"י שאחרי השורק תנועה הרי השורק משרת
נראה ושמע שאחרי השורק שוא הרי השורק תנועה דומה למה שאמרו
חכמי ז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות איש. ההטף פתח וההטף סגול
לא מצאנו אלא תחת אותיות אחה"ע ויבא במקום שוא וזה בעבור שאותיות
אחה"ע מתחברות ומרחיבות את עצמן אשר לפניהם ולעולם לא יבא אחריהם
דגש ולא שוא אחר שהשוא מלשון שוה כלומי שהאות שוה ואין בה תנועה
מיוחדת רק יש שוא שמתנועע עם התנועה הבאה אחריו לשרתה כמו ש"ן
של שמע וזה נקרא שוא נע ויש שאינו מתנועע כמו העי"ן של שמע
וזה נקרא שוא נח. זה הכלל לעולם לא יתחילו העברים המלה בשו"א נח ולא
ישלימוהו בשוא נע אלא בשוא נח ובאמצע המלה כשיתחברו שני שו"אין
יהיה הראשון נח והשני נע כמו ישמעון, ילמדון ודומיהן. לעולם לא
יתחברו שני שו"אין כמו יפת אלהי ליפת לעולם לא יבא דגש אחר
השוא נע וגם לא יבא אחר שוא נח לא נה נראה ולא נח נסתר. ומלת שתיים
שהיא באה (באה) בדגש אחר שוא נע יש קורין אותן אישתיים עם אל"ף
בראשה כדי שיהיה שוא נח ולא יקראו דגש אחר השוא נע. מהו השוא נח
נעלם שאמרו יקרה באותיות אה"ו כאשר יבא בלתי תנועה לא ירנישו כישאר
אותיות לרוב קלותם ולכן נקראת אותה האות נח נעלם והנה נראה הוא כישאר
האותיות הו"ן סאותיות אה"י שאע"פ שתבוא האות בלתי תנועה ובלתי שוא
נע נכרת האות ונקראה לכן נקראת נח נראה. אחר השוא נח יתכן לבא דגש
קל אבל לא דגש כבד, כי ימצא דגש קל ודגש כבד, הקל כמו הדגש שבמלת
בתיים והכבד כמו שבמלת הבתות. השוא נע ישתנה תנועתו לפי האותיות
הבאות אחריו כיצד באותיות אחה"ע ישתנה תנועת השוא שלפניהם כמו התנועה
שבאות אחה"ע, ובאות היו"ד שהשוא שלפניה נוסה לחירק באיזה תנועה שתבוא
בו היו"ד, וכישאר האותיות הבאות אחרי השו"א הוא נוסה לפתח הטף.
- 83 משאר] ב מוסף: אותיות (גי' על הגליון). 84 שורק] גרסא נכונה בב
כשורק. 85 י"י] שמות כ"ד י"י. שאחרי] ב שאחר. 87 איש] פרקי אבות ב' ה'.
88 מצאנו] ב נמצאו. אחה"ע] השוה הקדמה: אמנם ההטף פתח והטף סגול
לא ימצאו רק תחת אותיות אחע"ה. 89 את עצמן אשר] ב מעצמן
מאשר. 89-90 יבא . . . אחר] ב יבואו במקום שוא פי' שלא יבא
אחריהם לא שוא ולא דגש מאחר. 90 שהאות] ב על הגליון: שהתיבה.
93 המלה] ב על הגליון: התיבה. 95 ילמדון] ב ישמרון. 96 שו"אין
ב מוסף: נעים אבל בסוף המלה יתכן לבא שני שו"אין נעים (על גליונו של
ל: נחים) יהד. ליפת] בראש; ט' כ"ו. 97 שוא] ב השוא. 98 באה]
ב חסר. 99 יקראו דגש] ב יקרא הדגש. 4 כי . . . הקל] ב חסר.
הקל] ב הקל הוא. 5 הבתות] ישע"י ז"ש. 6 שלפניהם] ב אשר לפניהם. 7
אחה"ע] ב העא"ח או אחה"ע שתאמר. 8 הבאות] ב חסר.

מהם ארבע אותיות שהם קלים מאד ונקראים אותיות הגנוח זינוח כמלה להמשיך התנועות והם אותיות אהוי אבל הה"א נחה בסוף המלה ולא באמצע כאו"י. סימן הכבדות שלא ישרתו כלל גזיע צדיק המ"ר ס"ף סימן אחר קיש צ"ה גזיע ספרי"ה אחד עשר הם הקלות ואחד עשר הם הכבדות.

65

פרק שני בביאור התנועות. לכל אחד מכתב אותיות אשר זכרנו יש עשר תנועות משונות זו מזו חמש מהם קטנות וחמש מהם גדולות. אלה שמות התנועות, הראשונה גדולה והשניה קטנה ממנה, קמין ופתח צרי, וסגל הירק עם יי"ה, וחירק בלא יי"ה, חולם, וקמץ הסף, שורק, ושליש נקודות. לשון תנועה הוא מלשון נע ונד כי הקול בלי תנועה הוא קול פשוט ואחר שינוע באהת מהתנועות או יהיה הקול מתנועע וסבת התנועות עקימת פה או שפה או לשון ולכן נקראו סימני המניעים תנועות. לתנועות האלו יש להם משרתים שהם מחזקים התנועות ועוזרים אותם והם השוא, והחטף פתח, והטף סגול, לפעמים ישרת גם השורק בתחלת המלה וגם החטף קמץ אפי' באמצע המלה כשלא יהיה אחריו דגש ולא שוא נה. החטף קמץ שהוא משרת כיצד בחטף קמץ שחתת ה"א כא ה"י וכן במלת קסמי שהסמ"ך בחטף קמץ וכן החיית הדשים שהוא בחטף קמץ ואין אחריו דגש ולא שוא נה, כל אלו ודומיהם הם משרתים והם תחת שוא אבל החטף קמץ שתחת רי"ש רני ושמחי אינה משרת כי יבא אחריו דגש וכן שמרה זכרה ודומיהן שבא אחריו שוא נח אינו במקום משרת אלא במקום תנועה. השורק בתחלת המלה כיצד הוא משרת כשבא אחריו אחת מאותיות השפה שהם בומיף ויבא עמה תנועה ועם וא"י נוספת בתחילת המלה תנקד הוא"ו בשורק ואותו השורק מפני שהיתה ראויה להנקד הוא"י בשוא לולי אות בומיף שאחריו. אבל כאשר תבא הוא"ו

70

61 הנוח] השוה הקדמה: נמצא עתה כלל האותיות כיב האליף וההי והו"ו והי"ו"ד הם אותיות הגוה והיסוד. כמלה] ב מוסיף: ס"א כתיבה. 62 נחה] ב באה. המלה] ב מוסיף: או התיבה. 63 סף] אינו יודע למי. 64 ספרד] סימנו של ר' שלמה בן גבירול. אהד] ב אהת. ואהד] ב ואהת. 66 עשר תנועות] השוה ס' זכרון (הוצ' באכר) צד 17: בעשר תנועות. הדע כי הם חמש גדולות וחמש קטנות. ועיין למרות זה מה שכתב בעל ספר הקדמה: וכל קול שזכרנו יוכל אדם להשמיע בזי תנועות. 69 ונד] בראש' ד' י"ב. והשוה הקדמה: לכן קראו תנועות כי הם סבות התנועות האות והן מניעין אותה ובלעדם לא יתנועע והבן זה מאד עמוק. 70 עקימת] השוה הקדמה: סבת התנועות עקימות פיו ושפתיו. 71 ולכן] ב ולכן. משרתים] השוה הקדמה: ואינה בעצמה תנועה רק היא משרת את התנועות. 74 כשלא יהיה] ב שלא בא. 75 כאהלין] שה"ש א' ה'. קסמי] שיא כ"ה ה'. 77 ושמתין] זכר"י ב' י"ד. אינה] ב אינו. 78 שמרה] דה"י א' כ"ט י"ח (השוה כתובים הוצ' נינצבורג. לנגדון תרפ"ו). זכרה] נה"י ה' י"ט ועוד (השוה כתובים הוצ' נינצבורג בהערות). 79 בתחלת המלה] ב הסר. 81 הישורק] ב מוסיף: משרת.

75

נח אינו במקום משרת אלא במקום תנועה. השורק בתחלת המלה כיצד הוא משרת כשבא אחריו אחת מאותיות השפה שהם בומיף ויבא עמה תנועה ועם וא"י נוספת בתחילת המלה תנקד הוא"ו בשורק ואותו השורק מפני שהיתה ראויה להנקד הוא"י בשוא לולי אות בומיף שאחריו. אבל כאשר תבא הוא"ו

80

61 הנוח] השוה הקדמה: נמצא עתה כלל האותיות כיב האליף וההי והו"ו והי"ו"ד הם אותיות הגוה והיסוד. כמלה] ב מוסיף: ס"א כתיבה. 62 נחה] ב באה. המלה] ב מוסיף: או התיבה. 63 סף] אינו יודע למי. 64 ספרד] סימנו של ר' שלמה בן גבירול. אהד] ב אהת. ואהד] ב ואהת. 66 עשר תנועות] השוה ס' זכרון (הוצ' באכר) צד 17: בעשר תנועות. הדע כי הם חמש גדולות וחמש קטנות. ועיין למרות זה מה שכתב בעל ספר הקדמה: וכל קול שזכרנו יוכל אדם להשמיע בזי תנועות. 69 ונד] בראש' ד' י"ב. והשוה הקדמה: לכן קראו תנועות כי הם סבות התנועות האות והן מניעין אותה ובלעדם לא יתנועע והבן זה מאד עמוק. 70 עקימת] השוה הקדמה: סבת התנועות עקימות פיו ושפתיו. 71 ולכן] ב ולכן. משרתים] השוה הקדמה: ואינה בעצמה תנועה רק היא משרת את התנועות. 74 כשלא יהיה] ב שלא בא. 75 כאהלין] שה"ש א' ה'. קסמי] שיא כ"ה ה'. 77 ושמתין] זכר"י ב' י"ד. אינה] ב אינו. 78 שמרה] דה"י א' כ"ט י"ח (השוה כתובים הוצ' נינצבורג. לנגדון תרפ"ו). זכרה] נה"י ה' י"ט ועוד (השוה כתובים הוצ' נינצבורג בהערות). 79 בתחלת המלה] ב הסר. 81 הישורק] ב מוסיף: משרת.

- 40 וסימן להם ניכין, והקוף והגמיל ככדים והכיף והיוד קלים והיוד יותר קלה. **בשון** יוחתכו בו חמשה קולות ושמותם דלית טיית גויין למיד תיין סימן להם דמלגית והדלית והטיית ככדים והאהרים קלים.
- 45 **בשנים** יוחתכו בו חמשה קולות אהרים ושמותם זייין סמך שיין רייש צדי וסימן להם זשיין וכלם ככדים והשיין פחות מכלם והרייש יותר מכלם. **בשפתים** יוחתכו בהם ארבעה קולות ושמותם ביית ואין מים פיא וסימן להם כומיף, והמים והביית והואין קלים אך הואין יותר קלה.
- הנה שזכרנו שנים ועשרים קולות שבהם נשלם כל דבור האדם איש איש ללשונו והעברים יקראו להם אלה אותיות כלומי סימנים הושמו לקולות והוא מלשון ונתן אליך אות או סופת.
- 50 **חמש** אותיות אחרות כמו הכיף פשוטה והמים סתומה והגויין והפיא והצדי הפשוטות אלה לא יבואו אלא בסוף המלה. **יש** אומרי כי אלו החמש אותיות באו להשלים מניין המאות כמו שיש בשאר האותיות האחדים והעשרות עד תשעה שהוא תשלום החשבון כיצד מאלף עד הטיית אהרים ומהיוד עד הצדי עשרות ומהקוף עד התיין מאות ואינם אלא ארבע מאות לכן באו הכיף פשוטה והמים סתומה והגויין והפיא והצדי פשוטות להשלים עד תשע מאות.
- 55 מה בין האותיות הכבדות לקלות אשר זכרנו אותם כי הקלות באים לשרש ולשמוש במלה אבל הכבדות לא ישמשו כלל אלא שהם שרש במלה לבד מפני כבדותם. סימן האותיות הקלות המשרתות משיה כתיב אלינו וסימן אהר אהכניה משלי ביו. ויש מהם שלא ישרתו אלא כראש המלה סימן להם אלביש ויש מהם שישרתו בין כראש בין בסוף וסימן להם תבין היו"ם ויש
- 60

43 אהרים ב הסר. 47 שזכרנו ב זכרנו שנים ועשרים ב עשרים ושנים. 48 אלה ב הסר. 49 מלשון השוה הקדמה: וביאור אות מלשון אות ומנפת ר"ל סימן ידוע הושם במכתב להורות על קול וקול המהותך. מנפת דברים י"ג ב. 50 חמש השוה הקדמה: ראיתי לדבר על אותיות דם ון פן מדוע הושמו באותיות כי נראה שהם בלי צורך ואומר כי נכון בעיני שעיקר הכוונה לא היתה רק להיות תועלת וסימן לטלאכת החשבון כי האותיות כולן עם דם ון פן הם כיו במספר: חלקם לגי חלקים לאחדים ולעשרות ולמאות יגיע ש' אותיות לכל חלק א ב ג ד ה ו ז ח ט כלל החשבון האחדים י כ ל מ נ ס ע פ צ כלל השבון העשרות ק ר ש ת דם ון פן חלק כלל השבון המאות (ועיין החלק הלועזי). 51 הפשוטות אלה ב פשוטות. 52 באון ב באות. 54 באון ב מוסיף: אשר זכרנו אותם מהכפולות. 56 זכרנו אותם ב זכרנום. כיו ב לקלות. 57-58 הכבדות ... לבדו ב אבל הישרשיות לבד הם הכבדות ולא ישמשו כלל התיבה. 58 אלינו סימנו של ר' משה קסחי (עיין הרכבי, זכרון לראשונים קסחי). 59 כיו סימנו של ר' יוסף קסחי (עיין בספר הנ"ל שם). המלה ב התיבה (על הנליון: ס"א המלה). 60 אלבשו סימנו של ר' יוסף קסחי. היום סימנו של ר' יוסף קסחי.

25 אִשָּׁל הַעוֹר לְהַחֵל וּלְכַלּוֹת יִהְיוּ לְרִצּוֹן אִמְרֵי פִי וְהַגִּיּוֹן לְבִי לִפְנֵיךְ יְיָ צוּרִי וְנוֹאֲלִי.

אמר המלך ברוך השם אשר יצר את האדם בחכמה וברא לו לב להבין ואזנים לשמוע ועיניים לראות וכלי הדיבור והנשימה והשליש עליהם הלב בעור הנשמה אע"פ שכלי הדיבור והנשימה הם כרוכ בעלי חיים לא נפח השם באפיו נשמת חיים להיות לכה המדבר כמו באדם. וכה הדיבור נטוע בלב. כיצד הלב חושב הדיבור ומצייר אותו כמות ואח"כ יוציא הדיבור אל הריאה בדרך הסמפון והיא אשר נעשית כספוג מתנפחת מהמימות הלב ומן האויר ששואבת דרך הקנה אליה אחר שמתנפחת הריאה מרוח קר וחס ונפח את הקנה והקנה נעשה בעל פנימות כחוצרות כדי שישמע ממנו קולות משונות זו מזו והקנה מחתך הקול בו וכשאר הכלים כאשר צייר הלב כמות.

35 הקנה לבדו יוחתכו בו ארבעה קולות ואלה שמותם. האליף והחית וההיא והעיין סימן להם אהה"ע. כיצד הוא שנוי הקולות בכלי אהה האליף היא סמוכה לריאה וקלה ביותר וההיא למעלה ממנה והעיין על פי הקנה והיא יותר כבדה. בהך יוחתכו בו ארבעה קולות אחרים ושמותם נימ"ל יו"ד כ"ף קו"ף

25 ולכלות] ב ולנמור. 25-26 והגיון . . . ונואל] ב הסר.
 26 ונואל] תה"י יש ט"ו. 28-30 וכלי . . . באדם] השוה הקדמה: ישתוו קצת בעלי חיים בבהמות היות ועופות עוד נפח השם במין האדם לבדו נשמת רוח חיים באפיו למען תהיה בו רוח ממלל ר"ל כה המדבר והכה הזה עיקר נפשו ר"ל מחשבות לבו וסופו בכלי הדיבור . . . וזה הבה והחתוך צריך דעת וחכמה ובלעדם לא תמצא. ושאר בעלי חיים אף על פי שנבראו להם כלי הדיבור לא רצה השם שתהיה בהם רוח ממללא כי לא נפח נשמת חיים באפיהם לבלתי הצטרכם אליה לתקון עניניהם. 29-30 לא . . . באפיו] ב מ"מ לא נפח (ני"ג) באפיהם. 30 באדם] ב אלא באדם. וכה הדיבור] השוה הקדמה: נמצא עתה כי תהלת הדיבור במחשבת הלב ומה שהלב הושב יוצא לריאה דרך הסמפון . . . ועתה אתחיל ואומר כי ברא השם לכל נפש הייה ריאה ספוגית להוציא מן הנוף הרוח החם וישאפו האויר הקר דרך הגרון בלי כוונה . . . עוד ברא להם השם גרון בעל פנימות דומות לטבעות ובריא קשה במישושו להשמיע קול וצעקה ושלא יסתם כמו הוושט כי אז ימות ביה בלי ספק להעדר הנשימה והקול הזה ידמה לקול שופר והצוצרות ופעמון. 32 הסמפון] ב הסמפונות. והיא . . . נעשית] ב אשר היא נעשה. 33 מרוח] ב אויר. אתו] ב הסר. 34 שישמע] ב שישמעו. 36 הקנה] ב בקנה. השוה הקדמה: כי אם יכריה גרונו לבד ויפתחנו ישמע ממנו הקולות משונות פעם א"ה ופע' היא פעם ע"א מבלי שאר עזרת שאר כלי הדיבור והתחונה שבכולן א"ה והיא סמוכה לריאה ואיננה צריכה לכלי אחר רק עזר מעט מהגרון ועליה היא ועליונה ע"א והוא בראש הגרון ולכל אחת מאלה הושם במכתב להורות עליה ואלו הם אחעיה בגרון. 36-37 האליף . . . והעיין] ב אליף היית היא עיין. 38 ממנה] ב מוסף: והחית למעלה ממנה (ני"כ על דליון). 39 ושמוחם] ב הסר.

מבוא הדקדוק

לבהין תלמידים	אחבר גליון	בדרך רום הביון	בעזרתך עליון
כאישים ותמידים	ותרצה מפעלי	ותכין את מליי	נשא אורך עלי
וכיתו וילדים	ולעולם לא יכאב	כאברהם האב	יהי מורי יואב
בניהם לומדים	ותראנה עיניו	תעודה את פניו	מאד למד בניו
עניים ומרודים	יודע איתנך	לרחם את בניך	נהלה את פניך
קננו לעבדים	בנה בית אריאל	לכל עם ישראל	שלח נא הנואל

5 שאל דרך דקדוק יכוא | אראה אליו את המבוא | לומר זה הדרך לכו
בו | לא לגור אך ללקוט ניבו
אלהי נא עמוד לימין | להושיע עבדך בנימן | ושיתהו בצד ימין |
לגורלו לקץ הימין.

10 כוונתי בהכורי זה לבאר בו כללים קצרים מן הדקדוק והנקוד על פי אשר תשיג יד מהשבתי כדי שיהיו פתח למתחיל [במלאכת] הדקדוק ואני מאשר היו כל ימי מפורזים ומפורדים אנה ואנה עיינתי בכמה ספרים מן המדקקים ושמרתיו מהם כללים והשיבותים אל לבי כי הספרים לא היו נמצאים אתי בכל עת ומפני שהשכחה מצויה ולמען יתלמדו בו הנערים השבתי לכתוב אותם על ספר ואפע"ם שאני מכיר חסרוני שדעתי קצרה מהבין לשון הדקדוק כל שכן להכיר בו ספר מדעתי, לא עשיתי זה אלא בעבורי ובעבור אהי הלומדים אתי ואין ראוי לאדם להאשימני על זה ושיהשבותו לי מצה כי עכ"פ יקבל תועלת מזה מי שמתחיל בדקדוק וידוע כי הדקדוק מבוא גדול בהבנת ספרי המקרא ובהבנת כל הספרים שירצה ללמוד ולכן קראתי לספר הזה מבוא הדקדוק כדי שיהיה מבוא לשאר ספרי הדקדוק הארוכים, והדרך אשר אני אוהו בו שאני אבאר קודם חתוך הקול ומוצא האותיות ואח"כ בתנועות ואח"כ אדבר בשם ובמלה ובפועל בדרך קצרה שלא יקוץ המעיין בו ואחלק אותו לפרקים וכל פרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו נוהים להתלמד ומהשם

- 2 נשא [עין תהלי די ז': נסה עלינו אור פניך. ותרצה] ב וירצו.
4 תעודה ב העירה, השהו ישעי' ח' ט"ו. 7 דקדוק ב הדקדוק. אתו ב חסר. 10 הימין השהו דניאל י"ב י"ג. 11 בחבורין ב בהבור. והנקוד ב מוסיף: והנקודות. 12 למתחיל ב למשכיל המתחיל. במלאכתו כן נמצא בכ. 16 ואפע"ם ב ואפע"ם. 18 ושיהשבותו ב ושיהשבו. מצה ב חסר. 19 גדול ב חסר. 21 הדקדוק ב בדקדוק. מבוא ב מוסיף: בהבנת ספרי המקרא. אשר אני ב שאני. 22 הקול ב חסר. 23 ובמלה ובפועל ב והמלה והפועל. 24 אחלק אותו ב אחלקהו.

ס' מבוא הדקדוק

לר' בנימן

באור על ס' פתח דברי

לר' מאיר ביד שלמה ביד דוד

הוציאם לאור

דוד שמואל לאווינגר

מורה בכית מדרש הרבנים אשר בכודאפעשט

כודאפעשט, תרצ"א.

A BUDAPESTI FERENCZ JÓZSEF
ORSZÁGOS

RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE

AZ 1930/31. TANÉVRŐL.

Budapest, 1931.

Könyvtár - ZSE

VÁC, 1931.
NYOMATOTT KOHN MÓR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

Intézetünk az 1930/31 iskolai évben.

Dr. Blau Lajos igazgató 70. születés napját 1931. április hó 29-én ünnepelte a tanári kar és a tanuló ifjuság. A tanári kar nevében Dr. Hoffer Ármin köszöntötte a nagyhírű tudóst, a tanári testület és ifjuság atyai jó barátját. Megköszönte neki mindazt, amit félszázados munkásságával az intézetért tett. Kiváló két elődjének, Bloch Mózesnek és Dr. Bacher Vilmosnak érdemekben méltó utódjaként növelte azt a megbecsülést, amelyet az egész világon a mi alma materünknek megszereztek. A zsidó tudományok művelői az előző évben ismerték el vezérüknek Dr. Blau Lajost, amikor a bresloui szeminárium 75 éves jubileuma alkalmából összegyűltek és a közös tudományos munka megszervezésére alakult értekezleten őt választották meg elnöküknek. Mi nemcsak a világhírű tudóst tiszteljük benne, hanem szeretettel és ragaszkodással vagyunk iránta azért az atyai gondoskodásért is, amellyel mindenkor örömeinkben és bánatunkban részt vesz, tanácsaival minden ügyünkben támogat bennünket. Szívünkben mély hálával kérjük a Mindenhatót, hogy még sokáig tartsa meg őt szerető családjának és nekünk, akiket szintén mindig az ő családjai tagjainak tekintett. A hallgatók nevében Dr. Klein József, a Goldziher Ignác Theológiai Egyesület elnöke fejezte ki a tisztelet és hála érzelmeit, amellyel a nagy mester iránt a hallgatóság viseltetik; Grosz József, a Bacher Vilmos önképzőkör elnöke, a tanulók jó kívánságait tolmácsolta. Dr. Blau Lajos meghatóan köszönte meg a tanárok és ifjuság részéről feléje áradó szeretetet.

A vezérlőbizottság május 22-én megtartott diszülésén ünnepelte az igazgatót. A diszülésen megjelent Dr. Petri

Pál kultuszállamtitkár és Dr. Gerlóczi Károly min. tan. a kultuszminiszterium, Dr. Gábor Gyula korm. főtanácsos az Orsz. Iroda és Dr. Szemere Samu igazgató a Tanítóképző Igazgatótanácsának képviselőjében, ott voltak a vezérlőbizottság budapesti tagjai majdnem teljes számban. Székely Ferenc udv. tan. a vezérlőbizottság elnöke megnyitó beszédében rámutatott azokra az érdemekre, amelyeket Dr. Blau Lajos több mint félszázadon át az intézet körül szerzett. Dr. Hevesi Simon vezető főrabbi lelkes beszédben ismertette a kiváló és sokoldalú tudományos munkásságot, amellyel Dr. Blau hirt és dicsőséget szerzett a magyar zsidó theologiai főiskolának. Dr. Petri Pál államtitkár öngyméltósága a kiváló tudóst és a nagy nevelőt egyformán ünnepli Dr. Blau Lajosban; a miniszter is a legjobb kívánságait fejezi ki az ünnepeltnek. Dr. Blau Lajos meghatottan köszönte meg az ünneplést.

Dr. Fischer Gyula pesti főrabbi 70-ik születése napját (március 15.) lelkes üdvözlőirattal ünnepelte a tanári kar és a hallgatóság. Dr. Fischer Gyula egyike intézetünk legrégebb és legkiválóbb neveltjeinek, mint győri, prágai és 26 év óta mint pesti főrabbi puritán jellemével, tudományszeretetével, kiváló szónoki működésével mindenkor tiszteletet és megbecsülést szerzett önmagának és disze volt az alma maternek. 1913. óta tanára intézetünknek. Az ifjuság szeretete, tanártársainak nagyrabecsülése vette őt mindig körül itteni tevékenysége alatt. Szívből kívánjuk, hogy az emberi kor végső határáig folytathassa áldásos működését.

Dr. Hoffer Armin tanárt 60. születés napja alkalmából tanítványai és barátai értékes héber nyelvű emlékkönyvvel (a Hazofeh ünnepi számával) ünnepelték. A tanári kar jó kívánságait Dr. Heller Bernát szíves baráti szeretettel tolmácsolta.

Dr. Heller Bernát tanárt, aki kura végett Karlsbadban tartózkodott hatvanadik születésnapján, 1931. március 16-ikán a tanári kar üdvözlő átiratban ünnepelte, melyben érdemeit hangsúlyozta és kollegiális szeretetéről és ragaszkodásáról biztosította. Az ünnepelt hosszabb meleg levélben köszönte meg az üdvözlést.

Megalakulás. Az augusztus 31-én megtartott alakuló

értekezleten a tanári kar jegyzőnek Hausbrunner Vilmost, helyettesének Dr. Csetényi Imrét választotta meg; a tanári karnak a vezérlőbizottságban való képviselővel Dr. Dercsényi Móricot bizta meg. Az Önképzőkör tanárelnöke Dr. Waldapfel József lett.

Dr. Dercsényi Móric kitüntetése. A görög köztársaság elnöke Dr. Dercsényit a Megváltó-rend tiszti keresztjével tüntette ki azokért a értékes görög és magyar nyelven megjelent dolgozatokért, amelyekkel a görög és magyar kulturális kapcsolatok megerősítésén munkálkodott.

A javító és felvételi vizsgálatokat aug. 31. szept. 1 és 2-án tartottuk meg. Az iskolai évet szept. 4-én nyitottuk meg.

Tanterv változás. Az 1926. évi gimnáziumi tanterv alapján készült és a V. K. M. által jóváhagyott tantervünket a III. osztályban léptettük életbe.

Dr. Weisz Miksa Fájdalmas vesztség érte Dr. Weisz Miksa pesti rabbi elvesztésével a pesti zsidóságot. De Intézetünk is nemcsak a kiváló, szeretetreméltó tanár, a külföldön is elismerésre talált komoly tudós elvesztését gyászolja az elhunytban, hanem azt a férfiut is, aki működésével mintaképe volt a modern lekipásztornak. Mint pap a hívek sok ezernyi tömegébe plántálta és ápolt a hitet. Mint a Pesti Izraelita Hitközség hittanára, nemzedékeket nevelt fel. Egyénisége, tudása és lelkesedése a tanítványok ezrei szívében őszinte megbecsülést keltett fel a zsidóság eszméi és tanításai iránt. Nemcsak az iskolai évek alatt és a tanórákon irányította az ifjuság lelkét, hanem az életben is mindenkor a legnagyobb bizalommal kérték a tanítványok atyai tanácsait. Csaknem másfél évtizede tanított intézetünkön. Szentírás és bevezetés a szentírásba (1917-22), talmud (1921-22, 1927-28), stilusgyakorlatok (1921-31), a vallástanítás módszertana (1923-31), a zsidók története (1928-31), a liturgia története (1923-24), a magyar zsidóság jogviszonyai (1924-25) című előadásokat egyforma buzgalommal, hozzáértéssel és lelkesedéssel adta elő.

A tanári kar és az intézet ifjusága őszinte könnyek-

kel siratja benne a szeretetsugárzó és szeretetreméltó embert. Legyen emléke áldott. Intézetünk hálával fogja megőrizni emlékezetét.

Végtszességén, mely végakarata értelmében megható egyszerűséggel Áb havának első napján (július 15.) folyt le, a tanári kar és a Budapesten tartózkodó tanítványai könnyes szemekkel kísérték utolsó útjára.

ת נ צ ב ם ה

Dr. Eisler Mátyas a kolozsvári izr. hitközség 40 éven át volt rabbija, egyetemi m. tanár 1930. dec. hóban elhunyt. Intézetünk egy kiváló neveltjét veszette el az elköltözöttben. Dr. Eisler tudományos munkálkodásával is diszére vált az alma maternek, amelyhez élete végéig meleg szeretettel ragaszkodott. A kolozsvári hitközséghez és családjához részvétiratot intéztünk.

Dr. Papp Béla pesti hittantanár meghalt 1931. febr. 13-án. 1898-ban avatták fel intézetünkön. Három évtizeden keresztül végezte buzgón a vallástanítást a főváros középiskolaiban. A P. I. H.-nél és családjánál részvétünket fejeztük ki.

Részvét. Dr. Eulenberg Salamon, az Izr. Országos Iroda ü. v. elnökének elhunyt alkalmából az Izr. Országos Irodához és az elhunyt családjához intézett részvétiratunkban fejeztük ki fájdalunkat felekezetünk e nagy vesztesége alkalmából.

Nagy veszteség érte a zsidó tudományt két kiváló művelőjének halálával. Dr. Eduard Baneth, a berlini Hochschule für die Wissenschaft des Judentums tanára 1930. november 2-ikán adta vissza lelkét teremtőjének; Dr. Schwarz Adolf, a bécsi Isr. Theologische Lehranstalt rektorának temetése pedig 1931. február 13-án volt. Mindkét testvér-intézet kuratoriumához és tanári karához intézett átiratban fejeztük ki intézetünk tájaldalmát és együttérzését e két nagy férfit elvesztése felett. Dr. Baneth és Dr. Schwarz, akik hosszú évtizedeken keresztül szolgálták nagy hűséggel és hozzáértéssel a zsidó tudományt és rabbinevelést, nemcsak az egyetemes zsidóság veszteségei, hanem a magyar zsidóság is méltán tekintheti őket a saját halottainak, mert

mindketten Magyarországon születtek és hazájukhoz mindenkor hűségesen ragaszkodtak.

Üdvözlések. A IV. ker. községi Eötvös József reáliskolát fenállásának 75. évfordulója, a londoni Jews' College ugyancsak 75 éves jubileuma, a firenzei (előbb paduai) Instituto Rabbincot 100 éves fennállása és Prof. Rabb. Cassutot 25 éves tanáriműködése alkalmából üdvözlöttük. Özv. Dr. Bacher Vilmosnét, 70-ik születése napján a tanári kar testületileg üdvözlölte. Dr. Schwartz Benjamin pesti körzeti rabbit és Dr. Lenke Manó lugosi rabbit huszonöt éves papi, illetve tanári jubileuma alkalmából átiratban üdvözlöttük.

Főigazgatói látogatás. Dr. Pintér Jenő, tankerületi főigazgató úr mint miniszteri megbízott 1931. jan. 15. és 16. továbbá április 21-én meglátogatta iskolánkat. Az április 21-én megtartott értekezleten számolt be tapasztalatairól és teljes megelégedését fejezte ki a tanári kar eredményes munkáján.

Kirándulások. Megtekintette a tanuló ifjuság a tanári kar vezetésével az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum jubilaris kiállítását. Erényi Elemér tanár vezetésével az I-II. osztály az állatkertet látogatta meg. Lágbeómer napján Dr. Löwinger Sámuel tanár vezetésével Visegrádra rándult ki az ifjuság.

Ünnepségek. Az iskolai év kezdetén az ifjuság, élén a tanári karral, tisztelgett a nemzeti zászló előtt. 1931. március 15-én iskolai ünnepség volt az 1848-as eszmék emlékére. Az ünnepséget a Szózat nyitotta meg, az ünnepi beszédet Grosz József V. o. t. mondotta. Elhangzott hazafias szavalat és énekszám. Befejezésül az ünneplő közönség a Hymnust énekelte el.

A vezérlőbizottság új tagjai. A V. K. M. ur önmegmélt. kinevezte a Vezérlőbizottság tagjává Dr. Kallós Henrik községkerületi elnököt és Dr. Löw Imánuel felsőházi tagot, a szegedi izr. hitközség főabbiját.

Miniszteri rendeletek. A V. K. M. 1930. jul. 28.-án ⁸⁴⁰⁻⁰⁵ _{220 1930.} sz. a. kelt rendeletével a Freund József és neje alapítványi internátus szabályzatát jóváhagyólag tudomásul vette.

A V. K. M. ⁵⁴⁰⁻⁰⁵ ₅₀₄₋₁₉₃₀ sz. a. kelt rendeletével megküldte

a Magyar Hét rendezőségének syllabusát a Magyar Hét jelentőségét méltató előadásnál való felhasználásra.

A V. K. M. ⁵⁴⁰⁻⁰⁵₁₄₅₋₁₉₃₁ sz. rendeletével Dr. Csetényi Imre tanárt a f. é. tanári továbbképző tanfolyamra ösztöndíjas hallgatónak vette fel.

Érettségi vizsgálat. Az alsó tanfolyam V. osztályának 8 tanulója és 2 érettségi vizsgálatot másutt tett jelölt május hó 10-én tett héber írásbeli érettségi vizsgálatot. A vizsgálaton a Vezérlőbizottság elnöke által kijelölt következő tételt kellett kidolgozni:

ההסידים והחטאים במלכי יהודה

Juda királyainak jámborai és vétkesei.

A szóbeli vizsgálat a theologiai tárgyakból máj. 13-án és 14-én volt Dr. Fischer Gyula főrabbi vezérlőbizottsági tag elnöklete alatt. Megfelelt 9 jelölt, egy javító vizsgálatra utasított.

A gimnáziumi tárgyakból május hó 18. 19. és 20.-án volt az írásbeli érettségi vizsgálat.

A tételek a következők voltak:

Magyar nyelv és irodalomból: Európai eszmeáramlatok irodalmunkban.

Latin nyelv és irodalomból: Livius kv. XXXIX. 51. Hannibal halála. 39¹/₂ sor.

Mennyiségtanból 1.) Egy vállalkozó naponta 98 P-t fizet munkásainak. Tíz munkást elbocsát, a többinek napszámát 0.5 P-vel leszállítja; ezután csak naponta 54 P-t fizet. Hány napszámosa volt és mennyi volt az eredeti napszám?

2. A középponttól milyen távolságra kell egy gömbön sikot átfektetni, hogy az egyik szelet görbe felülete (a gömb-süveg) akkora legyen, mint a másik szelet egész felszíne? Mekkora a távolság és a felület, ha $r=24$ cm?

A szóbeli érettségi vizsgálatot június hó 15-én tartottuk meg Dr. Baros Gyula középisk. igazgató elnöklete alatt. Jeles érett lett kettő, jól érett 2, érett 4.

Vizsgálatok a felső tanfolyamon. Tíz első éves hallgató június 17. 18. 19. 21. 22. 23. tett alapvizsgálatot. 6 harmadéves hallgató jun. 24, 25, 26-án elővizsgálatot. A Pázmány Péter tud. egyetemen 7 negyedéves hallgató tette le a doktori szigorlatot.

Rabbi vizsgálatok február 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23 és 24-én voltak. Házi dolgozatuk és február 10-én és 11-én megtartott zárthelyi írásbeli vizsgálatok alapján Dr. Fisch Adolf, Dr. Frenkel Ernő, Dr. Günczler Péter, Dr. Hirschler Pál, Dr. Klein Andor, Dr. Löwinger Sámuel, Dr. Mandel Miklós és Dr. Schultz Fülöp jelöltek bocsáttattak szóbeli vizsgálatra.

A vizsgálóbizottság elnöke Dr. Herzog Manó kaposvári főrabbi, tagjai Dr. Kiss Arnold, Dr. Blau Lajos, Dr. Heller Bernát, Dr. Hevesi Simon, Dr. Hoffer Ármin és Dr. Weisz Miksa voltak.

A február 25-én megtartott avató ünnepségen Dr. Herzog Manó intézett nagyhatású ünnepi beszédet a jelöltekhez. A felavatottak nevében Dr. Löwinger Sámuel hála és bucsubeszédében mondott köszönetet az Intézetnek. Dr. Blau Lajos igazgató héber beszéddel felavatta a jelölteket. A felavatottak közül Dr. Frenkel Ernőt a bicskei, Dr. Hirschler Pált a székesfehérvári, Dr. Klein Andort az abonyi, Dr. Schulz Fülöpöt a mezőturi hitközség választotta meg rabbijául.

Dr. Löwinger Sámuel Intézetünk tanára lett.

Jutalmak. Özv. Kohn Józefné adományából 75-75 P jutalmat kapott Vidor Pál és Schächter László hallgató. Az abonyi izr. hitk. Dr. Mezey Ferenc alapítványa kamataiból Jakab Jenő 51.22 P-t kapott. Boros István 75 P. Lányi György 50 P-ös jutalmat kapott. A Dr. Mahler Ede alapítvány kamatait 52.16 P-t Schächter László, a Herzog Ödön alapítvány kamatait 30 P-t Salgó László kapta. Dr. Blau Lajos igazgató 70-ik születésnapjára egy magát megnevezni nem akaró urasszony 500 P-t adott kiosztására. Ez összegből Dr. Durchschlag Pinkász, Dr. Klein József Lányi György, Rosenblum Manó és Dr. Schächter László hallgató 100-100 P jutalmat kapott.

A Bánóczi féle magyar nyelvi jutalmat (15 P) Márton M. Benő V. o. t., a Dr. Klein Miksa féle héber nyelvi (15 P) Komlós Ottó II. o. t., a Gara Emil-féle jutalmat (15 P) Blaszc Andor II. o. t., a Lazarus-félét 10 P Possel János I. o. t., a Hevesi-félét (10 P) Weinberger Mózes hallgató kapta. 50 P jutalmat kapott Hahn István V. o. t., Szrulyo-

vics Ernő V. o. t., Grünwald Árpád IV. o. t. és Fried Dezső I. o. t. 15-15 P jutalmat kaptak.

A gyorsírást két csoportban tanulta 10 tanuló. Az alsó fokon a fogalmazó gyorsírást tanulták és 80 szótagnyi sebességig jutottak. A felsőbb fokon az irodai gyorsírás anyagát végezték el és az év végén elérték a 180-as fokot. A házi verseny győztese az alsó fokon Skopál István I. o. t., a felsőbb fokon Szrulyovics Ernő V. o. t. A tanfolyamot Csetényi Imre tanár vezette.

Szrulyovics a tavaszi orsz. gyorsíró versenyen a 150 szótagos fokon dicsérő oklevelet nyert, amelyet a záró ünnepen adtunk át neki.

Tanulmányi verseny. Az ötödik osztály tanulói közül, az országos középiskolai tanulmányi versenyen négyen vettek részt. Hahn István latinból az első díjat nyerte el. A kiváló eredményt elért tanulót, aki egyébként az összes tantárgyakban jeles előmenetelt tanusított, ötven pengős jutalomban részesítette az intézet (l. Jutalmak).

Angol nyelvi kurzust tartott Gáspár Bernát nyelvtanár a felső tanfolyam hallgatói számára szép sikerrel.

A „Goldziher Ignác” Theologiai Egyesület jelentése.

Elnök : *Dr. Klein József*, alelnök *Dr. Rácz Zoltán*, főtítkárs : *Krémer Móric*, főpénztáros : *Dr. Schächter László*, pénztáros : *Katona József*, ellenőr : *Reich Béla*, jegyző : *Weinberger Mózes*, majd *Deutsch Gábor*. A tagok száma : 32. Az Egyesület rendezett 10 ülést, ezek közül 4 nyilvánosat.

Az 1930 évi nov. 22-én megtartott első kulturális ülés műsora a következő volt : 1.) *Dr. Klein József* : Elnöki megnyitó, 2.) *Tordai Judit* : Bibliai szavalatok, 3.) *Abrahamsohn Manó* főkantor, az intézet tanára : Egyházi dalok, 4.) *Dr. Rácz Zoltán* előadása : Bibliai világszemlélet, 5.) *Tordai Judit* : Szavalatok zsidó költőkből, 6.) *Fisch Henrik* novella fordítása : *Pletyka* (Szerzője : *Solem Alechem*).

A dec. 20-án rendezett chanukkai ünnepség programja a következő volt : 1.) *Dr. Klein József* : Megnyitó, 2.)

Fenákel Lajos főkantor : Ünnepi gyertyagyújtás, 3.) Dr. Berkovits József : Ünnepi beszéd, 4.) Hollán Lili : Szavalatok, zsidó költőkből, 5.) Krémer Móric előadása : Zsidó időtöltés, 6.) Goitein Frigyes hegedűjátéka, 7.) Katona József : Chanukkai álom, három képben.

Az 1931. évi jan. 24-iki nyilvános ülésünk tárgysorozata volt : 1.) Dr. Klein József : Elnöki megnyitó, 2.) Az Orsz. Izr. Tanítóképző Ifjusági Énekkara : Egyházi és magyar népdalok, vezette Stroke Henrik tanár, 3.) Vidor Pál előadása : Zsidó egyén, zsidó közösség, 4.) Gerstl Baba : Zsidó népdalok, 5.) Szigeti Pál : Szavalatok zsidó költőkből.

Február hó 25-én az ujonnan felavatott rabbik tiszteletére diszközgyűlést rendeztünk. Dr. Klein József elnöki megnyitót mondott, majd Krémer Móric főtítkárr héber nyelven bucsuzott a távozó kollegáktól. A vidéki hitközségek küldöttségei részéről Dr. Szegő Miklós, a székesfehérvári hitközség alelnöke és Dr. Steiner Zoltán, az abonyi hitközség főtítkára üdvözölték a tanári testületet s az intézetből kikerülő fiatal rabbigárdát. A felavatottak közül Dr. Frenkel Ernő, Dr. Hirschler Pál, Dr. Klein Andor és Dr. Mandel Miklós köszönték meg a meleg ünneplést. Az ünnepség Dr. Rácz Zoltán alelnök zárószavaival ért véget.

Az Egyesület tagjai az ünnepeken és a hősök napján szónokoltak a fővárosban és a vidéken, rendszeresen prédikáltak az intézeti istentiszteleteken, előadást tartottak a Miefhoe előadóestjein és más kulturális estéken, továbbá az egyetem filozófiai és keleti szemináriumában, azonkívül élénk tudományos és irodalmi működést fejtettek ki.

A Bacher Vilmos Önképzőkör vezető tanára Dr. Waldapfel József, ifjusági elnöke Grosz József, főtítkára Deckner Gábor volt. A kör működése ez évben a következő volt : tartott 12 ülést, ebből 1 volt alakuló, 1 záróülés, 1 rendkívüli, 1 nyilvános ünnepi ülés és 8 rendes ülés. A kör örökös diszelnökké választotta Dr. Csetényi Imrét. A nyilvános ünnepi ülést március 15-én tartotta a kör, de egy-egy rendes ülésen adózott Szabolcs-

ka, Kisfaludy Károly és a hősi halottak emlékezetének. A rendes ülések műsorát egyébként tanulmányok, novellák, versek, műfordítások, felolvasások és szavalatok tették.

Az 1930/31. tanévre kiadott pályátételekre két pályázatot érkezett :

1.) Szentírásból : a próféták eszméi a zsoltárookban.

2.) Magyar nyelv és irod.-ból : A magyar irodalom alakjai a képzőművészetben. A szaktanárok mindkét dolgozatot elfogadták, dicséretre és jutalomra érdemesnek tartották. A bibliai pályázat szerzője Komlós Ottó II. o. t. A magyar pályázat szerzője : Scheiber Sándor IV. o. t. Mindketten 10-10 P jutalmat nyertek. A többi pályázat meddő maradt. A legszorgalmasabb tagot, Blaszyk Andor II. o. tanulót 10 pengővel jutalmazták.

A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet Vezérlőbizottsága :

Elnök : Székely Ferenc udv. tanácsos.

Budapesti tagok :

Adler Gyula a Pesti Chevra Kadisa diszelnöke.

Dr. Dési Géza országgyűlési képviselő.

Dr. Buday-Goldberger Leó gyáros.

Dr. Fischer Gyula pesti főrabbi.

Dr. Hevesi Simon pesti vezető főrabbi.

Dr. báró Kohner Adolf udv. tanácsos, az Izr. Orsz. Iroda elnöke.

Dr. Mahler Ede egyetemi nyilvános rendes tanár.

tiszasülyi *Polnay Jenő*, volt miniszter.

Stern Samu, a Pesti Izr. Hitközség elnöke.

csepeli báró *Weisz Alfonz* gyáros.

Wertheimer Adolf bankigazgató.

Vidéki tagok :

Dr. Bernstein Béla főrabbi, Nyiregyháza.

Dr. Biedl Samu, a XXII. izr. községkerület elnöke, Szeged

Dr. Büchler Sándor főrabbi, egyet. m. tanár, Keszthely.

Freund József, Szabadka.

Báró *Hatvany Béla*, Sárvár.

Dr. *Herzog Manó* főrabbi, Kapcsvár.

Dr. *Kallós Henrik* a XII. izr. községkerület elnöke, Győr.

Dr. *Kiss Arnold* vezető főrabbi, Buda.

Dr. *Krieshaber Adolf*, a Budai Izr. Hitközség elnöke.
somogyturi *Kunffy Adolf*, a IX. izr. községkerület elnöke,
Kaposvár.

Dr. *Löw Imánuel* szegedi főrabbi, felsőházi tag, Szeged.

A tanári kar tagjai :

Igazgató : Dr. *Blau Lajos*.

a) Theológiai tanárok :

- Dr. *Blau Lajos* egészségi állapotára való tekintettel az elmúlt tanévben nem tartott előadásokat.
- Dr. *Edelstein Bertalan* budai főrabbi, óraadó tanár, tanította az alsó tanfolyam *A)* csoportjában a pentateuchust, a *B)* csoportban a Királyok könyvét, a héber nyelvet az I. és II. osztályban és a rendszeres vallástant az V. osztályban. Heti óráinak száma 6.
- Dr. *Fischer Gyula* pesti főrabbi, óraadó tanár, tanította a felső tanfolyamon a midrást, tartotta a német kollégiumot. Heti óráinak száma 3.
- Dr. *Heller Bernát* rendes tanár, könyvtáros, a III. osztály főnöke, tanította a felső tanfolyamon a bibliai tudományokat és a vallásbölcseleti olvasmányokat ; az alsó tanfolyam *A)* csoportjában a hagiografákat, a *B)* csoportban a profétákat és a pentateuchust. Heti óráinak száma 15.
- Dr. *Hevesi Simon* pesti vezető-főrabbi, óraadó tanár, tanította a felső tanfolyamon a homiletikát és a vallásbölcsezetet heti 2 órában.
- Dr. *Hoffer Ármin* rendes tanár, tanította a felső tanfolyamon a szertartástant, talmud statariet és cursoriet ; az alsó tanfolyam *B)* csoportjában a talmud statariet. Heti óráinak száma 18.

- Dr. *Löwinger Sámuel* rabbi, óraadó tanár, tanította az alsó tanfolyam *A)* csoportjában a talmud staturiet és cursoriet, a *B)* csoportjában a talmud cursoriet. Heti óráinak száma 11.
- Dr. *Weisz Miksa* pesti rabbi, óraadó tanár, tanította az alsótanfolyamon a zsidók történetét, a felső tanfolyamon a héber stílusgyakorlatot és a zsidók történetét heti 7 órában. Meghalt.

b) Gimnáziumi tanárok :

- Ábrahámsohn Manó* pesti főkántor, tanította az éneket az összes osztályokban heti 4 órában.
- Dr. *Csech Arnold* az izr. tanítóképző int. rendes tanára, tanította az összes osztályokban a németet, az V. osztályban a filozófiát heti 10 órában.
- Dr. *Csetényi Imre*, rendes tanár, a II. osztály főnöke, tanította az alsó tanfolyam összes osztályaiban a történetet, az I. II. IV. és V. osztályban a magyart heti 20 órában.
- Dr. *Dercsényi Móric*, rendes tanár, az V. osztály főnöke, tanította a latint a IV. és V. osztályban, a görögöt a II. III. IV. és V. osztályban heti 24 órában.
- Erényi Elemér* okl. középisk. tanár, tanította a természetrajzot az I. és II. osztályban heti 4 órában.
- Hausbrunner Vilmos* rendes tanár, jegyző, a IV. osztály főnöke, a fizikai szertár őre, tanította a mennyiségtant és természettant az összes osztályokban heti 19 órában.
- Perényi Tivadar* okl. testnev. tanár, tanította a tornát 2 csoportban heti 2 órában.
- Dr. *Reich Lajos* iskolaorvos, tanította az egészségtant a IV. osztályban heti 2 órában.
- Dr. *Waldapfel József* rendes tanár, az I. osztály főnöke, az Önképzőkör vezetőtanára, tanította a latint az I. II. és III. osztályban, a görögöt az I. osztályban és a magyart a III. osztályban heti 22 órában.

Altisztek :

- Hardy Jenő I. oszt. altiszt.
Müller András I. oszt. altiszt.

A felső tanfolyam hallgatói.

A *-gal megjelölt növendékek iskolai év közben kimaradtak.

Név :

I. Születési hely :

Birnfeld Sámuel	Szeged
Deutsch Gábor	Karcag
Kalmár György	Kiskunfélegyháza
Katona József	Zalaegerszeg
5 Náthán Nándor	Nagysurány
Rosenblum Manó	Budapest
Rosenzweig Rezső	Abaujszántó
Rosenfeld Jenő	Kalocsa
Sebestyén József	Gödöllő
10 Weinberger Mózes	Budapest

II.

Grünwald Miksa	Kassa
Fisch Henrik	Tarpa
László István*	Nagyatád
László Miklós	Nyirbátor
5 Salgó László	Budapest
Wassermann Jenő	Ujpest
Wax Aladár	Beckó

III.

Boros István	Karcag
Jakab Jenő	Erdőbénye
Krémer Móric	Vásárosnamény
Reich Béla	Tolcsva
5 Vidor Pál	Budapest

IV.

Dr. Berg József	Konyár
Dr. Berkovits József	Csécse
Durchschlag Nándor	Vállaj
Dr. Grün Albert	Borsaujfalu

Dr. Herskovics Fábán	Budapest
Lányi György	Budapest
✓ Dr. Schächter László	Vulkán
✓ Dr. Tennen Béla	Kalocsa
✓ Dr. RácZ Zoltán	Miskolc
✓ Dr. Weisz Pál	Budapest.

V.

✓ Dr. Durchschlag Pinkász	Hegyescsaba
✓ Dr. Klein József	Hajdudorog
✓ Dr. Roth Emil	Kúnszentmárton
✓ Dr. Silberstein Adolf	Kúnszentmárton
✓ Dr. Würdiger József (I. félév)	Budapest.

*Az alsó tanfolyam tanulói.**I. osztály.*

Fried Dezső	Abaujszántó
Funk Oszkár ism.	Pécel
Goldstein József mt.	Budapest
Gottlieb Zoltán	Sátoraljaujhely
5 Grosz Ernő mt.	Avafelsőfalu
Kaufmann Lajos ism.	Csenger
Klein Ernő*	Sátoraljaujhely
Neumann Tibor mt.	Hatvan
Possel János	Budapest
10 Scherkovsky Sándor*	Veszprém
Sebők Imre	Budapest
Singer Ödön	Szatmárnémeti
Skopál István	Kiskomárom
Székely István	Szarvas
15 Teitelbaum Béla*	Mád
Tessler Aladár	Aranyosmarót
Vogel Majer	Petrilla
Weinberger József	Apagy
Weisz Lajos mt.	Kiskunfélegyháza
20 Weisz Miksa	Nyírmada
Williger József	Budapest

II. osztály.

Blasz Andor	Budapest
Braun Imre	Budapest
Donáth György	Ujpest
Engel Farkas	Tokaj
5 Engel József	Sárvár
Guttman Márton	Budapest
Hirsch István*	Tapolca
Klein Tibor mt.	Salgótarján
Komlós Ottó	Mágocs
10 Krausz Henrik	Pápa
Krausz Endre ism.	Nyirmada
Neumann Imre	Budapest
Neumann Jenő	Budapest
Révész Miklós* ism.	Szeged
15 Rosenblüth Márton	Sátoraljujhely
Schönfeld Miklós	Avafelsőfalu
Stark László	Ujpest
Szegál Hugó mt.	Sátoraljujhely
Weizen Jenő	Körmend

III. osztály.

Földvári Tibor	Budapest
Fried Gyula	Nagygéc
Gelbermann Mór ism.	Nagyecsed
Glück Miklós	Tokaj
5 Grosz Jenő Izsák	Avafelsőfalu
Grünbaum Mózes	Munkács
Hoffmann Miksa	Budapest
Jólesz Károly	Poroszló
Klein Miklós ism.	Sátoraljujhely
10 Mermelstein E. ism.	Gyöngyös
Landsmann Ármin	Gönc
Schneck Márton	Magyarbánhegyes
Soltész Elek	Tolcsva
Szabó Ödön	Budapest
15 Weinberger Miklós* ism.	Gyöngyös

IV. osztály.

Bakonyi József	Dunapataj
----------------	-----------

Cimmer József	Rákoscsaba
Eckstein Miklós	Gyöngyös
Eisenberg Béla*	Nagysur
5 Fried Sándor	Temesvár
Grünwald A. Herman	Tiszabездé
Rosenthal Sándor	Balatonkenese
Schäffer Andor	Büdszentmihály
Scheiber Sándor	Budapest

V. osztály.

Deckner Gábor	Seregélyes
Grosz József	Büdszentmihály
Hahn István	Budapest
Jakab Lajos	Erdőbénye
5 Kohn Izidor	Ujpest
König Pál	Budapest
Márton M. Benő	Budapest
Szrulyovics Ernő	Nagyruszka
Wald Náthán	Szatmárnémeti,

Az alsó tanfolyam tanulóinak előmenetele

Osztály	Jeles	Jó	Elégéséges	1 tárgyból elégtelen	Osztályzaflan	2 v. több tárgyból elégtelen	Összesen
I.		2	12	4	1		19
II.	1	5	8	2		1	17
III.	—	3	10	1			14
IV.	1	5	1		1		8
V.	1	2	6				9
Összesen	3	17	37	7	2	1	67
%-ban	4'5	25'4	55'2	10'5	2'8	1'5	100%

**A Ferenc József Országos Rabbiképző
Intézet felső tanfolyamán az 1930/31 tan-
évben a következő előadások tartottak :**

Szentírás : A Krónikák és Dániel könyve egészen. Heti 2 óra. Tanár : Heller.

Bevezetés a Szentírásba : A midrás irodalma (I. félév). Bevezetés a Szentírásba, általános rész (II. félév). Heti 2 óra. Tanár : Heller.

Exegetikus olvasmányok : Targumok, Ibn Ezra, néhol Nachmanides Lev. XIX,- Num. XX-, XXII-XXIV,- Deut. XXXII-XXXIII-hoz. Heti 1 óra. Tanár : Heller.

Midrás olvasmányok : Mechilta (halachikus részek). Heti 1 óra. Tanár : Fischer.

Talmud statarie : Kiddusin 33b-35a, 41a-46a, 59b-65b. Heti 6 óra. Tanár : Hoffer.

Talmud cursorie : Chullin 93b-103a. Heti 3 óra. Tanár : Hoffer.

Szertartástan : Tur és Sulchan Aruch : Jore Dea 70-76 és 87-97. Heti 4 óra. Tanár : Hoffer.

Zsidók története : A zsidók története Európában. Heti 2 óra. Tanár : Weisz.

Történeti kuforrások : Az Émek habacha és R. Méir b. Baruch responsum-gyűjteménye. Heti 1 óra. Tanár : Weisz.

Vallásbölcészlet : Filozófiai problémák Kohelet könyvében (I. félév). Az új angol theológiai tudományos irodalom ismertetése (II. félév). Heti 1 óra. Tanár : Hevesi.

Vallásbölcészeti olvasmányok : Kuzari I-III. Heti 2 óra. Tanár : Heller.

Homilétika : Elméleti rész és gyakorlat. Heti 1 óra. Tanár : Hevesi.

Liturgiai gyakorlatok : Hilchoth aveluth. Heti 2 óra. Tanár : Weisz.

Német kollégium : Steinthal : Über Juden und Judentum. Heti 2 óra. Tanár : Fischer.

Theológiai előadások az alsó tanfolyamon.

A gimnáziumi tárgyak tanmenete és anyaga megegyezik az állami gimnáziumokéval)

Szentírás : A) csoport Mózes II. könyve. Heti 2 óra. Tanár : Edelstein. B) csoport Mózes IV. könyve. Heti 2 óra. Tanár: Heller.

Szentírás : A) csoport. Zsoltárok I-LX. Heti 3 óra. Tanár: Heller. B) csoport. Próféták: Jesájahu XL-LXVI, Jirmijáhu I-XIII. Heti 4 óra. Tanár : Heller.

Talmud statarie : A) csoport. Baba Mecia 60b 63a, 94a-103a. Heti 5 óra. Tanár : Löwinger. B) csoport Béca 2a-19a. A misna egészen. Heti 5 óra. Tanár : Hoffer.

Talmud cursorie : A) csoport : Berachoth 2a-13a, 54a-58a, 63b-64a az összes misnákkal. Heti 3 óra. Tanár : Löwinger. B) csoport. Makkoth 2a-17a, 23a-24b, az összes misnákkal. Heti 3 óra. Tanár : Löwinger.

Héber nyelvtan : I. osztály : Alaktan, igeragozás. Heti 1 óra. Tanár : Edelstein. II. osztály. Nomen, szótan, a rendhagyó igék. Heti 1 óra. Tanár : Edelstein.

Zsidók története : A) csoport. A bibliai kor története a babylóniai fogságig. B) csoport ; 711-től 1492-ig. Heti 1 óra. Tanár : Weisz.

Rendszeres vallás és erkölcsstan : V. osztály. A vallás keletkezése, források. Vallás és babona. Vallás és tudomány. Vallás és erkölcs. Isten, világ, ember, Izrael. Kinyilatkoztatás. Bűn és erény. Lelkiismeret. Szabad akarat. Engesztelés. A család és közösség. A haza és az emberiség iránt való kötelességek. Heti 1 óra. Tanár : Edelstein.

Pályatételek.

Az 1930/31. tanévre kitűzött pályatételek közül a 2. pályatételre érkezett egy pályamű, amelyről a bíráló tanár a következő bírálatot írta.

Birálat

a

כללי עד אחד באיסורין בש"ס ופוסקים ובפרט בעניני עדות אשה
 Egy tanu hitelessége a Talmudban arra nézve, hogy kétes esetben fennforog-e tilalom, különösen házassági ügyben, halálesetek megállapításánál című pályamunkáról.

A felvetett pályakérdésre בעדות ובפרט בעדות כללי עד אחד באיסורין ובפרט בעדות אשה két pályamunka folyt be.

Az egyik munka jeligéje נאמנה עדות ה'. Ezen munka két főrésztre oszlik. Szerző mindegyik részben öt-öt szempontot állít fel és öt-öt fejezetben dolgozza ki a kérdést. Mindegyik fejezet külön címet nyer. Az első rész szól öt nézőpontból az egy tanu hitelességéről vallási tilalmaknál, a másik rész taglalja ugyancsak öt fejezetben a tételt különböző házassági kérdésekben. Mindegyik fejezet kisebb-nagyobb különálló dolgozat.

Szerző semmi más szempontot nem tekint, csak a régi hagyományosan vett talmudi tárgyalást és módszert. De ezen a téren egészen tradicionális gondolkodással, biztos kézzel, teljes elismerést parancsoló módon dolgozik. Úgy tárgyal, kérdez és felel, ellenvetéseket és bizonyítékokat hoz fel, hogy úgy tünik fel mintha valósággal a ראשונים vagy inkább az אחרונים talmudi novelláit vagy alapos responsumait tanulmányoznok. Stílusa a kiforrott talmudi, vagyis inkább a responsumi, decisori nyelvezet, mindenütt gördül. Judiciuma talmudi értelemben éles. Jól meglátja a kérdés nehézségeit, felel, vagy keresi a megoldást. Nagy jártassággal bir a קדמאי véleményeinek felkeresésében, értelmezésében és felhasználásában.

A dolgozat hibája, hogy szerzőnek rendszeresítésről fogalma nincs. Nem indul ki a tételtől, hogy megmagyarázná, honnan vezeti le a hagyomány az egy tanu hitelességét. Ha ugyan nem a talmudban, de Gittin 2b Rasiban és Tószafotban megtalálható. Ekkor a különböző szempontokat be kell állítani a bevezetésben, azokat röviden megvilágítani, fokozatok szerint rendezni és a fejezeteket foldolgozni. Az összefüggést kell megkeresni, hogy a könnyebbtől a

nehezebbhez jusson el. Énnél a kérdésnél egy tanu hiteles, de még a súlyosabbnál is és így haladjon.

E helyett azonban egyes tételeket beállit és ugyan nagyon jól, de összefüggés nélkül külön dolgozza ki. Semmi-nemü bevezetést nem ir, hanem az első tételnél bemegey in medias res. Hogy בירו-nál az egy tanu miként hiteles; már az ötödik sornál ott van a פנים מאירות és חכם צבי véleménye.

De ezen szerkesztési hibák nem változtatnak nagy talmudi tudásán és azok gazdag értékesítésén. A pályadij feltétlen kiadását javaslom.

A másik munka jelígeje אמונה. Előszót ir lendületesen a tóra jelentőségéről. Élvezetes olvasmány. Bevezetést ir a hagyomány nagy fontosságáról. Ez a munka egyharmadát teszi. Igazán nagyon kedvesen, szinte lírikusan csendül a hangja. Csupa nemes érzelem, meggyőződéses vallásosság. Szépen gördül is, jó a hébersége, nincs lapsus. Csakhogy ezen általánosságban tartott bevezetést a talmud bármely szugjájához lehet irni. Azután a kérdést tárgyalja, úgy hogy a talmud idevonatkozó részeit kivonatolja, Aséri tételeit az egy tanu hitelességéről pedig leközli. Nagy szorgalommal és buzgósággal hordja össze az anyagot. Sokat dolgozott lelkesen, szeretettel. De a talmudi hagyományos tárgyalásban még nincs kellő gyakorlata azokat tradicionális módszerrel feldolgozni. De látszik az igaz buzgóság. Feltétlenül igaz dicséretet érdemel

Dr. Hoffer Ármin.

A pályadij nyertese Gelbermann Mór III. o. t.

A dicséretben részesült dolgozatot Salgó László hallgató írta.

Az 1931/32 tanévre a következő pályatételek iratnak ki.

1). Az agáda a proféták targumában (másodszer)

Pályadij 100 P.

2). A görög és a zsidó gondolat Philo bölceletében

Pályadij 100 P.

בללי שליוחות בשים ופוסקים ובפרט בדיני אשוח

3). A jogi megbízás elvei a talmudban és decisorokban, különös tekintettel a házassági törvényekre.

A pályamunkákat 1931. május 1.-ig kell beadni. Csak az intézet hallgatói, nem tanulói vehetnek részt a pályázatban.

Könyvtár.

Könyvtárunk fájdalmasan érzi a nyomasztó gazdasági korviszonyoknak, nemzeti elszegényedésünknek hatását. A gyarapodásnak, fejlődésnek rythmusa elszomorítóan lassubbodik. Le kellett mondanunk a szakirodalom újabb műveinek beszerzéséről, régebbi gyűjteményeink kiegészítéséről, sőt egész sor oly folyóiratról is, melyet számos év óta járattunk.

Oktatásügyi kormányunk az idén sem vonta meg tőlünk hathatós jóindulatát. Továbbra is 3000 pengőnyi általányt juttatott könyvtárunknak, s a hazai folyóiratoknak egész sorát küldeti nekünk, így az ő jóvoltából jár: a Budapesti Szemle, Debreceni Szemle, Hadtörténelmi Közlemények, Magyar Szemle, Minerva, Muzsika, Széphalom, Testnevelés.

A V. K. M. után könyvtárunk gyarapítóinak sorában a legközelebbi hely a Hacofeh-nek és a Magyar Zsidó Szemlének szerkesztőségét illeti. Nekik köszönhetők a következő cserefolyóiratok: Protestáns Tanügyi Szemle, Protestáns Szemle, Remény, Religió, Zeitschrift für die Geschichte der Juden in der Tschechoslovakei, valamint héber folyóirataink közül: Gallim, Ha-Doar, Ha-Hed, Ha-Olam, Ha-Cijjon, Sevilé Ha-Chinnuch.

Rajtuk kívül könyvtárunkat még gyarapították:

Adler Cyrus, Philadelphia

American Jewish Committee, New-York (2 kötet)

Bibliothek der Kultusgemeinde, Wien

Dr. Blau Lajos igazgató, Budapest (8 kötet)

Budapesti Kir. Magy. Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar

Collegio Rabbिनico Italiano, Firenze

Debreceni Magy. K. Tisza István Egyetem

Dropsie College, Philadelphia

Dr. Edelstein Bertalan főrabbi, Budapest (4 kötet)

Dr Fábíán Tibor, Boroszló

Magy. K. Földmivelésügyi Miniszterium.

Fővárosi Paedagógiai Könyvtár

Dr. Friedman Dénes főrabbi, Ujpest

Friedmann igazgató, Wien
 Magy. Kir. Hadtörténelmi Levéltár
 Dr. Hajdú Miklós vezérigazgató, Budapest
 Dr. Halpert Salamon főrabbi, Tapolca
 Hausbrunner Vilmos tanár, Budapest
 Heller Bernát tanár, Budapest
 Hochschule für die Wissenschaft des Judentums, Berlin.
 Jeruzsálemi Héber Egyetem
 Jeruzsálemi Héber Egyetemi könyvtár (5 K.)
 Jeruzsálemi Héber Tanítóképző
 Jews' College, London
 Izr. Magyar Irodalmi Társulat
 Kaiser Ephraïm, Galanta
 IX. Izr. Községkerület, Nagykanizsa
 Dr. Klein József, Budapest
 Katzburg Manó nyomdatulajdonos, (2 K.)
 Dr. Kenéz Ede szerkesztő, Budapest
 Dr. Kohn M. E. szerkesztő, Detroit (U. S. A.)
 Magy. Kir. Középiszkolai Tanárképző, Budapest
 Kroch család, Lipcse
 Dr. Leszlényi Imre, Budapest (2 K.)
 Légrády testvérek, Budapest
 Dr. Löwinger Sámuel tanár, Budapest
 Dr. Löw Immanuel főrabbi, Szeged
 Dr. Mahler Ede egyetemi tanár, Budapest
 Marcusson, Isaac E. rabbi, Macon (U. S. A.)
 Nederlandsch Israelitisch Kerkgenootschap, Amsterdam
 Dr. Osztern Rózsa. Budapest
 Dr. Patai József szerkesztő, Budapest
 Price, I. I., New-York
 Rosenberg, Budapest
 Société des Études Juives, Paris
 Orsz. Társadalombiztosító Intézet, Budapest
 M. K. Testnevelési Főiskola Budapest
 University of the State of New-York
 Vajda György, Párizs
 Vidor Pál, Budapest
 Dr. Weisz Miksa főrabbi, Budapest
 Könyvtárunk céljaira pénzzadománnyal hozzájárultak :

Bacher Ernő 40 P, Buchbinder M. 10 P, Dr. Grosz Ármin 25 P, Günczler Herman 5 P, Vermes Oszkár 10 P. és Vermes Gyula 20 P. Összesen 120 P.

Fogadják könyvtárunknak gyarapítói igaz köszönetünket. Ajándékkul kaptunk 70 művet 73 kötetben. Vásárlás útján szereztünk 109 művet, 187 kötetben.

Könyvtárunkat sűrűn használják intézetünknek tanárai, hallgatói, tanulói, volt növendékei, de azon kívül is számosan, tanárok, protestáns theologusok és mások is. Könyvkölcsönzéssel segítségére lehettünk a debreceni és a szegedi egyetemi könyvtárnak, a boroszlói rabbiképzőnek, a bécsi hitközségi könyvtárnak.

A magyar könyvtárt Dr. Waldapfel József kezelte, a történelmi könyvtárt Dr. Csetényi Imre rendezte. Kéziratainknak katalogizálását Dr. Löwinger Sámuel tanár, készíti elő.

Könyvtárunk szolgálatába idén beállítottuk Rosenblum Manó hallgatónkat, aki buzgó, megbízható munkatársnak vált be. A régebbiek közül Dr. Klein József és Dr. Weisz Pál folytatták munkakörükbeli tevékenységüket.

Elszámolás a templom bevételeiről és kiadásairól.

Bevételek.

Marad. a múlt évről	191.71 P	Rosenfeld Herman	5.— P
Bacher Ernő	30.— "	Rottenstein Jakab	10.— "
Buchbinder Márk	20.— "	Steiner Oszkár	10.— "
Fleischmann Mór	10.— "	Dr. Svéd Antal	5.— "
Dr. Fried Sándor	10.— "	Ungár Salamon	10.— "
Grosz Antal	10.— "	Ungerleider Mór	10.— "
Dr. Grosz Ármin	20.— "	Vajda Henrik	5.— "
Grosz Károly	15.— "	sióagárdi Zöld Márton	10.— "
Günczler Hermann	5.— "	Templomüülésekért	2649.— "
Klein Ignác	5.— "	Összesen	3030.71 P

Kiadások.

Templom szolgálat, ta-		Kisebb kiadások	236.70 P
karitás, javítás	577.87 P	Az internátus fel-	
Előimádkozók, kar	865.— "	szerezésére	800.— "
Ünnepi szónokok	505.— "	Összesen	2984.57 P

Marad 46.14 P.

Écz Chájim.

Tisztikar : *Dr. Blau Lajos* elnök, *Száva Ernő* pénztárnok, *Hausbrunner Vilmos* jegyző. A választmány tagjai *Adler Gyula*, *Arányi Ignác*, *Dr. Blum Ödön*, *Dr. Endrei Henrik*, *Fischer Géza*, *Dr. Kálmán Ödön*, *Dr. Kecskeméti Adolf*, *Dr. Körmöczy Zoltán*, *Dr. Szemere Samu*, *Weisz Henrik*, *Weisz Mór*, és a tanári kar tagjai.

Özv. Dr. Bacher Vilmosné 70. születése napja alkalmából a saját nevére 1300 P-ös alapítványt tett. Az alapítvány kamataiból a bibliai tudományok terén kiváló hallgató az alapítványtevő születése napján nov. 21-én 50 P. jutalomban részesül. A kamatokból fennmaradó részt ugyanolyan feltételek mellett egy tanuló kapja.

Dr. Blau Lajos, Dr. Elsass Bernát, Dr. Kecskeméti Lipót és Dr. Kohlbach Bertalan annak emlékére, hogy 50 évvel ezelőtt léptek be a rabbiképzőbe, 400 P-ös alapítványt tettek az Écz Chájimnál, amelynek kamatait évente a tanári kar egy arra érdemes tanulónak ítéli oda. (Az Écz Chájim alapítvány kamatainak kiosztását lásd jutalmak alatt).

Az Écz Chájim egyesület részére az 1930/31 tanévben a következő adományok és tagdíjak érkeztek :

Abonyi izr. hitk. (Dr. Mezey	Berger Ede	25.—	"
Ferenc alap) 51.32 P	Bernauer Zsigmond	10.—	"
Dr. Abonyi I. 8 "	Binéter Mór	12.—	"
Alapítványok	Dr. Blau Lajos	10.—	"
kamatai 100.47 "	Bokor Adorján	20.—	"
Dr. Alapi Henrik 50.— "	Böhm Alfréd	5.—	"
Bacher Ernő 30.— "	Dr. Braun Istvánné	5.—	"
Budai izr. hitk. 650.— "	Buchbinder M.	50.—	"
Benedek György 5.— "	Buchsbaum	2.—	"
Benedek László 5.— "	Dániel Ernő	10.—	"
Békéscsabai gyűjtés 67.10 "	Éliás Henrik	10.—	"

Engel József	10.—	„	Latzkó László	2.—	„
Dr. Enten Manó	100.50	„	Lichter Ernő	5.—	„
Dr. Farkas József	100.—	„	Lipótvárosi templom-		
Dr. Fehér Gyula	20.—	„	körzet	750.—	„
Dr. Fischer Gyula	50.—	„	Dr. Lichtmann Mór	5 —	„
Fleischmann Mór	5.—	„	Lunzer Pál	10.—	„
Dr. Freiburger	34.—	„	Dr. Mahler Ede	60.—	„
Dr. Frenkel Bernát	5.—	„	Nagyszalontai izr. hitk	10.—	„
Dr. Friedmann, Zsolna	6.—	„	Nagyszalontai Chevra		
Dr. Friedman Dénes	10.—	„	Kadisa	10.—	„
Fritz Tibor	20.—	„	Nagykőrösi Chevra		
Gál Antal	5.—	„	Kadisa	5.—	„
Dr. Gelencsér Miksa	10.—	„	Nagykőrösi Izr. Hitk.	5.—	„
Gerő Adolf	4.—	„	Pécsi Izr. Hitk.	10.—	„
Grosz Antal	15.—	„	Pécsi Chevra Kadisa	10.—	„
Dr. Grosz Ármin	10.—	„	Pécsi Talmud-Tóra		
Grosz Károly	10.—	„	Egylet	10.—	„
Grosz Miksa	20.—	„	Pécsi Pro Palesztina		
Guttman Adolf	55.—	„	Szövetség	10.—	„
Günczler Hermann	5.—	„	Pécsi Izr. Jótékony		
Hausbrunner Vilmos	10.—	„	Nőegylet	10.—	„
Herzog Géza	5.—	„	Pécsi Rófé Chólim E.	10.—	„
Hirsch Márton	2.—	„	Pécsi X. Izr. Község-		
Dr. Hohenberg	10.—	„	kerület	10.—	„
Dr. Kammer Manó	3 —	„	Dr. Pfeifer Izsák	10.—	„
özv. Kahn Józsefné	150.—	„	Pesti Izr. Hitk.	50.—	„
Kirschbaum Salamon	6.—	„	Pesti Chevra Kadisa	25.—	„
Dr. Klein Henrik	10.—	„	Purjesz N. Lipót	5.—	„
Klein Ignác	5.—	„	Radnai Bernát	10.—	„
Klein Jenő	5.—	„	Dr. Rákos József	10.—	„
Klein Lajos	10.—	„	Dr. Richter Jenő	10 —	„
Kling Ármin	50.—	„	Rosenfeld Hermann	10.—	„
Dr. Kohlbach Bertalan	10.—	„	Rosenfeld Testvérek	10.—	„
Kohlbach Simon	10.—	„	Rottenstein Jakab	20.—	„
Komját Ernő	10.—	„	Schein Gyula	20.—	„
Kőbányai izr. nőegylet	20.—	„	Schlanger Ármin	10.—	„
Köszeg Henrik	2.—	„	Schlesinger Lajos	5.—	„
Dr. Krausz Ignác	5.—	„	Schreiber Izidor	10.—	„
Kun Márton	10.—	„	Dr. Schwarcz Sándor	16.—	„

Dr. Schwartz Pál	10.— „	Vermes Oszkár	10.— „
Sennensieb N.	5.— „	Dr. Waldmann Ernő	10.— „
Seregélyesi izr. fiók- hitk.	25.— „	Wallerstein	10.— „
Steinberger Jakab	10.— „	Weisz József	5.— „
Steiner Oszkár	10.— „	Weisz Jakab	6.— „
ifj. Stern Sándor	5.— „	Weisz Mihály	20.— „
Dr. Svéd Antal	10.— „	Weisz Mór	10.— „
Szegedi Izr. Hitk.	40.— „	Dr. Weiszburg Béla	10.— „
Ujházi Béla	2.— „	Wertheimer Lajos	10.— „
Ujpesti Chevra		Wohlstein D.	5.— „
Kadisa	100.— „	sióagárdi Zöld Márton	10.— „
Ungár Salamon	10.— „	Zöldhelyi József	50.— „
Ungerleider Mór	40.— „	Ismeretlen adomány	500.— „
Dr. Vágvolgyi Lajos	50.— „	A templom jövedel- méből	800.— „
Vajda Henrik	10.— „	Összesen	4919.39 P
Vermes Gyula	30.— „		

A növendékek segélyezése.

(A menza megnyitása)

Az előző iskolai évben nyílt meg internátusunk 30 növendék számára. A most bezárult iskolai év elején sikerült további 5 tanulót az internátusban elhelyezni. Az 1930/31. iskolai évben 12 hallgató és 23 tanuló volt az internátus lakója. Dr. Blau Lajosné ömértósága az idén is nagy szeretettel vezette az immár megnövekedett internátus ügyeit. Anyai szeretetével rászolgált az intézet és az internátus lakói legmelegebb hálájára.

Az idén megnyitottuk a tanítóképzővel közös menzát is. A „Freund József és neje“ alapítványi ház földszintjén felszabadult egy két szobás lakás, amelyhez a szomszédos internátus egy részét hozzácsatoltuk és menzává alakítottuk át. A menza egy tágas ebédlőből, előszobából, nagy konyhából és élelőből áll. Berendezése 5074 P 25 fillérbe került. Az ünnepélyes megnyitás 1931. február 13-án pénteken este ment végbe. Az ünnepséget a tanítóképző ének-kara vezette be, amely Stroke tanár vezetése alatt szoltá-

rokat énekelt. Székely Ferenc udv. tanácsos, vezérlőbizottsági elnök megnyitó beszédében üdvözölte az új intézményt és méltatta annak jelentőségét. Dr. Hevesi Simon pesti vezető-főrabbi Isten áldását kérte a nagyjelentőségű új alkotásra. A két intézet vezetőségének, a két tanári testületnek és az ifjuságnak mély háláját és köszönetét fejezte ki azok iránt, akik a menza megvalósításán közreműködtek. Kiemelte Dr. Blau Lajosnét, özv. Dr. Bacher Vilmosnét és Rosenberg Sándornét, akik legtöbbit fáradoztak a menza berendezésében és annak vezetését is vállalták. Dr. Blau Lajos megköszönte a vezérlőbizottság elnökének és tagjainak, hogy adományaikkal lehetővé tették a menza létesítését. A kiddust Dr. Patai József szerkesztő, az intézet volt tanítványa mondta. A szép számban megjelent vendégek, köztük Dr. Kriszhaber Adolf budai hitk. elnök, vezérlőbizottsági tag pedig örömmel nézték a terített asztalok mellé letelepedett diáksereg péntek esti vacsoráját.

Az intézet ezuton mond köszönetet Rosenberg Sándorné úrhölgynek a VIII-IX. ker. Izr. Nőegylet elnökasszonyának, aki fáradságot nem kimélve vezette egész éven át a közös menzát. Diákjai szinte szívéhez nőttek, akik szeretettel és hálával viszonzozzák mindazt a jóságot, amellyel Rosenberg Sándorné úrhölgy az ő „diákgyermekait” körülvette.

A menza felszereléséhez hozzájárultak :

Dr. Kallós Henrik vezérlőbizottsági tag, a győri izr. hitk., a győri Chevra Kadisa és Nichum egylet	1000 P
A Pesti Chevra Kadisa — — —	300 „
A budai izr. hitk. — — —	240 „
Összesen :	<u>1540 P</u>

Az 5074 P 25 f.-ből e közös adományt összesen 1540 P-t levonva, maradt 3534.25 P. Ennek felét 1767.13 P-t intézetünknek kellett megszerezni.

Ez összeghez hozzájárultak :

Alter Hermann — — — —	300 P
Dr. Back Soma — — — —	40 „

Ceglédi izr. nőegylet	—	—	—	15	„
Dr. Friedmann Ignác	—	—	—	50	„
Dr. Grosz Ármin	—	—	—	20	„
Grosz Károly	—	—	—	10	„
Dr. Groszmann Gyula	—	—	—	20	„
Hantos Aladár	—	—	—	100	„
báró Hatvany Béla	—	—	—	200	„
Dr. Hochenberg N.	—	—	—	10	„
Dr. báró Kohner Adolf	—	—	—	200	„
Mandel Bernát	—	—	—	5	„
Székely Ferenc vezérlőbizottsági elnök és a Patronage	—	—	—	600	„
Vermes Oszkár	—	—	—	10	„
báró Weisz Alfonz	—	—	—	200	„
Dr. Weisz Miksa	—	—	—	20	„
Összesen :				1800	P.

A maradványt a menza költségeire fordítottuk.

A nméltóságú V. K. M. ur az idén is 4625 P-t adott a tanulók ételmezésére, a Pesti izr. Hitközség előljárósága 4400 P-t, a Pesti Chevra Kadisa 3600 P-t engedélyezett a tanulók segélyezésére, a Budai Izr. Hitközség az 1930/31 isk. évben 650 P segélyt adott. Az Écz Chájim egyesület 4983.70 P-t fordított segélyezésre. Ki kell emelnünk a Lipótvárosi templomkörzet nagylelkűségét: a kimutatott bevételhez 750 P-vel járult hozzá.

A reggelin, ebéden kívül rendkívüli segélyben is részesítettük a növendékeket: a gyógyszerek árát, kötelező oktató film-előadások költségeit, a kirándulás költségeit, az ifjúsági színi előadások jegyeit is rendkívüli segélyek címén számoljuk el. Köszönettel tartozunk a Pesti Izr. Hitközség Előljáróságának, hogy kórházában minden arra szoruló szegénysorsú növendékünket ingyenes ápolásban és kezelésben részesítette.

Közös menzánk részere természetbeni adományok is érkeztek:

Bisseliches Mózes 500 kg. burgonyát, Dávid Lajosné 50 db. tojást, Erőtakarmánygyár (Heves) 19 kg. babot és 19 kg. lencsét, Hungária Egyesült Gőzmalom Rt. 50 kg. borsót, 50 kg. rizst és 50 kg. lisztet, György Mórné 6 kg. babot

Leicht N. igazgató 50 db. tojást, Versicz B. Béla 100 kg. burgonyát, Winterstein P. és fiai 1 láda szilvaizt és 10 kg. szilvát és Hetényi Ferenc 40 kg. hagymát stb. adományoztak. Rózsa Rezsőné egy péntek esti vacsorával lepte meg növendékeinket.

A nagylelkű adakozóknak e helyütt is hálás köszönetet mondunk adományaikért. Köszönetet mondunk az O. M. I. K. E.-nek, hogy hallgatóinknak ebédjét mérsékelt áron adta. A készpénz bevételek és kiadások a következők voltak :

Bevétel.

A Vallás és Közoktatásügyi m. kir. minisztérium menzasegélye	—	—	—	4625.—P
A Pesti Izr. Hitközség szubvenciója	—	—	—	4400.—„
A Pesti Chevra Kadisa	„	—	—	3600.—„
Az Écz Chájim segélyegyletből	—	—	—	4983.70„
Adományok a menza javára	—	—	—	50.—„
				<u>Összesen :</u> 17658.70 P

A Ferenc József Orsz. Rabbiképző Intézet hallgatóit segélyező

	P	f.
BEVÉTEL :		
Maradvány az 1929/30 isk. évről	8049	75
Tagdíjakból és az alapítványok kamatai	740	47
Templomi és egyéb adományokból	1510	62
A Lipótvárosi templomkörzettől	750	60
A Budai Izr. Hitközségtől	650	—
A templom jövedelméből	800	—
Ismeretlen adománya kiosztásra	500	—
	<u>13001</u>	<u>44</u>

Száva

Kiadás.

Reggelire és vacsorára	—	—	4144.66	P
Ebédre	—	—	9065.—	"
Egyetemi tandij segély és tankönyvekre	—	—	1693.64	"
Jutalmakra	—	—	1048.38	"
Rendkívüli segélyekre (gyógyszer stb.)	—	—	1697.02	"
Összesen			<u>17648.70</u>	P

Écz Chájim egyesület 1930/31 iskola évi zárószámadata.

	P	f.
KIADÁS.		
Hozzájárulás a reggelihez	544	66
Tandij segélyekre	1039	—
Tankönyvekre	654	64
Jutalmakra	1048	38
Gyógyszerekre, betegsegélyre	778	55
Rendkívüli segélyekre	919	47
Maradvány	8016	74
	<u>13001</u>	<u>44</u>

Ernö s. k.

Adler Gyula s. k.

TARTALOM.

	Oldal
Intézetünk az 1930/31. iskolai évben. — — — —	3
A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet Vezérlő- bizottsága — — — — — — — —	12
A tanári kar tagjai — — — — — — — —	13
A hallgatók és tanulók névjegyzéke — — — —	15
Az alsó tanfolyam tanulóinak előmenetele — — — —	18
A Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet felső tan- folyamán az 1930/31. tanévben a következő elő- adások tartattak — — — — — — — —	19
Pályatételek — — — — — — — —	20
Könyvtár — — — — — — — —	23
Elszámolás a templom bevételeiről és kiadásairól — — — —	25
Écz Chájim — — — — — — — —	26
A növendékek segélyezése — — — — — — — —	28

Hibaigazítás:

A vezérlőbizottság tagjai névsorából tévedésből ki-
maradt a következő név:

Dr. *Kecskeméti Ármin* főrabbi, egyetemi magántanár
a XXII. izr. községkerület elnökhelyettese, Makó.